De nar uit Maremmen. Deel 1: Massano

Carel Scharten en Margo Scharten-Antink

bron
Carel Scharten en Margo Scharten-Antink, *De nar uit Maremmen. Deel 1: Massano*. Maatschappij voor goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1927

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/scha043naru01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

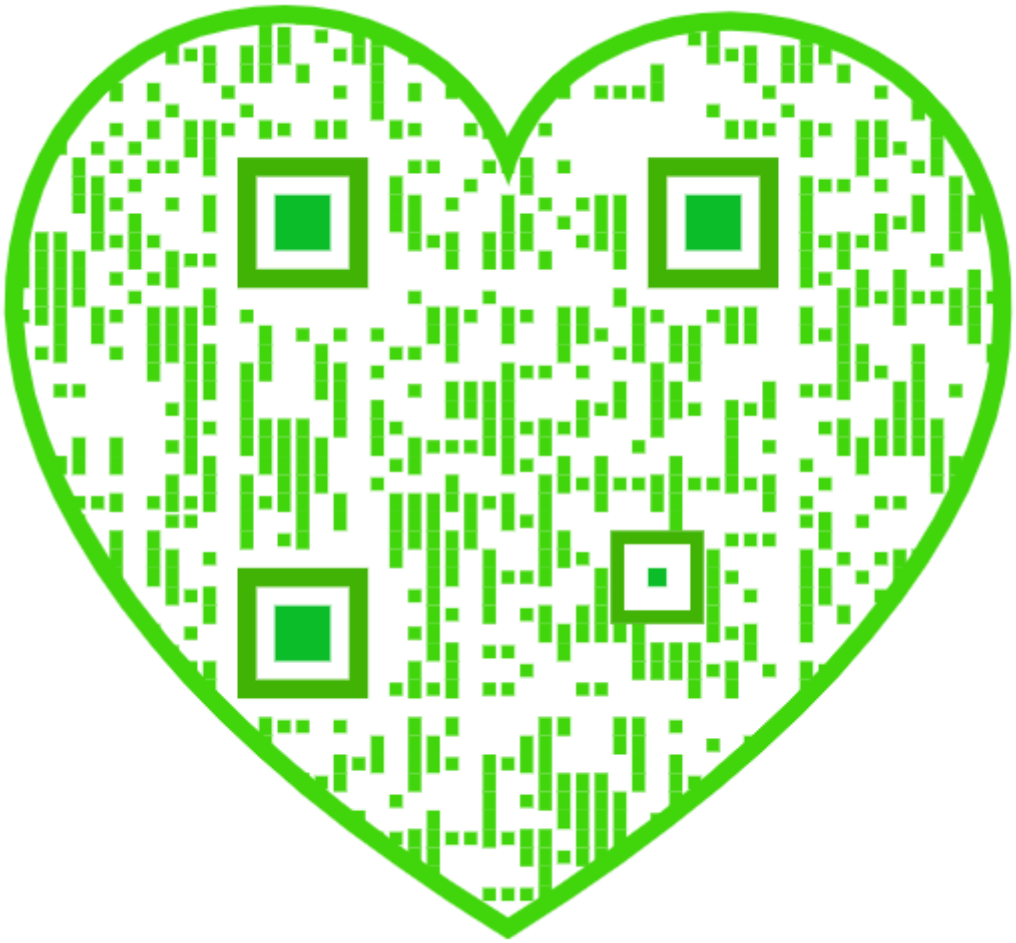

A S.E. DON ANDREA CARLO
PRINCIPE CORSINI
che con squisita ospitalità ci fece conoscere la Maremma e vivere la vita maremmana, questo libro affettuosamente dedichiamo.

Voorbericht

VOOR de uitbeelding van de hoofdfiguur uit dit boek dienden ons de onderwerpen van sommige schilderijen en enkele feiten uit het leven van den bekenden Toscaanschen schilder, Giovanni Fattori. Overigens vertoonen de beide figuren geen gelijkenis; zoomin wat tijdperk en levensloop als wat dieper wezen en denkbeelden betreft.

De Far-West-toestanden der Toscaansche Maremmen zijn geheel overeenkomstig de waarheid weergegeven.

Al hetgeen wordt medegedeeld over de beweging van David Lazzaretti, en over de communistische troebelen van 1919-1921, is strikt historisch.

DE SCHRIJVERS.

Eerste hoofdstuk

GESPANNEN stond hij op de wacht. Hij stond bij de deur van zijn atelier, aan den rand van het dakterras, waar, over de laatste rustieke huizen van het bergstadje heen, het eindelooze uitzicht vrij lag. Zijn groenvilten schuithoedje had hij in de oogen gedrukt, om den speurenden blik te schutten, en zijn geelhouten pijp, die niet meer aan was, zat vastgezogen in den mondhoek onder de afhangende, grijze snor.

Zoo stond hij daar, de handen in de zakken van zijn soort jagersjas, waarvan het versleten bombazijn en de versleten verfvlekken zich hadden gemengd tot een onbenoembare stof van een onbenoembare kleur. Zijn schouders, hoekig aan de lange, ietwat gebogen gestalte, trok hij bijeen, of hij het koud had, maar in zijn weggescholen, lichte oogen smeulde van diep-uit een warm verlangen.

Hij zag den witten heirweg af, voorzoover die bij onderbroken stukken te zien kwam, zich losmakend uit een wereld van beboschte en bebouwde heuvelklingen, en al verder afdalend naar de nevelvage vlakte der Maremmen, waarachter een wazigblauwe streek onder de blauwgrijze lucht, de zee

was. Doch op geen dier kilometers-lange stukken witte weg onderscheidde hij nog de onvermijdelijke stofwolk, die de zware post-automobiel bij zijn langsrazen daar achter zich laat.

Nogmaals keek Renato Focardi op zijn horloge.... ja, dat wees al over het uur.... maar wanneer waren zijn oude knol en hij met den sleurigen tijd gelijk? Hij liep immers altijd vóór.... Kortaangebonden klopte hij zijn pijp uit op den terrasrand.

Beneden, aan het kleine, zwart-aarden plein, naast de gesloten poort van de houtskool-waag, droomden twee afgespannen witte ossen, wijd van horens; eentonig vergenoegd veegden de lange, blanke staarten langs den vaalrozen pleistermuur. In de herberg ernaast werd koffie gebrand; hij rook den bitteren walm, die opsteeg. En een vrouw, schrijdelings op een muildier gezeten, een kind vóór zich in het zadel, kwam plechtig de langzame trappen van het bergstraatje af, reed het plein over en verdween langs een anderen trappenweg naar omlaag.

Focardi ging zijn atelier binnen, lei zijn pijp naast het roodleeren tabakszakje, twee voorwerpen, dien een nadrukkelijke plaats was uitgespaard op de volgeladen schraagtafel.

Met een smartelijke uitdrukking bleef zijn blik dralen aan die pijp, een gekke pijp, met een in geel hout gesneden mannekop, waarin twee

zwartkralen oogjes staken weerszijden een spitsen neus.

Hij zuchtte.

‘Arme meid’, zei hij.

Hij keek opzij naar een nog altijd lijstloos vrouwenportret aan den muur; naar dat forsche, gebronsde gelaat met de hartelijke, bruine oogen onder het vaste voorhoofd, en met den even opgewipten neus boven de volle, glimlachende lippen. Donkergloeiend stond dat hoofd op den gevoeligen, blonden achtergrond, terwijl tegen het warmgeel van het japonlijf de lakroode bloemen kleurden van een waaiertje, half uitgevouwen in de groote, bruine hand. Als een zon leek dat prachtig felle portret het atelier te doorlichten.

‘Goeie, arme Pimpia’, mompelde hij weer.

Hij zat een korte wijl voor zich uit te staren, rees dan overeind, nam het doek van den wand, bleef in gedachten ermee staan, midden in het atelier.

- En nee, hoe kwam het bij hem op? Háár wegzetten voor zijn zoons? Zij moesten haar maar zien zoo meteen! Zij moesten nog maar eens zien, wat een sterke, oprechte, lieve oogen zij gehad had.

Hij haakte het portret weer aan zijn spijker, doolde doelloos wat rond. Even bleef hij staan voor zijn ezel, zag zonder te zien het paneel, waaraan hij nu bezig was: een oud, wit paard, dat, van den toe-

schouwer afgekeerd, met gebogen kop en sloomen gang een kaal en bleekgroen land beklimt; een ontbladerd boompje, gekromd onder den wind, staat troosteloos tegen de bewogen regenlucht; een flauworanje licht smacht aan den horizont.

Hij schudde het hoofd, liep dan andermaal het terras op en tuurde de verre stukken heirbaan af.

En eensklaps zag hij, twee wendingen nog maar weg, vlak bij de hoeve van San Donato, het zwarte gevaarte nadertuffen. Over twintig minuten zouden zij er zijn! Het werd hem wonderlijk rond het hart. In geen twee en drie jaar had hij ze gezien, zijn beide zoons, de kinderen uit zijn eerste huwelijk, de kinderen van zijn Silvia.... En zoo aanstonds zouden ze voor hem staan, hier in dit atelier, waar zij zeven jaar lang niet gekomen waren....

Door zijn groot verlangen heen wrong zich nog eenmaal het wrange verwijt omhoog, dat zoolang reeds hem aangebeten had: hoe waren ze ertoe in staat geweest.... al die zeven jaren van zijn huwlijk met Pimpia, nooit een woord van toenadering tot haar.... en nooit meer over te komen, na dat eene, vormelijke bezoek, het jaar van hun trouwen.... Als hij ze zien wou, z'n zoons, had hij zelf naar Florence kunnen gaan. Zeker, ‘de oorlog’ was het voorwendsel geweest. Maar Ottavio had met dien oorlog niets uit te staan gehad, en toen bij zijn laatste overkomst, nu twee jaar geleden, Lo-

renzo met verlof van het front thuis zou zijn, had hij hem niet eens aangetroffen: de reis was hem te vermoeiend, had de jongen uit Venetië durven schrijven.

- De marskraamster! De Signora Olimpia! La Sossi! - hij voelde het zoo scherp, hun hooghartig misprijzen! Goeie, nobele Pimpia! Na haar plotselingen dood, het vorig jaar, nauwelijks een afgemeten woord van deelneming. Toen zij nog leefde, en met haar kordate welgemoedheid alle moeiten van hem trachtte verre te houden, had het onrecht, dat ze haar aandeden, hem nog niet zóó gegriefd als nu in zijn eenzaamheid, en nu het voor haar onverhelpbaar was. Maar zij hadden daar niets van gevoeld; nog een jaar lang, in al zijn verdriet, hadden zij hem aan zijn lot overgelaten.

- Wie weet, dacht hij bitter, wie weet, als hij in Februari niet geweigerd had zijn ‘Etruscische Ruïne’, en zijn ‘Rustende Paarden’ naar Florence te brengen, of zij zelfs nu nog wel naar hem toegekomen zouden zijn....

Hij boog zich over den terrasrand. - De herinnering aan de eigen moeder hoog houden.... Natuurlijk....! Maar of *hij* soms niet, ondanks zijn huwlijk met Pimpia.... Zij vergaapten zichzelf immers aan een frase. De Márskraamster! Dát was 't! Hun ijdelheid had in het nauw gezeten!

En als hij nog verder overboog om te zien, hoe

het autogevaarte langs de kapel van Santa Barbara het laatste ravijn onder het stadje indook, meende hij plotseling, tegen het donkere zijvak van den wagen een lichte vlek te zien, een gelaat, dat opgeheven uitkeek. Een blijde schrik sloeg hem het hart aan het hameren. Hij had, dacht hij, Lorenzo herkend! Lorenzo, die uitzag... die uitkeek naar hem; naar wie anders? Lorenzo, zijn jongste, die zoo op Silvia leek....

Een groote verteedering kwam over hem.

- Nee, nee, nam hij zich eensklaps voor, wat er dan ook geweest was, 't zou van hèm niet afhangen, als dit bezoek niet in vollen vrede verliep. Lorenzo! Lorenzo en Ottavio! Hij zag ze als kleine jongens spelen. Hij zag Silvia over ze moederen, alsof ze hun zusje en niet hun moeder was... En dien éérsten tijd, dat ze samen waren op zijn Florentijnschen zolder.... 't Was, of hij in één diepen teug herproefde al zijn jonge vereering voor dat engelachtig wezen, heel den heerlijken liefdedroom van zijn jeugd en heel zijn huwlijk met haar, - en in één bitteren teug daarna, de lange, moeìlijke jaren, dat hij haar eenzaam betreurd had, worstelend met de weerbarstige krachten van zijn overgezonde natuur.... totdat Pimpia, in haar rijpe schoonheid, zijn mistroostig leven had genezen....

Hoog trok hij de borstelige brauwen op, alsof hij het wroeten zijner gedachten verjagen wou voor het

heuglijk feit van het oogenblik: zijn zoons, die vlakbij waren. Hij liep het atelier binnen, haakte zijn regenjas af, die hij omsloeg, ten einde zijn weinig toonbare kleeding te verhelen, trok zijn hoedje recht, greep zijn stok en ging naar beneden.

Op de verdieping eronder, waar zijn primitieve woning was, floot hij zijn tax, daalde dan, met den hond achter zijn hielen, nog een trap af en stond op het pleintje, waar zoo aanstonds het gebeuren van iederen avond zich zou afspelen, de aankomst van den post-automobiel van vijven, de eenige verbinding van dat afgelegen stadje met de verre, bewoonde wereld.

Twee baardige mannen, te paard van hun woeste bergdorpen afgedaald, keken uit naast hun geduldige dieren; kinderen renden toe; de pastoor van San Cerbone kwam aangewandeld; en bij de houtskoolwaag stond een kring werkvolk te praten met den brievengaarder. Die groette den schilder met onderscheiding. Ook het werkvolk en de vrouwen groetten vol hartelijkheid. De pastoor lichtte koeltjes den hoed.

Renato Focardi beraadde zich juist, of hij toch maar niet liever weer naar boven zou gaan en daar ze afwachten, - toen in een warreling van stof en damp het zwarte gevaarte het pleintje kwam opgezwenkt in een zóó virtuozen zwaai, dat al de omstanders uiteenstoven.

De mannen-te-paard reden reeds weg, de één met een vrouw, de ander met een vrouw en een kind achter zich in het zadel; de pastoor, druk pratend met een Domenikaner monnik, klom het straatje naar San Cerbone omhoog; en de chauffeur maakte alweer zijn machine op gang voor het volgend traject, - als nog altijd Focardi, sluik in zijn regenjas, den taxhond gedwee tegen zijn beenen gedrukt, in een verdrietige verbazing stond uit te kijken naar wie niet gekomen waren.

‘Bezoek verwacht?’ informeerde goedig de brievengaarder, die met een aantal zakken en pakken naar boven toog.

Zenuwachtig luchtigjes wuifde Focardi af. Dan draaide hij zich eensklaps om, floot zijn tax, die wou wegslippen, en ging haastig in huis, naar zijn atelier boven.

Onder het lijstlooze portret viel hij neer op een stoel. En driftig herhaalde hij het woord, dat Pimpia, wanneer zij kwaad op iemand was, er zoo hartsgrondig placht uit te gooien:

‘Sacripanti!’

Na de spanning, die eraan voorafging, was de teleurstelling hem als een slag op het hoofd aangekomen. Een oogenblik zat hij versuft. Dan stond hij op, zette zijn stok weg, hing zijn jas weer aan den haak en zat andermaal neer onder het lijstlooze portret.

- Misschien, dacht hij, was er wel een brief meegekomen, dien hij straks bezorgd zou krijgen. Maar waarom nu weer dit uitstel? Zouden ze dan nooit anders doen dan trekken en wringen aan zijn oude, moede hart....?

Hij zat voor zich uit te staren.

- Hartelijk waren zij zeker niet voor hem, zijn zoons.... Maar of het wel heelemaal hun schuld was?

En als zoo ontelbare malen reeds vroeg hij zich af: had hij anders kunnen doen bij den dood van Silvia? had hij de jongens bij zich kunnen houden, inplaats van ze, voor hun opvoeding, toe te vertrouwen aan de schoonzuster in Florence? Maar wat had hij, bij zijn vaak zwervend leven van toen, kunnen beginnen met jongens van veertien en negen jaar, hoe graag hij het ook had gewild? Ja, tante Clelia en de modewinkel, daar lag de knoop van niet weinig verdrietigs in de jaren erna!

De tax, die, ondanks de groote verknochtheid tusschen zijn baas en hem, nooit op het atelier werd geduld, was mee binnengeslopen en snuffelde ijverig en verheugd in alle hoeken, vond ergens achter een kast een hoop papier-proppen, waar hij gretig in rond ging scharrelen, tot hij plotseling stil hield, in een schor geblaf schoot en jachtig zijn lange lichaam naar de deur laveerde.

‘Signor Renato!’ riep een vrouwestem van be-

neden. Er was geschuifel op de steenen trap, op het portaal; twee jonge mannen in grijslinnen stofjassen kwamen binnengestapt:

‘God, god! wat een reis!.... maar daar zijn we dan!’ riep luid en druk de voorste, die een valiesje in den hoek zette en op zijn vader toeging.

‘'k Hoop, dat wij je niet voor niets naar den postwagen hebben laten gaan,’ kwam zachtmoediger de tweede, Lorenzo.

Renato keek ze om beurten aan; hij was zoo overrompeld, dat hij zich als een oud man voelde opstaan. Doch Ottavio eerst, daarna Lorenzo, hadden hem bij de schouders gepakt en op zijn beide wangen gekust. Zijn eigen droge lippen raakten schrijlings hun warme, jonge gezichten. De vreugde werd hem een oogenblik bijna te machtig.

Dan schrok hij, verbleekte. Hij had Ottavio's vluggen blik opgevangen, die aanstonds van hem naar het portret boven zijn hoofd, en van het portret weer naar hem ging.

‘Je maakt het toch altijd nog wel goed?’ vroeg onzeker Lorenzo, hem bezorgd opnemend.

Maar Ottavio, zakelijk en druk alweer, lei uit, dat ze natuurlijk best met den postwagen hadden kunnen komen, maar dat zijn heer broer geen trek had gehad in het plebeïsche voertuig, - en hijzelf eigenlijk al niet veel meer - en dat ze dus aan den trein een privaat auto'tje hadden genomen, dat daar

toevallig stond. Doch eenmaal gezeten en de post vertrokken, hadden ze eerst twintig minuten op benzine moeten wachten, en half-weg had de chauffeur een andere twintig minuten verdaan met een mikmak, waaraan zijzelf ook nog te pas waren gekomen. Zoo was hun de postwagen opnieuw vooruit gereden. Maar daar waren ze dan eindelijk....

‘Ja, eindelijk’, zei Renato zacht.

- En vreemd, dacht hij met een tikje zelfspot, - vreemd, dat een vergissing je zoo kon ontroeren.... hij had toch zeker gemeend, Lorenzo's gezicht uit den post-auto naar boven te hebben zien kijken....

Maar daar wáren zij, in werkelijkheid! Liet hij het vreugdige oogenblik vasthouden! Hij hielp hen de stofmantels uitdoen en ging die zorgzaam naast zijn regenjas hangen; dan dacht hij aan de flesch en glazen, die klaar stonden, en haalde die uit de kast.

Lorenzo was al bij het fonteintje bezig zijn handen te wasschen, trok een spiegeltje te voorschijn en bracht zijn zwarte, gefriseerde haarbos in orde; Ottavio sloeg zijn bestofte schoenen af.

‘Wat een reis! Van ochtend om negen uur uit Florence, maar natuurlijk alvast veel te laat! En te denken, dat het weinig gescheeld had, of in Pisa was de trein heelemáál niet afgereden! Er wilden twee gendarmen mee, en het communistisch treintuig weigerde ze op te nemen. De machinist verklaarde,

uit principe geen uniformen en geen zwartrokken te vervoeren. Tot de stationschef erbij te pas kwam, en de gendarmen ten slotte aftrokken. Ja, een lief land tegenwoordig, Italië, met die communistische terreur.'

''n Historische noodzakelijkheid', verontschuldigde Lorenzo zachtzinnig.

''n Jaar geleden praatte hij zoo gematigd niet!' gaf Ottavio een knipoog naar zijn vader, 'onze salon-socialist krijgt zijn trekken thuis!'

Dan gooide hij resoluut het gesprek om.

''n Aardig atelier', prees hij; 'veel beter dan dat van vroeger'.

Weer bleef zijn blik hangen aan het lijstlooze vrouwenportret tegenover hem. Lorenzo keek evenzoo. Als betrapt wendden zij beiden de oogen af.

'En het fenomenale uitzicht, waarvan je altijd vertelde?' vroeg Ottavio.

Samen stonden zij bij de deur-opening naar het groote dakterras.

'Niemand in Florence begrijpt, dat een schilder als jij in deze negorij van Massano blijft hangen... Maar als je dìt ziet...'

Lorenzo zei het gedempt; hij was blijkbaar getroffen door de buitengewone schoonheid van het landschap, dat zij ontwaarden. Toen loodste de oude Focardi ze verheugd naar buiten. Hij was bijna nog meer ingenomen met zijn uitzicht dan met zijn

beste schilderijen. Hij was er trotsch op, en hij had het lief. Zijn boersche jeugd en zijn kunstenaarshart hielden hem gelijkelijk aan deze schoone streek verbonden.

De zon, groot al, daalde naar het allerverste, teedere en nog teerder paars der bergen van Elba en Corsica, duidelijk zichtbaar in den rijpen avond achter de zachtblauwe strook der zee en de mildgroene wijdten van de vlakte der Maremmen. Een zwaar bezonken gloed lag over het heuvelland dichterbij, begloorde de tallooze kammen en toppen te weerszijden, verdiepte zich in de welig bebouwde valleien, en gloeide vlak onder hun oogen door het peinzend grijs en smeulend rood der anjers, die reeds gul te bloeien hingen uit de rij roestige oliebussen op den terrasrand.

'Ja, Elba ligt hier recht vooruit', wees hun Renato, 'en daar schuin achter, Corsica.... Daar meer links? dat kasteel in de verte, op dien steilen olijvenheuvel? dat is Monte Marino van de prinsen Rospoli.... jullie bent er onderlangs gereden.... En daar midden in zee, vaag maar, zie je dat eilandje? Dat is Monte Cristo....'

Hij zweeg; een gedachte, waar hij nooit over sprak, voer even over zijn bewegelijk gezicht. In een zachte bewogenheid staarde hij een oogenblik voor zich uit. De spanning van daarstraks was geweken uit zijn hart, en hij gaf zich over aan het geluk, met

hun drieën zijn geliefde land genietende te overschouwen. Zóó vervreemd als hij wel gedacht had, waren zij toch niet van elkaar geworden.

Hij zag Ottavio's forsche gestalte, een ietsje gedrongen, in het heerig zomerpak.... Mooie, bleeke kop, met dat scherpe profiel....; zwart haar, net als hijzelf vroeger, en onder zware brauwen, de oogen licht als de zijne! Alleen dat ronde kijkglas, dat hij zich daar in de oogholte plantte.... Mal ding! Hoewel - Ottavio zàg slecht. Geen gemakkelijk heerschap overigens! Evenmin als hijzelf. - En wel mooi ook, die dunne, hooghartige mond!... ja, ja, die wist, wat hij wou!

- Lorenzo, een veel onvaster natuur, dat zag je al aan zijn houding. Maar niet minder knap.... een fijn gezicht... Hij leek trouwens op Silvia... Háár oogen, groot en bruin.... Maar wat een ragebol! Dat was zeker artistiek, glimlachte hij bij zichzelf, evenals die groote flapdas.

- Vreemd, vreemd, zijn twee zoons! die zoover uit zijn leven waren geraakt, en hem zoo nauw aan het hart lagen.... Hij hoorde ze beiden lachen; weer zag hij ze om beurten aan.... wat waren ze nog jong, als ze zoo vroolijk keken.... je zou ze moeilijk hun negenentwintig en vierendertig jaar geven. Hij voelde zichzelf ook luchtig en blij gestemd en geneigd tot schertsen.

‘Per Bacco!’ zei hij, toen hij begreep, dat zij om

zijn bemorste jagersplunje gelachen hadden, ‘er is zooveel verf aan besteed, dat ik er mijn naam wel onder kon zetten. Ik heet ook niet voor niets uit de school van de vlekkenmakers[1)] te komen, - al ben ik dan een rare scholier’

‘En wat zeggen ze nog verder van me, daar bij jullie in Florence?’ vroeg hij dan, niet zonder een tikje ironie.

‘'k Wou, dat je dat wat meer schelen kon’, mopperde Ottavio; ‘een kunstenaar als jij.... als die zijn belangen eens wou behartigen.... Zonder ons....’

‘Ja, hoe zou ik zonder jullie ooit een van mijn schilderijen hebben klaar gekregen’, gaf Renato slagvaardig terug.

- Wel altijd nog datzelfde bazige en fattige toontje, dacht hij; het toontje van tante Clelia en oom Dante Gatti.... Toch was hij trotsch op ze, zooals hij ze daar naast zich zag staan.

‘En hoe gaat het thuis?’ informeerde hij; ‘wat doet de kleine Silvio?’

Ottavio, jong al, was aan de Florentijnsche teeken-academie gemakkelijk mislukt, en even gemakkelijk in den kunsthandel terecht gekomen, waar hij voor den oorlog reeds heel aardige zaken deed, niet het minst met het werk van zijn vader, die toen juist bekendheid begon te krijgen. Wegens

1) ‘Macchiaiuoli’, bijnaam der Italiaansche impressionisten.

zijn oogen afgekeurd voor den dienst aan het front, had hij sinds vier jaar een eigen winkel in den Borgo Ognissanti en een vrouw, die Renato, bij de schaarsche bezoeken, maar matig had kunnen waardeeren: een bijna mooie, na de geboorte van het eerste kind reeds gezette, Livorneesche handelsdochter, prat op haar huwlijksgift, op haar verstand van zaken, en op haar goede manieren. Het kleinkind had hem vrijwat meer aangetrokken; zij hadden het, naar de gestorven grootmoeder, Silvio genoemd, - daarin voelde hij een wonderlijk ontroerenden band, en voor dien lieven naam was hij ook Aurora dankbaar geweest, al kon hij slecht overweg met de deftig-dure uitdossing van zoo'n jong menschbloemetje, en nog slechter met de deftigheid van de al even duur opgesmukte min, die geen oogenblik het kind uit handen gaf.

Lorenzo had meer aspiratie's gehad dan Ottavio en was minder voordeelig geslaagd. Weinig ijverig op school, een dilettant in velerlei daarna, had hij eerst een aanleg voor de poëzie in zich ontdekt, dan voor het tooneel, en eindelijk voor de muziek. Aanvankelijk, omdat hij toch iets moest ‘doen’, was hij bij een fotograaf in de leer gegaan, en ten slotte verzeild in een café-strijkje; tot, na zijn oorlogsjaren, een gemeenschappelijke opoffering hem in korten tijd tot kunst-fotograaf had ‘gedegradeerd’, naar hijzelf vond, en aan het hoofd gezet van een klein

élite-atelier, ‘Arte’ geheeten, dat echter, door zijn roep van àl te groote artisticiteit in de licht-effecten, niet zoo'n opgeld deed, als zij het allen hadden gehoopt. Er kwamen voornamelijk acteurs en variétédiva's, die sterke reductie's vroegen voor de aangebrachte reclame; maar de voordeelige klanten lieten zich wachten.

‘En dus’, besloot Renato zorgelijk, na een reeks van maar half begrijpelijke verhalen over alles en nog wat, van de beide broers ombeurten, ‘dus gaat het jullie eigenlijk niet zoo bijster goed?’

Zij zaten nu in een hoek van het atelier bij de kleine tafel, waar de wijn en de glazen stonden klaargezet, die de schilder, door zoo velerlei in beslag genomen, reeds lang weer vergeten was.

Twee bezwerende handen gingen omhoog: - niet goed.... niet goed.... dat was te zeggen...

‘'t Is een ongunstig oogenblik’, lei Ottavio uit: ‘niemand doet zaken.... er zijn geen honderd vreemdelingen in Florence.... geen winkelier durft iets van belang in te slaan, uit vrees den een of anderen dag geplunderd te worden.... Vervloekte communisten!.... Maar lang duren kan zoo'n toestand niet.... Er moèt wel verandering komen. Ze hebben verleden jaar die fascistische partij opgericht.... Nou, die durft! die klinkt als een klok!’

‘Een reactionnair klokje’, lachte Lorenzo, een

zoete wraak nemend over den ‘salon-socialist’ van daarstraks.

‘De quaestie is maar’, zette Ottavio hem op zijn plaats, ‘een beroerd moment als dit te boven te komen, voor jou zoo goed als voor mij.’

‘En de kleine Silvio?’ vroeg Renato weer.

‘O! niets van werkelijk belang’, verkleinde Ottavio ook op dat punt zijn eerste klachten. ‘Met kleine kinderen is er nu eenmaal altijd wat. Nee, 't is een flinke jongen.... en ondeugend.... dat grenst aan het ongelooflijke!.... Karakter! Geest van onafhankelijkheid! Geen wonder, een Focardi!’

Renato glimlachte. - Onafhankelijk, ja, dat was hij. En als Ottavio op zijn beurt wat eigengerechtig was uitgevallen, dan had hij hem eigenlijk niets te verwijten. Wat verlangde hij opeens naar dien kleinen rakker!

‘En dan’, vervolgde Ottavio, ‘Aurora is te nerveus om met kinderen op te trekken. Nà-oorlogsche depressie! Oorlogs-psychose noemen ze dat! Terwijl er toch heelemaal niet te klagen viel, met een man, die uitsluitend bij den binnenlandschen dienst werd gebruikt en Florence niet uit hoefde.’

‘Aurora heeft zich in de kwade jaren kranig genoeg gehouden’, verdedigde Lorenzo. ‘Ze heeft mij laatst zelf verteld, dat jullie in '18, toen zij hoofdzakelijk het roer in handen had, beter zaken deedt dan jij alleen in '19, om van dit jaar heelemaal niet

te spreken. Als *ik* een vrouw had als Aurora...'

Ottavio snauwde: 'Hij weet, dat hij mij met dat geteem over Aurora buiten mijzelf brengt. Laat hem ook een vrouw als Aurora zoeken, met honderdduizend Lire bruidschat. Maar hij zwalkt liever van Anastasia, die hem iederen avond een eetpartij'tje afzet, naar Beatrice, die hem een kapitaal aan bloemen kost, en van Beatrice naar Carolina.... 't heele alphabet langs.'

'Alsof er bij jou, na de A van Aurora, ook nooit een B van de een of andere Bianca bijkomt!' smaalde Lorenzo terug.

'En al was dat zoo.... ik ben gelukkig geen heilige! Een beetje "artistenbloed" heb ik ook nog wel! Maar ik ben liever niet de dupe van mijn amusementen...'

Renato, van zijn zorg over de vaag onheilspellende berichten, was tegenover de broederlijke oneenigheid in een wrange stemming geraakt. Nu voelde hij zich een vlaag van boosheid naar het hoofd stijgen. Artistenbloed? Wat moest dat? Maar hij wist zich te bedwingen.

- Zeker, dacht hij dan, hij had met Silvia een jaar wel saamgewoond, voor het Palazzo Vecchio erbij te pas kwam.. Maar hoeveel huwlijken zouden zùlk een liefde kennen? En ze waren toen immers ook wettelijk getrouwd, om de ouders.... Wat had dat met artistenbloed te maken....?

‘Nou....’, kwam hij bruusk, ‘willen jullie niet een glas vermouth?’

Onhandig schonk hij de glazen vol.

‘De dupe.... de dupe....'’ verweerde zich Lorenzo; ‘zouden wij niet over een verkwikkelijker onderwerp praten?’

- En.... ja.... artistenbloed, dacht Renato nog door, - als je woù.... vóór zijn trouwen, in Florence aan de Academie.... en in later tijden, als Silvia zoo lang ziek was.... De arme! 't had zijn eenige werkelijke liefde voor háár alleen maar te kwellender aangescherpt.... En vreemd, juist na haar dood was haar altijd waarschuwende aanwezigheid volkomen geworden, had het liefelijk beeld van haar dood gelaat hem gebonden met een zoo smartelijken ernst, dat jaren lang....

‘Zeg, zou je dat hoedje van je niet eens afzetten?’ kwam opeens Ottavio's felle stem, spottend en vermaakt.

Renato schrok op, voelde zich verlegen worden. Hij nam zijn hoed af, draaide 'm rond in zijn handen.

‘Een aardig model’, lachte Lorenzo bij; ‘is dat de Massaansche mode?’

‘Valt er iets op aan te merken?’ vroeg Renato in een grappige verwondering. Met zijn mouw probeerde hij het stof eraf te vegen, zette hem dan weer op.

‘Op aan te merken? niets....’ meesmuilde Ottavio; ‘'t ziet er alleen wat.... middeleeuwsch uit’

‘Waarachtig!’ ontdekte Lorenzo, ‘op affresco's uit dertienhonderd-en-zooveel zie je ze zoo!’

‘En op deze ouwe kop uit négentienhonderd-en-zooveel!’ gaf Renato oolijk terug.

Het geïncrimineerde hoedje met de schuitvormige luifel in de oogen getrokken, het grijzige krulhaar futtig onder den hoog opgeslagen achterrand uit, zoo zat hij nog een oogenblik met zijn beschaamden jongenslach, nam dan een slok van zijn vermouth en zoog zijn lange snorren droog.

‘Op je gezondheid’, viel Ottavio in. Hij dronk zijn glas in één teug leeg en stond recht.

‘Een aardig atelier’, prees hij nog eens, ‘en goed licht.... zoo laat nog!’

Zijn rappe oogen, die alles al lang hadden gezien, begonnen een systematische inspectie-reis de wanden langs.

‘De Etruscische Ruïne en de Rustende Paarden hangen beneden’, weerde Renato af, die deze revue onrustig maakte.

‘Weet je wel’, kwam Lorenzo, ‘dat je aardig beroemd begint te worden in de artistieke milieu's? 'k Heb je toch onlangs de “Plasticità moderna” gestuurd, met dat artikel over je? Natuurlijk heb je 't maar half gelezen....’

‘Half? 'k Wou dat het waar was! Nog geen bladzij! 't Ging mij te hoog’, bekende Renato met een koddige nederigheid.

‘Waar hadden zij het toch ook weer over?’ bezon hij zich dan.

‘O, ja.... “mijn houding tegenover leven en dood...”’ Hij lachte snijdend.

‘Stel je eens even voor, ik, die tegenover zooiets geweldigs als het leven, of tegenover zooiets ontzettends als de dood, een “houding” zou hebben! Kunst-kwibussen!’

‘Nou ja’, verdedigde Lorenzo; ‘maar wat er dan verder volgde.... En het artikel in de Cavalcata!.... dàt is toch zeker waar: als Renato Focardi in Florence woonde en leerlingen had gehad, zou hij een gansche school van jongeren hebben gevormd.’

‘Terwijl je nu alleen na-apers hebt’, gooide Ottavio ertusschen.

‘En toch, dat ze je na-apen’, voer Lorenzo voort, ‘dat zegt ook niet weinig!’

‘Maar brengt je geen cent in je zak’, onderbrak de ander weer.

‘Enfin, niet alleen de jongeren, maar ook onze toon-aangevers beginnen je te willen erkennen.’

‘Juist, je te *willen* erkennen, begrijp je wel’, viel weer Ottavio bij; ‘ze waren eerst ook zoo dom niet; ze beliefden alleen niet te *willen*. Maar hoeveel

malen ze mij den laatsten tijd gevraagd hebben, of ik familie van den schilder Renato Focardi was...'

'Zoo....' meesmuilde Renato Focardi zelf. Hij lachte wat zuur-zoet. De lof had een bijsmaak voor hem. En dan, de herinnering aan twintig, dertig jaar miskenning...

Hij voelde ook plotseling een groote leegte in zich opengaan.

- Zeker, zijn werk, zijn naam, zijn láte roem... dat wist hij allemaal ook wel. Maar - waar bleef het echte, lieve woord, dat zijn oude hart genezen zou? Hij hunkerde naar de stemming, die hen drieën in eendracht zou doen samenzitten, met een blik van verstandhouding. Hij zou iets willen zéggen, doch dat ging nu niet. Straks....

Lorenzo stond bij den ezel en bekeek met een bevangen bewondering het bijna voltooid schilderij van het Witte Paard.

Ottavio, die eerst het groote doek, de Stempeling der wilde Runderen, in oogenschouw had genomen, en dat van de Boerenbinnenplaats, de heet-gele hooitas en de hooge, lakroode wagen, amechtig in de wegende middaghitte, - bekeek nu de Morgen in de Maremmen, de wijde vlakte aan de wijde zee, bruingrauw en grijs bij het aanbreken van den dag, en in de koude verlatenheid van dat uur twee paarden, die, uit den nacht verrezen, elkander daar vinden en de koene koppen liefkoozend samensteken,

vermengend de huiveringen hunner wuivende manen. Er was rond die paarden zulk een wonderlijk licht, dat men niet wist, welke lieflijkheid of welke diepe zin zich daaruit scheen te willen openbaren.

Ottavio bezag het langen tijd.

‘Mooi’, zei hij alleen, blijkbaar onder den indruk.

Dan was het de portret-studie ernaast, die zijn aandacht trok: een fel oude-mannegelaat met een teederen, witten baard en donker-brandende oogen, die zichtbaar schouwden in een onzichtbare verte.

‘Wie is dat?’ vroeg Ottavio.

‘Een veedrijver hier uit de buurt’, antwoordde Renato; ‘maar ik noem hem: de Profeet Ezechiël. Hij heeft het inwendige vuur, en hij ziet visioenen, doet hij niet?’

‘Héél mooi’, prees Ottavio weer; ‘maar zeg, vader, zit dat oor wel goed aan zijn hoofd?’

Renato ging er niet op in.

Ten leste keurde de zoon een klein paneel, waarop, in een vaag melancholiek avondlandschap van een allerteederst kleurengamma, twee mannen met een hond zich ongewis bewogen langs een soort duin op den achtergrond. 't Was op een langwerpig sigarenkistplankje dun geschilderd, zoodat bij plekken het rosse hout met zijn eigenaardig getrokken

nerven bijna bloot lag en een verholen gloed erin gaande maakte; een paneeltje, in al zijn kleinheid en vlotte behandeling, van een groote suggestieve werking.

Toch scheen er Ottavio iets in te hinderen.

'Wat doen die kerels daar toch eigenlijk, tegen die verte aan?' vroeg hij ten leste ongeduldig.

Toen kreeg het gezicht van Renato plotseling een uitdrukking, zooals het, bij al zijn wisselende stemmingen van dien middag, nog niet had vertoond; een demonisch fonkeltje schoot in zijn oogen, die dieper wegdoken onder de wat ruwe brauwen, en zijn mond trok langer en dunner onder de opstrevende snorren.

'Ja', zei hij lakoniek, 'wat zouen die daar doen?.... Dat zullen zij beter weten dan ik....'

De twee broers, van de tegenovergestelde kanten van het atelier, zagen elkaar aan. Lorenzo keek niet on vermaakt, maar Ottavio trok de schouders op. "n Dwarskop als altijd', leek dat humeurig gebaar te zeggen.

'*Als* hij toch zijn teekening eens wou verzorgen....' mopperde hij nog. 'Wat me dat soms vervelen kan, de eeuwige critiek daarop!'

'Als *jij* de teekening eens verzorgen kwam, vóór ik een schilderij begon.... dat zou wel aardig worden', hoonde Renato gemoedelijk en draaide het electrisch peertje aan.

‘Ik zal je wat licht geven, dan zie je de fouten nog wat beter.’

Ottavio had geen antwoord, slenterde verder het atelier rond. Hij vermeed het muurvlak met het lijstlooze vrouweportret, dat in een nieuwen kleurengloed was ontploft, neusde bij de boekenkast, neusde op de tafel naar den heidenschen rommel, die daar gaande was, nam de zonderlinge pijp ter hand, het geelhouten mannekopje met de twee zwartkralen oogjes weerszijden den mal spitsen neus; hij bestudeerde die kinderachtige pijp met een zoo ironisch lachje, dat Renato hem kortaf verzocht, ze te laten liggen. Dan kwam ook hij naar den ezel gewandeld.

Een tijdje bleef hij aandachtig kijken.

‘Een echte Focardi.... en met toch iets heel aparts, een nieuwe toets....’ kwam hij eindelijk bewonderend.

‘Een echte Focardi’, zei hij nog eens, en zijn mond had een begeerige uitdrukking, die een gedachte verzweeg.

‘Hoe kwam je ertoe, dat paard zoo van achterop te nemen? Maar het doet het!.... en òf 't het doet! Ze zullen wel weer zeggen, dat de vier pooten te dicht bij elkaar stappen.... Maar dan zal ik ze toch te woord staan, de vitters! 'n Prachtig doek... Dat geheimzinnig gele schijnsel aan die lucht, die geelgroene helling, en dat hooge, witte paard, dat er

op z'n eentje tegen aan tornt. Wat een vondst!'

Lorenzo zei: ''t Is mooi, maar het maakt me triest. 'k Zou het liever niet in mijn kamer hebben....'

Zijn bleeke kop, met den bos krullige lokken, neeg naar den grond, alsof hij iets onplezierigs van zich afzetten wou.

'Van lièver gesproken, ja, wat dát betreft', zei Ottavio met emphase, 'zeker, ik zie ook liever dien goudig-grijzen landweg met den gnjswitten muur erlangs.... of het felle leven van die schichtige oerbeesten - hij wees naar de Stempeling der wilde Runderen - van dien enormen kerel-te-paard, die den lasso uitgooit.... Wat een meesterlijke beweging zit er in dat stuk....!'

Renato keek hem goedig aan.

'Mij bevalt het maar half', zei hij. ''t Heeft lang nog niet de fut, die ik zou willen, dat het had.... ik zeg nou maar fut.... ik bedoel, je begrijpt het wel, de kracht, de spankracht.... hoe zal ik het uitdrukken.... Dat zijn daar diepe natuurkrachten, natuurwetten.... 'k Wou, dat ik nog niet te oud was, om dat alles nog eens te uiten, zooals ik het voel. Over een veertien dagen is er een mercatura op de bezitting van Niccolini. Daar zou ik heen willen.... Nog eens terdege goed kijken...'

'Bràvo! bràvo!' riep Ottavio; 'jij te oud? De

duivel is oud! Een kunstenaar, die den geest heeft, heeft de eeuwige jeugd!'

'Ik voel mij maar al te vaak wèl oud', zei Focardi, plotseling neerslachtig; 'de echte durf, die is er niet meer.... Er gaan weken om, dat ik niet eens naar buiten verlang.'

'Je versuft hier in Massano', zei Lorenzo, 'dat's de zaak. Ieder mensch heeft een prikkel van buitenaf noodig. Lieve hemel, als ik op mijzelf alleen drijven moest....!'

Zijn slappe, verfijnde gestalte had een moeden knik in den rug, en zijn groote, mooie oogen keken ernstig de hoogte in.

Maar Ottavio, alsof een ingeving hem toegeblazen werd, zwaaide een breed gebaar de vier wanden langs:

'Ik heb een prachtplan. Je bent nu vijfenzestig.... 't Wordt voor den drommel tijd, dat je je eindelijk voorgoed pousseert. Je hadt misschien groot gelijk, in Februari, die Etruscische Ruïne en die Rustende Paarden veilig en wel hier te houden. Maar zoodra deze beroerde periode voorbij is, en dat zal niet zoolang meer duren, geloof mij maar, - zoodra deze ongeluksperiode voorbij is, gaan wij een pracht-expositie op touw zetten van al je nieuwe werk hier! Ik zal er mijn drie lokalen voor ontruimen, desnoods er een dubbelgroot raam voor in de winkelpui zetten, wat ik toch al zoo'n beetje

van plan was,... ik heb goddank wat kapitaal... Een overdonderende tentoonstelling gaan wij organiseeren.... Wat zeg je daarvan? Lorenzo neemt foto's van al de beste doeken. Wij krijgen een geillustreerd artikel in den Nuovo, een geïllustreerd artikel in de Illustrazione, een artikel in de “Plasticità Moderna”.... en je zult eens beleven, hoe wij de prijzen van al je werk opdrijven.’

En met nogmaals een breed omvattend gebaar de vier wanden langs: ‘Alles wat hier hangt, alles moet naar Florence.... en later naar Rome, en naar Turijn....!’

Renato Focardi had met een pijnlijk lachje toegeluisterd; dan had hij opnieuw een mimiek, die kostelijk was; een mimiek van: ei! ei! hoor me die bereddering eens aan!

‘'t Spijt me wel’, zei hij droogjes, ‘maar voorloopig gaat dit alles *niet* naar Florence, en niet naar Rome of Turijn. Later,... wie zal het zeggen...’

‘Later!’ smaalde Ottavio, ‘later! Als *ik* toch de kosten wil doen van drie zalen voor je in te richten.... als ik het transport van de heele kluit hier betalen wil!’

‘Je moest trouwens zelf ook naar Florence komen’, viel Lorenzo bij. ‘Een criticus krijgt je daar eens te spreken.... En ik weet ateliers op de Piazza Donatello, en op de Piazza Savonarola...! 'k Zou er zóó een voor je kunnen huren, een vorste-

lijk atelier. Daar kwam je pas goed tot je recht.... Je zou je wat beter kunnen kleeden...'

''t Spijt me wel voor jullie', zei Focardi nog eens, veel koeler, 'maar ik kom voorloopig nog niet in Florence, en de heele "kluit" hier evenmin.'

'Dat is flauw van je vader', boudeerde Lorenzo, 'om je zoo aan een woord te stooten.'

''k Stoot me niet aan een woord, ik stoot me aan een gedachte', zei Renato. 'Ik voor mij...'

'Zet ons toch niet altijd den voet dwars', overstemde hem geërgerd Ottavio. 'Je wilt het niet inzien, maar die zuinige twee, drie doekjes, die ieder jaar loskomen, daar bereik je niets mee.... En hier hangen de meesterstukken zich te vervelen aan de muren, zonder dat een levende ziel ze ooit ziet.... Wat hou je hier al niet vast, vier groote doeken, vijf, zes kleinere, wel twintig studie's, die de moeite waard zijn....'

Zijn oog, van het verwonderlijke Witte Paard, ging voor het eerst openlijk naar het lijstlooze vrouweportret, dat in zijn glimlachende glorie hem zijns ondanks fascineerde, - wiekte dan nog eens de Boerenbinnenplaats langs, het groote doek van de Stempeling der wilde Runderen, den Morgen in de Maremmen, den Landweg....

'De Etruscische Ruïne en de Rustende Paarden, die beneden hangen, die kun je krijgen; de Boerenbinnenplaats ook, en den Landweg desnoods ook;

maar de Jagers en den Profeet Ezechiël niet; en de “Mercatura” zeker niet, die is niet naar mijn zin; en van mijn studie's kan ik er voorloopig geen enkele missen’, zei Renato beslist.

‘En dàt.... En dàt.... En dàt....’ Met een bijna tragisch gebaar wees hij naar Pimpia's portret, naar de Morgen in de Maremmen en naar het Witte Paard, - ‘die blijven tot mijn dood toe hier. Na mijn dood kun je ze komen halen, eerder niet. En je weet, dat ik reclame haat.’

Een vuurrood was Ottavio naar den kop gevlogen. 't Waren juist die drie laatste doeken, welke hij het liefst had meegenomen.

Lorenzo, onbeheerscht, viel uit:

‘'t Portret van onze moeder is twintig jaar geleden ook wel verkocht. Dan kan toch ook het portret van de Signora Olimpia...’

Als een vonk in een kruitmagazijn, zoo viel die naam in de geladen stilte van het atelier.

‘Zwijg!’ bulderde Focardi; ‘hebben jullie acht jaar lang elke toenadering vermeden, om nu, na haar dood....’

‘Wat hoef je nou oneenigheid te maken’, verweet Ottavio zijn broer. Hij zweeg, zocht naar een verzoenenden schakel, ‘'t Portret van onze moeder is vroeger verkocht, maar de Markt van Saturnia bijvoorbeeld heeft hij óók verkocht....’

Het doek, waarop hij doelde, heette: de ‘*Mars*-

kraamster van Saturnia', doch dat woord had hij vermeden.

't Was op de groote jaarmarkt van Saturnia, dat Renato, rondzwervend met zijn schildersgerei, voor het eerst Pimpia had gezien, sinds jaren toen al weduwe zonder kinderen. Dadelijk was die vrouw hem opgevallen, frank en gul en toch ingetogen naast haar vroolijken wagen met al het wapperend rood en paars en blauw der boersche kleedingstukken. En de volgende dagen, vóór de marktdrukte begon, had hij een studie van haar gemaakt, zooals zij in het ijle morgenlicht, op het nog verlaten plein van het oude, Etruscische bergoord, doende was haar uitstalling te regelen, - haar zonnige, lachende hoofd door een weerschijn van roode doeken bevlamd, tegen het luchtige blauw en het dauwige groen van den ochtend. Wat had ze met een ijver voor hem geposeerd! En terwijl hij haar schilderde, begeerig zich overgevend aan dat stoer en bloeiend gelaat, en binnendringend in de diepe goedheid en de pittige originaliteit dier trekken, was hij van haar gaan houden. Een gansch andere liefde was het geweest dan de liefde voor Silvia, veel ruiger, minder teer, maar vast en innig toch ook. De ronde, rustieke schoonheid dier veertigjarige zwerfster had hem, dien anderen zwerver in het leven, beroerd met een ervaren als het houtvuur geeft: koestering van stralende warmte, die tegelijk een veilig thuisgevoel be-

teekent. Niet lang daarna had hij haar getrouwd. En om haar een behoorlijke huisvesting aan te bieden, had hij die groote studie van Saturnia en een vijftal andere moeten verkoopen. Hij verkocht in dien tijd nog zijn beste dingen voor een paar honderd lire per stuk.

Renato Focardi tuurde naar den grond. De oproeping van Ottavio had plotseling hem dat oude doek weer streek voor streek in den geest gehaald. Nooit meer had hij zooiets geschilderd, - zoo frisch, zoo vol sterke, directe liefde voor het leven. 't Was of de levensdurf en de bruuske oprechtheid dier vrouw, voor hij haar nog goed kende, zich reeds in zijn werk had weerspiegeld. Wat had zij hem, met haar eenvoudige geestkracht, niet acht jaar lang het moeilijke leven doorgeholpen. Pimpia! Hoe zou hij ooit over haar gemis heen komen!

‘En dus, dat plan van een volledige expositie zou je heelemaal niet toelachen?’ vroeg Ottavio, op het brutale af, omdat hij voelde, dat de eerste weigering niet zou worden ingetrokken.

‘Ik verkoop niet meer dan noodig is om van te leven’, zei Renato gesloten; ‘en veel is daar niet voor noodig hier. Ik heb gezegd, welke stukken jullie kunt meenemen, en welke nièt. En basta.’

Een nieuwe, broeiende stilte viel in.

‘Als jullie dáárvoor gekomen zijn....’ kwam hij nog in een bittere teleurstelling achterna.

't Gezicht van Ottavio trok vaal.

‘Je bent wel fijngevoelig, vader! 't Is, of we je willen komen bestelen. Heb ik je ooit niet eerlijk het geld voor alles overgemaakt? Heb ik ooit meer dan mijn rechtmatig procent afgehouden? Nooit wil je een van onze plannen eens tegemoet komen, al meenen wij het ook nog zoo goed. Wij hadden eigenlijk wel kunnen laten, je met ons gezelschap lastig te vallen.’

En als Renato, verbeten, zwijgen bleef, vroeg hij opeens, alsof een demonische ingeving hem dreef:

‘Dat portret van onze moeder, weet je, wat voor lotgevallen dat den laatsten tijd heeft gehad?.... In 't begin van dit jaar heeft Valli het verkocht...’

‘Heeft Valli dat portret verkòcht?’

‘Juist; aan dokter Bresci, en die verkocht het onlangs naar Bologna, voor de collectie Brocca. Lorenzo is er geweest, en heeft er een foto van genomen. Ze waren alleraardigst met de permissie.... heel anders dan die Valli vroeger....’

‘Een foto?’ kwam Renato verrast. ‘En hebben jullie die....?’

Hij keek naar het valies in den hoek. Om beurten ondervroeg hij ze met een diepe, gretige vraag in de lichte oogen.

‘Ja, wij wisten eigenlijk niet....’ haperde Lorenzo; ‘je zei altijd, dat je geen foto's van je doeken wou zien, dat je ze haat....’

‘Wisten jullie niet.... van déze foto.... Goed! Goed!’ riep Renato. Het werd hem te veel. Met groote stappen liep hij het terras op.

Hij drukte de nagels in zijn handpalmen. - Wàt wisten zij niet? Wisten zij soms niet, of hij wel gesteld was op dat liefste portret van zijn leven? 't Portret van Silvia, het teere, bleeke kopje, met het zwarte sluiertje over de blonde haren en die bedwelmende kracht in haar zachte oogen; het portret, dat alles weergaf, wat voor hem Silvia was geweest, haar argelooze mooiheid en de schuchtere tyrannie van haar niet sterke gezondheid. 't Prachtige portret, dat hij met heel zijn smartelijke liefde geschilderd had, en dat hij verkocht, moest verkoopen, op het eind van haar leven, omdat ze geen brood hadden; zij was nog zoo jong, even in de dertig....! dat hij bijna voor niets verkocht aan dien ‘waren kunstvriend’, die er ‘geen afstand van kon doen’, toen hij het voor het driedubbele later weerom had willen koopen. Nu was het achter zijn rug verkwanseld, wie weet voor hoeveel! En daar zou hij niet op gesteld zijn, omdat, na twaalf jaar, hij Pimpia.... Sacripanti! 'n Portefeuille vol krabbeltjes van Silvia bezat hij, en elk krabbeltje was hem een relikwie. Pimpia, zeker, dat was de dichtbije koestering en toeverlaat geweest, die hem ontvallen was.... Silvia bleef de verre, overteere droom van een onsterfelijke, een nooit gestorven liefde. Maar dat kon hij

toch niet gaan uitleggen aan deze twee harde koppen, die nooit iets van hem begrijpen wouen.... Elk van die krabbeltjes had Pimpia gekend, even goed als hij zelf, en elk krabbeltje had haar stille genegenheid gehad. Ja, Pimpia was maar een arme weduwe geweest, die met marskramen haar kost verdiende,.... maar die wist wat toewijding was en verknochtheid!

Plotseling richtte hij zich op. Hij sloeg met zijn knokkels op den terrasrand. Hij smakte, of hij iets weg moest slikken, iets bitters wegkauwen. Dan kwam hij het atelier weer binnen.

‘Kom’, zei hij dof, ‘'t is laat, wij gaan eten. De herberg is hiernaast.’

Dien avond, toen Ottavio op zijn eentje Massano was ingetrokken, omdat hij het oude stadje met zijn romaansche Domkerk bij maanlicht wou zien, en Renato in de keuken zijn tax en zijn twee poesen hun avondmaal had gebracht, vond hij, boven gekomen, Lorenzo opnieuw voor den ezel geposteerd, waarop de schilderij van het oude, witte paard stond.

En weer was er de bezorgde uitdrukking op zijn gezicht, dacht Renato, die hij, bij het begin van hun bezoek, daar eveneens had meenen te bespeuren. 't Was, of hij dat schilderij stond te ondervragen naar iets....

Wat onwennig zaten ze dan bijeen.

‘Weet je, hoe in mijn gedachten dat doek heet?’ vroeg Renato eindelijk.

En als Lorenzo, nog meer bevangen, hem aankeek:

‘Eenzaamheid heet het.’ En met een triesten hoofdknik nog eens:

‘Eenzaamheid.... Begrijp je?’

Tweede hoofdstuk

HET bergstadje Massano was er een, zooals in dat oud en rijk gebied der Toscaansche Maremmen er bij tientallen te vinden zijn: vergeten kostbaarheden in vergeten landschappen. Zij liggen daar als zóó omhoog gegroeid uit de eenzame heuveltoppen, die hen dragen, boven een nog eenzamer wereld van andere heuveltoppen en valleien. Saamgedrongen burchten gelijk, staan ze zwaar uit tegen de blauwe lucht, grauw en streng op hun strenge, grauwe wallen, die een voortzetting zijn van de grauwe rots. Dreigend waren zij eens van oorlogsvaardigheid, - nu dalen van de vervallen poorten hun laatste huizen vreedzaam af in het vrije veld... Binnenin zijn zij meest ongeschonden, nauw opeen gebouwd, donker, en vol fantasie. Grillige trappenstraatjes winden zich de schichten van den heuveltop langs; een romantische portiek, een gebeeldhouwd poortje aan den blinden muur van een verstorven convent, een duister overluifeld bordes met een edel-gesmeden lantaren voor een bleek affresco, duiken op in de meest onverwachte hoeken. Pleintjes gaan open, waar plotseling een oer-oud paleis zijn gevel opstelt, met de toevallige schilderachtig-

heid der schaarsche, rijkgevormde vensters. Soms is er een Domkerk uit den tijd, dat het stadje nog hoofdplaats was van een der vele bisdommen uit die streek. Soms spant een Romeinsch aquaduct zijn vermetele bogen tusschen de afbrokkelende vestingwerken. En boven de hoogste daken uit, op de heuvelspits zelf, spookt de vervaarlijke ruïne van hun middeleeuwsch kasteel, dat ‘rocca’ heet, of ‘càssero’.

Zoo zijn Magliano en Castagneto, zoo zijn Campiglia en Roccastrada, Sovana en Pitigliano en Montepescali. Zoo was Massano. Massano hàd zijn Dom, Massano had zijn voormalig bisschoppelijk paleis, museum geworden, - het gebruikelijk museum van onbezienswaardigheden. Maar Massano had ook zijn Dompleín, het zuiver dertiend' eeuwsche plein, dat bij de kenners van Italië's verborgen schoon een niet geringe vermaardheid bezat.

Op den achtergrond stond, star uitgeheven boven haar schier verticaal lijkende, zóó steile trappen, de cathedraal van San Ruffino, met haar Romaansche bijbelbeesten, haar fijne rijen Pisaansche gevelpijlers, en daarachter, als een verholen trezoor, haar gothische roosvenster. De beide andere, naar elkaar toeloopende zijden van het plein werden bijna geheel ingenomen door vier historische gebouwen. Daar was het bekanteeld stadhuis met zijn drie verdiepingen spitsboogramen en zijn bekanteelden toren;

daarnaast het sierlijke geveltje van de Zecca, uit den verren tijd, dat een stadje als Massano nog zijn eigen munten sloeg; en, burcht van heerschzucht, het weerbaar paleis van den Podestaat, met zijn onoverzienbaar aantal ridderwapens van wie hier eens bevel voerden, en zijn barsche toegangspoort vol geweld van ijzerbeslag. Aan den overkant stond het geweldige palazzo van de aloude Massaansche familie der Malfatti's; diep onder de lage bogengang school geheimzinnig eene muurschildering van den vastenden San Girolamo naast een veelbezochten eetkelder.

Zoo verhief zich daar dat kleine, trotsche plein, historisch exempel van de macht en den schoonheidszin dier midden-Italiaansche bergstadjes uit de 13e en 14e eeuw. Het was, de tijden door, van een verwonderlijke onaangetastheid gebleven; nauwelijks in enkele bizonderheden hadden de jaren zijn schoon beschadigd. Doch eigenlijk bleek dit maar zeer ten deele een verdienste der Massaners. Deze hoovaardige en weerbarstige radicalen toch, waren ook altijd zeer kunstlievend gebleven. En dus hadden zij in den loop der eeuwen hun prachtigen Dom een nog prachtiger barok-koepel opgezet, dien men - meer geluk dan wijsheid - vanaf het plein niet zien kon; door gedenkplakken, rijk aan superlatieven, hadden zij de roemruchtheid van overal elders volmaakt onbekend gebleven stadgenooten ver-

eeuwigd; en nog het kleinste pleintje niet hadden zij zonder borstbeeld gelaten. Toen het echter, door lof en blaam van buiten af, tot de moderne Massaners doordrong, welke kunstschatten zij inderdaad bezaten, en wat de kunstlievendheid hunner vaderen daaraan bedorven had, was er dadelijk weer geld in overvloed geweest voor elk plan van herstel. Zoo had men op een dag in de Archieven ontdekt, dat bij het oorspronkelijk bestek van den Dom een klokketoren had behoord, twee galmgaten hooger dan het Amor-tempeltje, waarmee de Renaissance hem in 1500 bekroonde. Drie jaar lang werd er gewerkt, om Amor's slinksche zegepraal te slopen en de twee ontbrekende geledingen met hun fijne Romaansche zuilen-gaanderijtjes op te trekken; 't had meer dan honderdduizend Lire gekost, en er was geen enkele subsidie voor gevraagd. Dan staken hun ook in de oogen de twee pompeuze herdenkingsplaten, waarmee men, in het midden der vorige eeuw, den gevel van het Palazzo Communale had durven schenden. De gevel herkreeg zijn ruige aspect, en de gedenkplaten werden in een duisteren hoek van den binnenhof bijgezet.

Doch behalve de barok-koepel, waarmee de cathedraal nu eenmaal was opgeknapt, had nog één ander barbarisme tot dusver hardnekkig stand gehouden: in het midden van het plein, op een hoog voetstuk, een standbeeld van Garibaldi; een Garibaldi, die niet

leek, met achter zich een bronzen genius, die evenveel had van een gevleugelde Pallas Athene, als van een gehelmden aartsengel Gabriël. Ook over dit weinig eervol product der gewestelijke handnijverheid waren sinds eenigen tijd de Massaansche gemoederen warm geloopen. Daar echter in deze aangelegenheid de stekelige politiek zich mengde, bleek de oplossing niet zoo gemakkelijk te vinden. Garibaldi, de overwinnaar van het pauselijke Rome, lag den radicalen Massaners na aan het hart. Zij moesten toegeven, dat déze Garibaldi leelijk was; dat hij hun middeleeuwsche Domplein schandaliseerde; maar het was een hard gelag, het hoofd te buigen voor den milden overwinnings-glimlach der clericale tegenpartij.

Langen tijd hadden in de vroedschap de kansen onzeker geschenen; verscheidenen, die niet voor dom en ouderwetsch wilden doorgaan, waren overgeheld naar het ‘schoonheids-standpunt’, en aldus geraakt in het kerkelijk vaarwater; de vier socialisten daarentegen hadden de wankele meerderheid der onvervalschte Massaansche dwarskoppen gesteund. ‘Het roode hemd’, heette het, ‘maakten zij tot het hunne’.

De strijd werd boeiend! Hoe zou de beslissing uitvallen? En zelfs Renato Focardi was niet zóó vreemd aan alle politiek, of dit spel van kleinsteedsche trots en partij-koppigheid, van valsche leuzen

en hachelijk evenwicht, interesseerde hem. Zoodat, toen dien morgen de vrouw-van-beneden hem het stedelijk courantje bracht, hij het haar uit hand greep - hij moest zoo meteen onverwachts op reis! - om nog even het raadsverslag van den vorigen avond in te kijken....

‘De verbanning van Garibaldi. Het verraad der socialisten’, stond er met groote letters boven.

Renato zette zich fel te lezen.

‘Wel heb je nou ooit! de sacripanti!’ riep hij na een oogenblik uit. - De schavuiten! plotseling om te slaan.... te verklaren, dat de stichter van het kapitalistisch koninkrijk Italië, welbeschouwd, noch het roode hemd verdiend had, noch hun verdediging, - dat zij de handen van hem aftrokken en, met de clericalen mee, zouden stemmen voor de verwijdering van het beeld....

Hijzelf had het malle monument altijd verwenscht, daar midden op het mooie plein, maar dezen uitslag kon hij toch niet zetten.

Haastig stak hij het krantje bij zich en liep de trap af. Vóór hij den zoolang verlangden tocht ging ondernemen, moest hij vanaf zijn hooge woning op den buitenwal nog even Massano in, om zijn vrind den kanunnik te groeten, tabak te koopen, en zijn geitenvelbroek bij den zadelmaker te laten aansteken. Reeds had hij zijn tax, dien anderen vrind, bij de menschen beneden ondergebracht. Al loopend

herlas hij nog eenmaal de briefkaart, dien ochtend vroeg ontvangen, waarin de opperveedrijver van Montemarino, hartelijk als altijd, maar rijkelijk laat, - 't was morgen al! - hem de veestempeling op de bezitting van den markies Niccolini berichtte; ze zouden daar samen heengaan!

In een der laatste huizen naast de Porta Maremmana woonde de zadelmaker. Het was een jonge vent, dien de oorlog, door een granaatscherf, het rechter gedeelte van het gelaat jammerlijk had verwoest. Naast die terugstootende misvormdheid kwam, in de vreemd-vertrokken linkerhelft, zijn ééne gezonde oog schrijnend fel uitgekeken. Daar hij, om zich zijn afkeerwekkend uiterlijk te doen vergeven, tot stelregel had genomen, altijd met een cynische kortswijligheid te praten over zijn eigen ongeluk, had zijn gansche wezen een vlijmende en verontrustende tragiek gekregen, die vele Massaners van hem vervreemdde. Maar Renato kon gewoonlijk goed met hem overweg.

‘Een reparatie.... voor dadelijk?’ vroeg eerst wat onwillig, van achter zijn laag tafeltje vol lappen en reepen leer, de ongelukkige.

‘Voor dadelijk, jongen’, zei Renato opgewekt, ‘'k moet er over een uur op uit.... doe je best eens voor me....!’

De zadelmaker hield het geitenschootsvel schuin voor zijn ongedeerde oog tegen het licht, betastte de

paar scheuren, die op een vorige Maremmenreis de niets ontziende doornengroei zelfs dáárin had opengereten; dan, met een rauw en zielig lach-grimasje, zei hij:

‘'n Goed velletje nog.... als mijn huid zoo mooi weer terecht kon komen.... Over een half uur is 't genaaid... om je van dienst te wezen... kun je vroolijk op reis gaan.... Mag 't je beter bekomen dan mij mijn laatste pleziertochtje.... Misericordia!’

Renato voelde zich beschaamd worden. Hij vroeg, of hij zijn valiesje en zijn paraplu zoolang in den hoek mocht zetten, en ging haastig heen.

- Wat moest hij nog altijd mokken over dat mislukte bezoek van zijn zoons, dacht hij. Als hij een van hen tweeën eens zóó had zien terugkomen uit die ellendige loopgraven.... Dan toch maar honderdmaal liever een beetje misverstand, en allebei, gave, knappe kerels, zooals ze nu waren....!

Toen hij - nog net een uur had hij den tijd - het Domplein overstak om naar het Seminarie te gaan, waar zijn vriend de kanunnik, Don Pompeo, zijn kamers had, zag hij juist diens groote schuitschoenen en ampele soutane in een voortvarende statigheid de steile cathedraal-trappen afkomen.

‘Wij hebben 't gewonnen, vriend! wij hebben 't gewonnen!’ riep die al met een breed gebaar, voor

hij Renato nog op tien meter afstands genaderd was, ‘Marx heeft Garibaldi een beentje gelicht, en binnen drie maandenis onze roodkiel met genius en al verhuisd naar het plantsoen op de wallen!’

‘Wel gefeliciteerd’, zei Renato droogjes.

‘Hoe is het nu mogelijk’, bestrafte Don Pompeo met rhetorische bezieling, ‘hoe is het mogelijk, dat iemand als gij, een schilder, een dienaar der schoonheid, niet méér gevoelt voor de zuiverheid van ons architectonisch juweel!’

‘Ik voel nòg meer voor de nieuwe vriendschap van de Rooien en Rome!’ gekscheerde Renato.

‘'t Historisch materialisme een steunpilaar van de Kerk, - was dat geen felicitatie waard?’

‘Slechtaard!’ dreigde Don Pompeo hem met de vuist, ‘zwijg stil, of ik....’

‘Maar overigens’, zette Renato door, ‘is het jammer....’

‘Wat jammer?’

‘Zeker jammer, vooral voor mijn voortreffelijken Don Pompeo!’

‘Voor *mij*?’

‘Ik had den kapittelheeren en hun aanhang nog zoo graag een paar prettige strijdjaren toegewenscht’, deed Renato met een uitgestreken gezicht. ‘Nu - als wij den Domkoepel-zelf niet boven uw hoogeerwaarde hoofden willen gaan afbreken, valt er ook niet het kleinste aesthetische ketterijtje meer

op te sporen, en niet het allerkleinste lansje meer te breken voor de eer van Massano!'

'Ho! Ho! per Bacco!' bezwoer de kannunik lachend, 'en waar dienen de Archieven dan soms voor? in de Archieven ontdek je altijd nog wel een of andere ongerechtigheid....'

'Of op de zolders van de heeren pastoors.... altijd nog wel een of andere "Madonna van het Kattegat"....', hielp hem Renato een handje.

Don Pompeo meesmuilde.

'En zelfs wanneer er in de Archieven al niets meer te ontdekken mocht zijn', hield hij halsstarrig voet bij stuk, 'dan blijft ons in elk geval de quaestie Vetulonia!'

'Ja, dàt is waar!' zei Renato met een onontwarbare mengeling van spot en ernst, 'dan blijft ons in elk geval de quaestie Vetulonia.'

Renato Focardi en de kanunnik Don Pompeo kenden elkaar al sinds jaren; en hoewel zij in hun dagelijkschen omgang weinig anders deden dan elkaar geestelijk plukharen, hadden zij een groote waardeering voor elkanders gaven en aard! Zij leefden beiden in een betrekkelijke armoede, en beiden droegen zij die welgemoed, Renato met een zigeunerachtige ongegeneerdheid, de kanunnik vol statigheid en zwier.

Zij waren trouwens in vele dingen elkanders tegenbeeld.

De kanunnik was een gezet en, ondanks zijn sjofele kleeren, voornaam uitziend heer, met een fijn besneden gelaat en klassieke gebaren; hij had een bizonder welbehagen aan zijn mooi gevormde volzinnen en uitgelezen woordkeus, welke de fraaie uitspraak der oude Massaansche familie's, waaruit hij stamde, tot vollen bloei bracht. Als een nobele wijn was zijn taal. En zijn historie-studie, zijn letteren, en zijn aesthetiek gingen hem vrijwat meer aan het hart dan de dingen der Kerk, alhoewel hij die naar den vorm met een stijlvolle waardigheid diende.

Renato, daartegenover, had iets sloks over zich, en zijn spreken was doorgaans slordig. Zijn diep-in mooie kop leek door de hoekige magerte en de weinige verzorgdheid eer plebeïsch, en een lichte verlegenheid maakte vaak zijn optreden stroef. Los van alle uiterlijke religie en van alle kerkschheid ging hij door voor anti-clericaal. En toch was, temidden van deze balsturige bevolking en haar koele geestelijkheid, Renato de mystiek-aangelegde; en die Franciscaansche eenvoud, die peinzende levenskijk, maar ook de edele hartstochtelijkheid en de vermetele schoonheids-begeerte van zijn dieper wezen, zij waren het erfdeel der afgelegen oorden, vanwaar hij herkomstig was, van het vurig-vrome, verbeeldingrijke landvolk, dat leeft aan den voet van den Monte Amiata.

Zijn gewoonlijk stille en eenzelvige natuur echter

vond een heilzaam tegenwicht in den strijdvaardigen aard van den kanunnik, en eenmaal aangestookt en op dreef, was hij op zijn beurt geestig en slagvaardig genoeg, en zelfs welsprekend, als hem een onderwerp meevoerde.

Ook nu, met een ingehouden vechtlustigheid stonden zij elkaar in de oogen te kijken, als zinnend allebei op een nieuwen aanloop tot schermutseling.

'Is Vetulonia een quaestie, of is het er soms geen?' stelde Don Pompeo opnieuw het probleem, - 'moet nog langer het armelijk dorp Colonna, of moet Massano de eer hebben, te zijn verrezen op de ruïnen der voornaamste Etruscische stad? de stad, waaraan eens het oude Rome zijn hooge insignes ontleende: de purperen toga! den ivoren zetel! de bronzen trompet! én den roeden-bundel met de bijl, die nu nog weer de fascisten - je hebt toch gehoord van die nieuwe partij? - hebben overgenomen als een attribuut van eendracht en herstel? Vetulonia, de bakermat der Romeinsche beschaving!'

Renato verkneukelde zich in deze hoogdravende tirade. - Om die paar Etruscische grafsteden en dat enkele brok polygonale muur, dat er gevonden was, moest het hoovaardig stadje nu ook maar ineens weer Massano-Vetulonia worden, zooals er reeds een Corneto-Tarquinea bestond! Bewezen was er niemendal....

De kanunnik keek Renato aan met een zegevierenden blik, zeker van diens onmogelijke ontsnapping.

‘Natuurlijk’, beaamde die dan ook goedig, ‘Vetulonia is een probleem, ook voor mij.... En Populonia dan!.... Een schildersprobleem, wel te verstaan....’

‘Met Populonia’, was Don Pompeo reeds in de rede gevallen, ‘hebben wij op het oogenblik nu niets te maken.’

‘Maar ik wèl, en hoe!’ plaagde Renato, ‘'t is prachtig, zooals het daar ligt, hoog op zijn groenen heuvel, achter die blauwe baai.... Van een felheid! 't Lijkt of er dubbele zuurstof is, daar tusschen die twee zeeën in, of alle kleuren er sterker zijn, en doorzichtig tegelijk! Ga je schildersgang maar! 't Is mij nooit recht gelukt. Nee, òf Populonia een quaestie is!’

‘Met jullie artiesten kun je ook nooit eens een redelijk woord praten’, zei de kanunnik humeurig. ‘De heele historische achtergrond laat hem natuurlijk koud als ijs.’

‘Om den dood niet’, zei Renato, ‘die Etruscische kerels hebben vervloekt mooie muren gebouwd, vooral nu de eeuwen er het hunne aan toe.... en aan àf hebben gedaan.... Ik liet me trouwens niet onbetuigd.... Je kent toch mijn studie van de ruïnes van Roselle?’

Er glom een rakkerachtig twinkeltje in zijn oogen, omdat hij zoo netjes de eigenlijke bedoeling van den ander telkens weer te ontduiken wist, en hem zoo tot een stille vertwijfeling bracht. Toen, plotseling ernstig, zei hij:

‘Natuurlijk is een levende veestempeling, waar ik zoo straks heen ga - 't is op de tenuta van Niccolini - weer nòg mooier dan een gezicht op wat geleefd héé ft.’

‘Ga je op reis.... zoo ineens?’ vroeg onwillig de kanunnik. Dan zag hij, dat inderdaad Renato zijn rijbroek aanhad, en zijn hooge, bruine kaplaarzen.... Even moest hij toch lachen, want wat de schilder plechtig zijn ‘reis-tenue’ noemde, was al niet minder onder de verf en al niet minder kaal, dan zijn huisplunje dat placht te wezen.

‘En het regenscherm?’ meesmuilde hij, en dacht aan de groote, groene boerenparaplu, Renato's onafscheidelijke gezellin, die, met een touw om zijn middel vastgesnoerd, hem schetsboek en oogen beschutte, terwijl hij zijn beide handen voor het teekenen vrij hield. Soms zag men den schilder zóó langs de wegen wandelen, daar hij niet inzag, waarom hij ieder oogenblik zijn tentje af en aan zou gorden.

‘Mijn paraplu houdt mijn valies zoolang bij den zadelmaker gezelschap’, zei Renato.

‘Pas maar op’, bromde de Domheer nog, ‘'t loopt al naar midden Mei.... als de ma-

laria je daar in de vlakte te pakken krijgt....'

'Aan mijn magere botten valt niet veel meer te zuigen voor de heeren muggen', wierp Renato weg; 'ze zijn trouwens nooit erg verlekkerd op mij geweest. Ik heb me vaak geschaamd over mijn eigen gezondheid, tegenover die sterke reuzenkerels met hun holle gezichten, geel van de koortsen, en die brandende oogen....'

Hij staarde voor zich uit, als zag hij ze tegenover zich, deze Maremmanen, die een inwendig vuur moordend aanvrat, zonder ze te kunnen verteren. Maar Don Pompeo, zijn verdiepten blik betrappend, zei eensklaps:

'Er is wel eens beweerd, dat zonder de Maremmaansche malaria er ook nooit een profeet van den Monte Labbro geweest zou zijn.'

Focardi's gezicht sloot zich, als wenschte hij op deze gesprekswending niet in te gaan.

'Voor wie aan den kant van Lombroso staat en alles uit ziektetoestanden verklaren wil....' gaf hij nog tamelijk scherp terug.

'Ik, aan den kant van Lombroso staan!' viel de kanunnik uit, - 'Lombroso, die alle Heiligen der kerk heeft durven aanranden met z'n brutale rationalisme! Maar een andere vraag is natuurlijk, of er bij David Lazzaretti inderdaad van religieuze begeestering sprake was, of veeleer van een speculeeren op....'

‘Een andere maal, amico mio’, viel Renato hem in de rede; ‘of eigenlijk, liever heelemaal niet, zooals je weet.’

- Don Pompeo kon soms te ver gaan; hij wist toch, hoezeer die periode zijner jeugd hem èrnst was geweest.

‘Tournooien op het schaakbord zooveel je maar wilt, desnoods iederen avond’, verzoende hij dan weer; ‘alleen, reken niet op me vóór aanstaanden Zaterdag.’

‘Zaterdag over een week’, herstelde de kanunnik; ‘wij kennen dat; als Focardi er eenmaal met zijn paraplu op uittrekt, dan heeft het schaakspel respijt.’

‘En mijn portret dan.... mijn portret!’ kwam plotseling een mal uitslaande oudemanne-stem zich mengen in het gesprek.

‘Wat voor portret?’ vroeg bijna beleedigend, zóó uit de hoogte, Don Pompeo; ‘de prof essore[1)] schildert geen karikatuur, naar ik weet.’

‘Kalm aan, Hoogeerwaarde’, verweet Renato; en hem den hoon van daareven terugbetalend: ‘Ik schilder wel degelijk een portret van Sor[2)] Agostino, en een mooi portret ook, zoo mooi als er van onze venerabele kanunniken hier niet licht een te schilderen zou zijn; een portret, dat nog beroemd zal

1) In Italië wordt een kunstschilder professore genoemd.
2) Sor is de afkorting van Signor.

wezen, als van alle kanunniken van Massano de naam allang vergeten is.'

'Hi! Hi! Hi!' giechelde gewroken het oude mannetje. Hij glom plotseling weivoldaan en hij maakte een paar schichtige gebaren, alsof hij wel graag allebei, den schilder en den eerwaarden Domheer, op den schouder had geklopt. Maar dat liet hij toch wijselijk na.

'Er is eens zoo'n Vlaamsche grappenmaker geweest, die niets liever deed dan duivels en zotskappen conterfeiten', mopperde Don Pompeo; 'ieder zijn meug!'

't Was inderdaad een potsierlijke, een bijna paskwillige verschijning, die Sor Agostino, knokig en schriel als een ventje van tachtig, en zoo kaarsrecht en zoo nerveus-pittig als een van vijftig. Zijn leeftijd was een der raadselen van Massano. Zijn gezicht had enkele lange, diepgekerfde rimpels rond oogen en neus en dwars de wangen over; maar daartusschen lagen partij'tjes rozig gaaf vleesch, zoo gladjes en glanzig als het vleesch van een zuigeling. Zijn oogen waren helblauw, met wittige wimpers. Hij droeg een militant puntbaardje, en zijn militante hooge kuif was nog steeds peenkleurig; maar de kleine, rond de tandelooze kaken vinnig saamgenepen mond leek van een kinderachtige bouwvalligheid. En ondanks dat vinnige en dat militante was de einduitdrukking van zijn gezicht zoo argeloos en goed-

geloovig, of hij alle strikken en fuiken zoo maar aanstonds zou binnenloopen.

Sor Agostino was, vele jaren lang, kok en factotum van den laatsten bisschop van Massano geweest, en vaak diens vertrouwde in de vele moeilijkheden bij het beheer der weerbarstige diocees; want de Massaners, met hun karigheid voor de kerk en hun vrijbuiterige denkbeelden, hadden het den ouden, zelf ook lang niet gemakkelijken kerkvorst, weinig anders dan lastig gemaakt. ‘Wacht maar!... wacht maar!’ placht die te zeggen, ‘later zullen zij er spijt van hebben.... als het te laat is!’ Nu wàs het te laat.... en zij hadden er wel een beetje spijt van ook; want mocht het den Massaners al een opluchting zijn geweest, van den gestrengen Voogd ontslagen te zijn, na zijn heengaan was hij niet vervangen, en Massano hoorde voortaan onder het bisdom Livorno.... Als om den toornigen geest des overledenen te bezweren, en tevens tot grooter eervertoon van het stadje, hadden zij 50.000 Lire bijeengebracht om hun Bisschop een praalgraf in den Dom te bouwen; op de zwart-marmeren sarcophaag lag hij, geheel verguld, in vol ornaat uitgestrekt, en op de wit-marmeren inscriptie-plaat zag men in vele gouden letteren de weidsche opdracht, - niet bestemd overigens om gelezen te worden, want zij was in het Latijn gesteld. Geen Massaner, die familie-leden of vrienden van buiten over had,

verzuimde hun het grandioze monument te doen bewonderen. En onderwijl liepen de kapittel heeren met glimmende soutanes en leden 's winters kou.

‘Wacht maar! wacht maar!’ zou de grimmige bisschop zeker gezegd hebben, ‘praalhanzerij komt voor den val!’

En Sor Agostino, in de laatste tien jaren, had niet nagelaten, dat dreigende ‘Wacht maar! wacht maar!’ op alle manieren te herhalen. ‘Wacht maar.... als de Heilige Stoel eenmaal een besluit neemt, komt hij er niet licht op terug.... Wie hebben nu de Massaners, als ze eens iemand ernstig om raad willen vragen?.... Niemand! De pastoors hebben zelf te veel raad noodig, en de hooggeleerde Domheeren.... ja! die zullen zich wat over hun nederige medemenschen bekommeren!’ Hij zei het tegen de kanunniken-zelf, die hem gebelgd het zwijgen oplegden, en hem een kwaad hart bleven toedragen.

Sor Agostino vertegenwoordigd? onverdroten in Massano den geest en het drijven van den verscheiden kerkvorst; hij woedde in het plaatsje met tienmaal meer alarm, dan de temperamentvolle prelaat er ooit had gewekt. Sor Agostino was tegen de wereldsche weelde, tegen alle nieuwlichterijen, tegen de lage halzen, tegen de vrijmetselaars, en tegen de gekleurde prentkaarten met verleidelijke filmsterren.

Hij was altijd dankbaar, als hij weer iets gevonden had, om tegen te zijn. Hij was eigenlijk de condensatie van den twistgragen geest der Massaners-zelf. Maar omdat hij weinig persoonlijke sympathie inboezemde en men, jaloersch, hem betichtte, zijn gedegen welstand op de ondegelijke middagmalen van zijn vroegeren meester te hebben binnengehaald, liet men hem razen en luisterde niemand naar hem. Hij was geëindigd met zelfs ijdel te worden op dezen averechtschen invloed. ‘Zij willen, omdat ik het niét wil; en als ik 't wil, willen zij niet’, placht hij met een groote voldoening te orakelen.

En ‘Zij willen niet, omdat ik wil’, - was het motto, dat Renato van zins was onder het steile profiel-portret te zetten, dat hij in een plotselinge bevlieging enkele weken geleden begonnen was, toen het mannetje weer eens, in een heftige verontwaardiging, hem zijn nood was komen uitklagen.

‘Sor Agostino heeft een hard leven in Massano’, zei Renato met een koddigen ernst tegen den Domheer; ‘zoo het goede voor te hebben, en zooveel tegenkanting te vinden... Ik heb hem maar eens getroost.... met de middelen der kunst.’

‘En zoo zullen wij dan later in ons Dommuseum een beroemd conterfeitsel van den Massaanschen Va tel zijn rijker geworden’, lachte de kanunnik.

En als noch Sor Agostino, noch Focardi-zelf de

toespeling schenen begrepen te hebben, gekscheerde hij door:

‘Maar.... als wij nu dezer dagen onzen goeden Garibaldi gaan verhuizen, zouden wij dan niet kunnen zien, hem in het bronhuis onder te brengen, in het heiligdom van Sor Agostino?’

Sor Agostino werd vuurrood en zijn kuif steigerde in het Mei-windje. Focardi lachte in zijn knevels: hij wist welk een explosie er volgen zou. Zij wàs er al:

‘Die Pausenbeul in het Bronhuis? het Bronhuis, gewijd aan de Heilige Prudenziana? Dat zou nog een grooter schandaal zijn, dan dat de zondige cinema onzen oude “Hal van den Overvloed” onteert!’

‘Die al sinds een eeuw leegstond!’ wierp de kanunnik in het vuur.

‘Juist, die leegstond, en dat was al erg genoeg! - “Toen de menschen verstandiger waren”, zei mijn Bisschop altijd, “had het gemeenebest daar zijn vóórraadschuur van graan en olie.” - En nu een cinema!! De geestelijken tegenwoordig hebben nergens meer piëteit voor....’ En met zijn vinnigsten grimas: ‘Wij zijn de Madonna van het Kattegat nog niet vergeten! Maar de Roodhemd in het Bronhuis, dat zou het ergste van alles zijn! Monsignore zou het zeker nooit hebben geduld!’

‘Sor Agostino’, bestrafte de kanunnik, ‘ge ver-

geet, dat wij nu langzamerhand mondig zijn geworden.’

Sor Agostino sloeg de handen ten hemel: Zelfs een koorheer, die het heengaan van zijn bisschop niet betreurde! En:

‘Wacht maar! Wacht maar!’ toornde hij, ‘nu zijn de geleerde heeren blij, dat ze vanuit Livorno niet op de vingers gekeken worden.... maar als binnenkort de Massaners heelemáál niet meer in de kerk komen....!’

‘Eigenlijk zijn we sinds vijf eeuwen al mondig’, zette de kanunnik onverstoorbaar door, ‘sinds evenveel eeuwen als het Bronhuis oud is! Ik heb daar onlangs in de kronieken....’

‘'t Zal wat wezen!’ smaalde de kuif.

‘Werkelijk een prachtig verhaal’, glimlachte Don Pompeo rustig, zeker van zijn succes.

‘Oudtijds waren, zooals jullie weet, de Bisschoppen ook wereldlijk heer en meester van Massano. En de weeldelievende Bisschop Romualdo, omdat hij zijn volkje niet vertrouwde, had omstreeks 1450 vlak onder de geduchte Rocca, het versterkte lustslot laten bouwen, waar nu het hospitaal uit is opgetrokken. Maar in dat lustslot stak hij zooveel geld, dat hij zijn schulden niet kon betalen! Toen boden de Massaners hem aan, die gelden voor hem bijeen te brengen, als hij afstand wou doen van al zijn heerrechten op de stad. Romualdo had er wel ooren

naar, doch hij dorst een zoo vérstrekkend besluit niet op eigen verantwoording nemen, en hij reisde naar Rome, waar toen de groote Paus Nicolaas de Vijfde regeerde. En die hield hem dit oolijke.... en wijze sermoentje: “Hoogeerwaarde zoon”, zei hij, “uw rechten op de stad Massano, waar het weerspannig volk tòch z'n eigen zin doet, zijn vrijwel van ideëelen aard. Uwe schulden daarentegen zijn maar al te reëel.... Ik zou dus in uw geval de zekere realiteit maar laten voorgaan boven de twijfelachtige idee.” Zoo deed dan ook de Bisschop; hij verklaarde Massano voortaan een onafhankelijke stad, en nam blijmoedig de vijf zakken gouden ducaten in ontvangst, die men op zijn kasteel voor hem uittelde....’

‘En nu zou ìk wel eens willen weten’, voer doodelijk verontwaardigd Sor Agostino uit, ‘wie zulken onzin in die kronieken heeft gezet! Een gek, die het gelooft....’

‘Ja’, beäamde Renato bedenkelijk, ‘een Paus, die aan de realiteit de voorkeur geeft boven het ideaal.... Rome zou misschien niet kwaad doen, alle archieven en alle kronieken op den index te zetten! Trouwens....’

En op zijn beurt wou hij, ter verdere verbijstering van het opgewonden mannetje, nog een heel àndere beschouwing ten beste geven, als plotseling uit den hoogen Domtoren het uur van tienen neergalmde.

Met een schrik bezon hij zich: zijn tabak, zijn schootsvel, en de autobus, die over een kwartier afreed! Haastig stak hij twee hartelijke handen uit: ‘tot ziens! tot ziens!’ en hij repte zich naar het winkeltje onder de bogengang, waar hij zich een flinken rookvoorraad insloeg en een pakje cigaretten kocht.

Bij den zadelmaker lag zijn geitevelbroek al klaar. ‘Vroolijke reis! wel bekome het je! Pas op je hachje!’ grijnsde nog de verminkte.

Renato wrong den grooten zak tabak in het al puilende valies, lei de gevraagde Lire voor de reparatie op een hoek der volgeladen werktafel, mèt het pakje cigaretten; dan spoedde hij zich naar het pleintje voor zijn huis, waar de autobus op afrijden stond. Hij had juist den tijd om in te stappen, en daar gingen ze al!

Terwijl hij nog even uitkeek, zag hij, eendrachtelijk naast elkaar, den kanunnik staan en Sor Agostino; net konden zij wuiven over en weer. Renato zag in het breede, gebruinde gelaat de lachende, zwarte oogen; en de helderblauwe zag hij onder het kleine voorhoofd en de hooge, peen-gele kuif. Ze leken hem samen toe te roepen: ‘Kom maar gauw terug! Kom gauw terug!’ - ‘Denk aan onze schaakpartijen!’ zeide de eene, en de andere: ‘Denk aan mijn portret!’

‘Goeierds!’ dacht Renato met een glimlach. -

Wat mocht hij ze graag alle twee, ondanks hun nooit eindigend geharrewar! Dan, als een zwart gat, viel plotseling de bittere gedachte in hem open; en toch... wat had hij aan ze, voor zijn eenzaam hart?

De autobus raasde reeds de eerste steile wendingen onder de wallen naar omlaag, als Renato nog in den vollen wagen een goed heenkomen zocht voor zichzelf, voor zijn paraplu en voor zijn klein, maar zwaar valies. Een jonge kerel stond eindelijk op en klom over de banken naar de voorzijde bij den chauffeur; een boerenvrouw hield zoolang het saamgerolde geitevel op haar knieën, en de schilder, onder de hem vrijgelaten plaats, paste moeizaam anderer bagage in elkaar, om de zijne te kunnen inschikken.

Pas toen de kapel van Santa Barbara onder haar hooge kastanjelaren voorbij zwenkte, kwam hij eindelijk rustig te zitten in zijn hoekplaats bij het open raam. Nog juist kon hij genieten van het prachtige laantje rijk bloeiende acacia's, dat daar in zachte bochten afvoerde naar de steengroeve beneden; in de diepte bruiste een stroompje over de rotsen. Een heuvelhelling van roode, versche aarde onder regelmatige rijen zilverdoorlichte olijven glooide uit als een paradijzige beemd. Verderop graasde een schapenkudde; een herder stond er droomende tusschen. Met rukkende hotsen week hun geweldige voertuig uit voor een torenend opgeladen

houtskoolwagen. In een flits zag Renato, hoe mooi in de Mei-zon die menie-roode kar onder zijn warmbruine zakkenvracht, door drie donker-glanzende muilen getrokken, voorbij bewoog aan het fonkelende groen der struiken.

En opeens moest hij weer denken aan de laatste uren van het bezoek van zijn zoons. Dezen zelfden vreugdigen uchtend-tocht hadden ook zij kunnen doen, en zij verkozen, na één enkelen dag, in den laten avond nog op te breken, omdat er weer zoo'n ‘privaat auto'tje’ was aan te haken geweest. Stomme aristocraterij! De onhartelijkheid nog daargelaten! Als je een laatsten, rustigen avond samen kon zijn,.... een laatsten, langen avond, waarop misschien nog zooveel weer goed had kunnen gepraat worden.... En hij doorleefde nog eens de vreemde, onwennige wandeling van den eenigen morgen, dien zij samen waren, en den nog vreemder onwennigen middag daarna.... Lorenzo, die maar gemopperd had tegen de steile wegen en tegen de hitte; die het land rond Massano niet ‘interessant’ wou vinden.... hij had hoofdpijn. En Ottavio, die met geweld in het Hôtel hen op den middagmaaltijd had willen onthalen, inplaats van gezellig te gaan eten in *zijn* oude herberg.... hij had er zijn beste pak voor aan moeten trekken; en er was nog een lang misverstand geweest over een leerling, dien ze hem op zijn dak wouen schuiven. Daarna hadden

zij Don Pompeo maar matig willen waardeeren; zij hadden ten minste willen lachen om Sor Agostino.... rare, versteedschte koppen!

En toen, 's avonds, dat overijld vertrek.... 't Had hun afscheid niet weinig verkoeld.... hij had daar nu wel spijt van.... Hij moest ze nemen, zooals ze waren.... Zij moesten hem ook nemen, zooals hij was. En *hij* had niet van zijn twaalfde tot zijn achttiende in den modewinkel van tante Gatti thuis gelegen.... Ja, met dien 'modewinkel' probeerde hij maar altijd weer al het dwarse in die hoofden recht te redeneeren. Maar dat ze er plezier in hadden gehad, met zijn tweeën in die zwarte la te kruipen en zich daar een paar uur te gaan liggen vervelen in de leeren kussens, om daarna, met den nachttrein naar Florence, nog zes uur lang door de duisternis te razen, als er bij dag zooveel moois te zien zou zijn geweest....!

'Stomme aristocraterij!', zei hij nog eens bij zichzelf. - 'Die publieke autobussen', die 'altijd vol zaten en stonken naar het boerevolk....' Maar hoe meer volk er in zoo'n auto zat, hoe beter immers! Want hoe meer er te kijken viel! Hoe had hij nu, onderdehand, alweer niet genoten van het aandoenlijk-lief gezicht van dat oud-vrouwtje, daar drie banken van hem af, met het zwarte doekje rond haar teere haar geknoopt, zoo ernstig 'op reis', - en van dien zwetsenden koopman met zijn dikke

lippen, vet van welsprekendheid, en zijn drastische gebaren?

Dan werd Renato gewaar, hoe tegenover hem de boerenvrouw nog altijd, geduldig, met het pak van zijn geitebroek op haar knieën zat; er bovenop hield zij de verweerde, bleeke handen kruiselings gevouwen. En van die lijdzame handen keek hij op naar het nog jonge, smalle, gele gelaat, waar de fletse, lichtbruine oogen zwak lagen weggezonken in de diepe kassen. Met veel verontschuldigingen nam Renato haar het zware pak van de knieën; - wat een ezel was hij, om dat niet eerder te merken! En ten einde wat vriendelijks te zeggen, vroeg hij, of zij ook naar de tenuta van Montemarino ging, zooals hij.

Eenmaal aangesproken, bleek de stille vrouw het tegendeel van onmeedeelzaam te wezen. - O! nee, zij moest veel verder, ver de Maremmen in.... zij ging tot het eind-station mee, en dan had zij nog drie uur te loopen... als ze haar niet te paard kwamen halen.... zij hoopte maar, dat haar man vrij had kunnen krijgen.... drie uur loopen zou haar nog zwaar vallen....

En op een andere vraag van Renato vertelde zij: Ja, ze was zes weken in Massano geweest, bij haar zuster, om daar in de hoogte wat op te sterken.... Verleden najaar had zij zulke zware koortsen gehad, dat zij den geheelen winter ziekelijk was ge-

bleven, en de dokter had gezegd, zóó kon ze een nieuwen zomer niet ingaan. Haar man trouwens hadden de koortsen ook aangepakt, de laatste jaren.... de kinderen waren gelukkig bij de grootouders, in Orbetello. Maar Orbetello was wel erg ver van hen weg.... ze had de kinderen in geen jaar gezien.... De nieuwe directeur wou, dat zij ze terug liet komen.

Renato had begrepen, dat zij op de tenuta van die rijke Genueezen, in de buurt van Talabegna thuis hoorde.

‘Heb jullie 't nog al getroffen met den nieuwen directeur?’ informeerde hij.

‘O! best getroffen’, zei de vrouw, ‘'t is een beste directeur. De malaria wegnemen, dat kan hij nou eenmaal zoo min als een ander; en het drinkwater beter maken ook al niet!.... Als er maar goed drinkwater was, dan zouen we misschien niet zooveel zieken hebben....’

‘Geen goed drinkwater?’ verwonderde zich Renato; hij meende toch gehoord te hebben van nieuwe hydraulische werken, een paar jaar geleden, op de tenuta Maragliano....

‘Ja, dat is ook zoo’, zei de vrouw met haar lijdzame onderworpenheid, ‘maar in het directeurshuis hebben ze veel water noodig, en de nieuwe toren pompt niet zooveel op, als ze dachten.... wij mogen wel eens een emmertje halen, maar als je dan

komt, is er soms niet.... en zoo schiet 't er bij in....'

'Op het directeurshuis van de tenuta Maragliano wordt de wasch gedaan met zuiver drinkwater, en het volk moet uit verpeste putten drinken!'

't Was een scherpe stem, die eensklaps vlijmde van de bank achter die, waar de vrouw zat; een hoekige kerel had zich daar omgewerkt en keek, over de leuning hangend, met zijn felle oogen Renato aan: 'Als wij maar dichter bij de steden woonden, dan zouden de communisten er zich allang mee bemoeid hebben!'

'God bewaar er ons voor!' zei de vrouw, heftig voor het eerst, 'als we die óók nog kregen! Waar die zich in een andermans zaken steken, is de ellende niet van de lucht. Daar hebben we genoeg over gehoord....'

Ze sloeg een vaag kruis. De man achter haar trok zijn schouders op, draaide zich weer naar zijn plaats.

'Is 't waar, wat hij zegt, van dat wasschen met drinkwater?' vroeg Renato gespannen.

''t Zal allicht waar wezen', zei onderworpen weer de vrouw, 'ze hebben nou eenmaal fijne spullen, die kunnen ze toch niet in slecht water gaan bederven? En de vrouw van den directeur heeft de koortsen zoo goed als wij.'

Dan, of verre beelden haar plotseling geheel in beslag namen, zoo onttrok zij haar aandacht aan de

omgeving, en bleef met nietsziende oogen de al maar langs wiekende velden instaren. De verweerde, bleeke handen had zij weer geduldig kruiselings in den schoot gestrekt; haar zachte, gele gezicht leek nog vermoeider dan eerst.

De schokkende gang van het auto-gevaarte had zich verkalmd in een matig denderend voortijlen. Het ging niet langer met rukkende zwenkingen, nauwlijks gehoorzamend aan het stuur, de vele korte bochten om van een weg, die tusschen steile heuvelen neerschiet.... In een rustige vaart reden zij nu den geleidelijk-dalenden heirbaan af. Zacht golvend heideland lag uit naar kreupelgeboschte verder weg. Soms zagen gansche hellingen wit bestippeld van de duizenden zee-roosjes, die in bloei stonden; de vreemde, zoete geur woei door het raampje binnen.

In de verte zag men, rechtuit of van terzij, het gekanteelde kasteel van Montemarino op zijn eenzamen olijvenheuvel staan.

En zoo al kijkend, op de ronkende muziek van het àl maar voortspoedend voertuig, was Renato in een genoeglijke reis-stemming geraakt. De roes van den rit begon in hem te zingen. En het ruige geitevel onder zijn handen prikkelde eensklaps sterker nog hem tot de vreugdige gedachte: dat hij op nieuw werk uitging, dat hij ging waden door het volle leven! De levende indrukken ging hij verzamelen voor het doek, dat hij al jaren lang zich voorgeno-

men had opnieuw te schilderen! Onder de neerhangende snorren opende zich zijn mond in een gelukkigen lach.

O, dacht hij plotseling, kon Pimpia eens weten, hoe hij hier nu weer zat en genoot, wat zou ze blij zijn! Hij begreep niet, hoe hij dit heele jaar Massano niet uit was geweest. Hij was vijfenzestig.... ieder jaar kon het laatste wezen.... Hij voelde zich goddank sterk nog, jong bijna.... Maar hij had ook nog zooveel werk te doen, waar nooit van was gekomen, zooveel prachtig werk....

De opwinding tintelde in zijn bloed. Met een ruk trok hij zijn pijp, Pimpia's pijp, uit zijn zijzak, en het rood leeren tabaksbeursje. Met nerveuse bewegingen stopte hij den mallen mannekop vol, en stak er hartig den brand in.

De velden vlogen langs; een kleine rivier onder eeuwenoude kurkeiken; een hoeve, waar zwaar door de roode aarde vier witte Maremmaansche ossen het geweldige kouter trokken: daar zou maïs worden gezaaid! Wat later zag hij aan den boschrand de eerste kudde wilde paarden grazen en dartel draven.

Stil turend zat Renato voor zijn raampje; hij zat daar als aan 's levens venster, en tusschen al die schoonheid en zijn kijken droomde en vervlotte telkens het dunne blauwe wolkje van zijn pijp.

En plotseling wakker schrikkend uit dat lijdelijk maar intens genieten, dacht hij: - zouden de

zaken van Ottavio soms slechter staan, dan hij wou bekennen? Zou de jongen dáárom misschien die tentoonstelling willen op touw zetten?.... Moest hij hem dan toch maar zijn zin geven en ‘de heele kluit’ oversturen? -

Hij glimlachte even. Ernstig zat hij dan naar buiten te staren....

Derde hoofdstuk

I

MONTEMARINO! De auto hield stil aan den afweg, bij de brievenbus: den hollen boomstam, waarvan de conducteur het luikje ging opensluiten om er den postzak in te gooien, bestemd voor het kasteel der prinsen Rospoli.

Renato ook was uitgestapt, en met zijn koffertje aan den haak van zijn regenscherm over den schouder, zijn geitevelbroek onder den anderen arm, begon hij den tocht naar boven, achterlangs den heuvel het steile boschpad op.

En nauwelijks had hij den tweeden zigzag ingeslagen, of daar zag hij, op zijn behoedzaam stappend muildier, een priester naar beneden komen. Dat moest de nieuwe slotkapelaan zijn; hij kende dien nog niet. Een rond, blozend boerengezicht, dat met aardige, bruine oogen even scheel keek, groette joviaal. Renato zag, hoe hij een zware geitepels over den zadelkam had hangen.

‘Dat gaat het oerbosch door, kapelaan?’

‘En niet zuinig’, bevestigde de ander, met de gewichtigheid van den nog onervarene.

‘Ik zal een schietgebedje doen voor uw soutane’, lachte de schilder. Met lange slippen vlagde die van weerszijden af, groenig en glad van versletenheid.

‘En voor mijn kuiten alsjeblieft!’ riep de kapelaan nog achterom.

- Wat een gezellige kerel! dacht Renato. Als hij hier weer eens kwam, ging hij hem opzoeken; een zonnige facie, om te schilderen. En door deze ontmoeting monterder nog gestemd dan hij al was, steeg hij verder. Het boschpad raakte dichtovergroeid als een prieel; aan de hellingen, onder de lage takken, scholen bij dichte plukken de kleine, roze cyclamen.

Eindelijk, een hek door, kwam hij aan een stuk brakken grond, van cypressen omgeven, onder de wallen van het kasteel.

Een uur later stonden op het slotplein de vier paarden gereed en gezadeld.

Men had zich daar ook in een bergdorp kunnen wanen. Aan de eene zijde was de lange, veelramige achtergevel van het woonhuis, met de kolossale hardsteenen familiewapens boven de beide ingangen. De rentmeester hield daar verblijf, en op de eerste verdieping was de rij afgesloten pronk-vertrekken, die slechts enkele dagen per jaar, bij gelegenheid van zijn inspectie-reis, door den prins uit Rome werden betrokken. Aan de andere zijde van

het plein liep een grijze muur, en een trap in den hoek voerde naar den bekanteelden ommegang erbovenop. Naast de slotkapel, onder den hoogen middeleeuwschen toren, dook verwonderd het kleine postkantoor, dat de talrijke onderhoorigen-familie's bediende. En dien toren voorbij, ontwaarde men een anderen, donkeren binnenhof met een vervallen loggia en het overluifeld bordes der kapelaanswoning; daar waren ook de stallen en het wijnhuis, de kaasmakerij en de bakkerij en de werkplaatsen van zadelmaker en hoefsmid. Langs een duister afdalend straatje in de diepte zag men een baan van blakend zonlicht door de kasteelpoort binnenvallen.

‘Gelukkig, dat mijn bericht nog juist bijtijds kwam!’, zei hartelijk Niccòla, de hoofdman van de veehoeders-te-paard, die over de duizenden hectaren der bezitting de onmetelijke kudden wilde buffels en wilde paarden en muilen hebben af te rijden. Niccòla was een reus van een kerel, met een woesten, zwarten baard, die te meer nog deed uitkomen de holle bleekheid van zijn lang gelaat, waarin de zwarte oogen schitterden. Een oerkracht, die de jaarlijks weerkeerende koortsen niet hadden kunnen fnuiken, sprak er uit zijn harigen nek en uit zijn pezige, behaarde handen. Maar over zijn tanige rooverstronie lag een uitdrukking van diepe zachtheid.

Renato, vol ijver, stond zijn geiteschootsvel om te gespen.

Een jonge bestiaio[1)], die ook mee zou rijden, gooide met een zwaai zich op zijn kleinen, ongesneden hengst. Als een mooie, jonge hengst zelf, zat hij gegoten op het zuivere, zwarte dier.

‘Zal die niet wild worden, naast onze merries?’ informeerde de schilder, wel wat bedenkelijk.

‘Hij is goed getemd! En ìk ben er ook nog!’ lachte de jongen overmoedig. Hij had een gladgeschoren gezicht, en zijn gave, sterke kaken, zijn klassiek profiel, deden hem op een Alexander den Groote gelijken, die een beminnelijk boerenhoedje zou hebben opgezet.

De vierde kameraad van de partij was een der boschwachters, en gedienstig leidde die Focardi's paard naar het drietredig trapje, opzettelijk tegen den achtermuur gemetseld voor wie niet lenig genoeg meer zijn om van den beganen grond op te springen.

‘Nou vooruit dan maar, voor dezen éénen keer’, verweerde zich Renato, terwijl hij hem zijn regenscherm toevertrouwde; ‘ik heb anders nog veerkracht genoeg om het zonder te stellen. En Esempio en ik kennen elkaar!’

Niccòla haakte het koffertje van den schilder aan den koperen leeuwekop van zijn zadelkam. Maar had hij dat koffertje niet gehad, bengelend voor zich uit, men zou zijn hooge, ruige gestalte, vast gezeten op zijn ruige ros, de zware geitevel-beenen rustend

1) veedrijver.

in de houten stijgblokken, en den twee meter langen herdersstaf ter hand, hebben aangezien voor een nomadenvorst, die uittrekt op ver avontuur.

Zoo reed hij hen voor, de zonnige kasteelpoort uit; Renato kwam achter hem; en bij het gekletter en geglits der zestien hoeven op de gladde steenen, volgden de jonge veedrijver en Antonio, de boschwachter.

En Renato genoot! Daar toog hij dan weer, eindelijk, de schoone wereld in, en de lente was zoo jong, de dag zoo nieuw als ooit! Hier reden zij met z'n vieren, met Niccòla, den vertrouwden vrind, met Beppe, den moedigen jongen kerel, met Antonio, den stillen Maremmaan, diep van toegewijde oogen, - hier reden zij naast-een den hoogen heuvel af en de zonnige wijdten tegen der vlakte, die als vol verlangen naar rijke oogsten en naar vruchtbaarheid van duizenden dieren, uitglooide onder hen.

Wat was het goed, de wereld aan te zien vanaf het warme paard, zich gedragen te voelen op het donkere rhythme der schokkende schonken, zooals het zacht, voorzichtig beest den cypressenweg omlaag trad met den weeken plof zijner hoeven in de glanzend-zwarte aarde.

Losjes de leidsels in zijn handen, die rustten op den breeden kam van het gemakkelijke Maremmaansche zadel, zat hij en keek uit, rustig, als zat hij aan 's levens trans.

En een groote liefde doorstroomde hem, een diep gevoel van eenheid met alles, met zijn paard, met zijn gezellen, met heel de natuur. Lief had hij het zuiver-geurende dier, waarvan hij den edel zich buigenden hals en de zwarte, glinsterende manen liefkoosde met zijn blik; lief had hij die ruwe, ruige ruiters, onbewust van de vrome goedheid hunner ongerepte harten; en lief had hij dezen blauwen Meidag, die koesterend hen allen met luwe zonnelucht omgoot!

En zijn liefde werd tot een zoo hooge vreugde, dat de glimlach niet van zijn trekken week.

'Je hebt het in je zin, professore!' zei Beppe, die naast hem reed.

'Zoo in mijn zin, als jij het maar hebben kunt, wanneer je een troep jolige veulens naar jullie eigen mercatura mag drijven!'

De jongen lachte zwijgend, kneep zijn oogen dicht en moedigde met een paar kwieke tongklakkertjes zijn peerdje aan. Hij zag eruit, alsof hij dacht: ik weet nog wel iets veel beters dan een troep jolige veulens....

'Verliefd?' begreep Renato die popelende jeugd.

Toen kreeg de jongen een kleur tot onder zijn hoedje.

'Wou je dáárom met alle geweld mee naar de Villa Magna?' kwam goedig de stille stem van Antonio.

Ook Niccòla had het gehoord.

‘En moest je dààrom met alle geweld vandaag Otello rijden, inplaats van een van de merries, om daarginder branie te slaan? Wij hebben je in de gaten, vriendschap!’

Toen lachte de jongen luid-op en draafde plotseling, verlegen en dol van het verwacht plezier, de anderen vooruit.

Bij het hek, waar zij door moesten, hield hij in, stootte het open met zijn staf, en stelde zijn paard er stuttend tegen, tot de drie gepasseerd zouden zijn. Hij lachte nog, toen zij langs kwamen gestapt. Dan draafde hij hen opnieuw voorbij.

Zij daalden nu door een glooiend weiland den groenen heuvel af. Achter hen stond het kasteel hoog al tegen de lucht

En als zij in vlakkere landouwen kwamen, dan, niet meer te houden, sloeg Beppe in galop, de vier hoefijzers van zijn hengst opflakkerend in de zon. Niccòla en de boschwachter volgden op een matig drafje, en ook Renato's rijbeest, naar het voorbeeld der anderen, begon verheugd te draven. Ah! de schoone cavalcade! De zijïge staarten van de paarden wuifden in den wind.

- Hoe was het mogelijk, dacht hij, meer dan een jaar lang zóó ondergedoken te zijn geweest in zijn neerslachtigheid, dat hij niet eenmaal naar dit heuglijke had verlangd! Alsof een golf van zoele goed-

heid uit het zuivere dier in je opstroomde en met het kijken je oogen uit, zoo zag je, te paard, de wereld aan, ruimer èn ontroerder.

Toen zij den grooten weg van Massano waren overgestoken, reden zij een lange laan van Italiaansche populieren af, en kwamen aan de rivier de Ombrone. Door de droge winterbedding van grint en keien naderden zij den stroom, die zoelblauw, door de overzijdsche wilgenboschjes beschaduwd, en met velerlei zilveren versnellingen langs vloot. En aanstonds stapten de paarden, begeerig, de golven in en strekten de halzen vooruit om te drinken. Als op een levend eiland voelde Renato zich zitten, midden boven den ruischenden vloed. Dan, gelescht, hieven de dieren de koppen, en met een groot geplons en gespat, uitglitsend soms over den gladden rotsbodem, waadden zij verder het woelende water door, totdat zij aan den overkant met een plotselingen galop den steilen berm beklauterden.

Zij reden nu door woeste landen, waar de manshooge distels en de verraderlijke marucca, berucht om haar dubbel-gespoorde doornen, den weg versperden. Maische prairieën voerden wat later naar een beek, en in de schaduw van een rij pril-groene elzen, schoolde daar een kudde wilde paarden vertrouwelijk saam; als zij de ruiters zagen verschijnen, draafden zij luchtig, met wapperende manen en staarten, een eindweegs verderop.

Na een poos doorworstelden zij een hooge, guldene zee van bloeiende brem; de sproeiende bloemfonteinen striemden de paarden langs borst en dijen; en Beppe bleef achter, sneed zich, vanaf den rug van zijn hengst, een reusachtigen ruiker van het zoetrokige geglinster en bond dien met een taaien stengel aan zijn zadelknop.

Wel bijna tien minuten lang reden zij door de goud-beregende baren. Maar breede, blanke vlakken begonnen er doorheen te schemeren; een woud van witte horens verwarde zich erboven....

Daar, achter het bremveld, lag een onafzienbare kudde wilde buffels gelegerd; een mensch-te-voet vindt er den dood; doch zoodra de vier ruiters kwamen aangereden, wendden de dichtst-bijen den somberen kop, zagen met troebele oogen onderuit hen tegemoet, werkten zich overeind en liepen terzij.

Ontallijke malen had Renato ze gezien en geschilderd, maar nooit genoeg kon hij ze bewonderen, deze monumentale dieren, machtig van slanken bouw, machtiger nog van kop, met de wijduit gebogen, geweldige hoornen, elk meer dan een armlengte lang. En altijd weer moest hij zien naar de wonderlijke verkleuring der witte haarhuid tot grijs en tot bijna zwart, in de trotsche rimpels van den hals en onder aan de ranke flanken; wat gaf dat een ernstig karakter aan hun blankheid! Ook de punten der horens waren zwart.

En naast de indrukwekkende wilde koeien, met haar kleine uiers, die nooit de schennis der melkende menschenhand voelen, stonden, witter, de kalveren. Dwars staarden zij voor zich uit, de kortnekkige, jonge stiertjes, met het witte kroeshaar tusschen de beginnende horens, en de naakte, onnoozele oogen schichtig in de eigenzinnige koppen. Plotseling galoppeerde er een weg, de staart in de lucht.

Niccòla had zijn boekje te voorschijn gehaald; want, ongeloofelijkerwijze, kende hij deze dieren allen bij name, hoewel ze allen geleken op elkaar, en hij noteerde de ‘vruchten’, waarvan hij het bestaan nog niet wist.

Aan het einde van dien kamp was een hek en daar wachtten de anderen hem op. Zij zagen zijn hooge ruitergestalte met den langen herdersstaf al wenden en keeren door het veld, en overal verrezen de runderen uit hun gebeeldhouwde rust, en renden de zotte kalven dooreen.

Eindelijk was Niccòla klaar, kwam op hen toegedraafd; en terwijl hij naderreed, statig op zijn statige ros, het holbleeke gelaat met den aartsvaderlijken baard doorkoortst van de zwarte oogen, zág Renato het weer: op David Lazzaretti geleek hij, op David Lazzaretti, zooals die, te paard, en geheel uitgevast, terugkeerde van Monte Christo, waar hij, midden in den winter, geheel alleen op het onher-

bergzaam eiland, veertig dagen en nachten biddende had doorgebracht.

Was het door den aanval van Don Pompeo, dien morgen, dat deze gelijkenis opnieuw hem trof? Plotseling herleefde hij het onvergetelijk uur - vijftig, ja bijna vijftig jaar was dat geleden - dat de profeet temidden van hen allen terugkeerde op zijn Monte Labbro; Renato zag weer de verweerde gezichten dier stoere boeren en veehoeders, met hun zwarte punthoeden en geitepelzen, hoe zij schreiden als kinderen, hoe zij allen knielden rond David heen, die knielde in hun midden; en hoe zijn vriend Spini, naast hem, plotseling geroepen had met een stem vol heiligen schrik en verrukking tegelijk: 'Hij is de Christus!'

'Jij hebt Lazzaretti uit Arcidosso nooit gezien, hè?' vroeg hij aan Niccòla, terwijl zij doorreden.

'Den heiligen David? Nee.... Waarom?'

'Niets.... ik dacht toevallig aan hem.'

Niccòla vroeg niet verder.

Zwijgend reden zij door. Beppe floot een jubelenden stornello[1)], glanzend en vlinderend als de brem aan zijn zadel.

Een ontzaglijk woud ontving de vier ruiters, die klein werden onder de ondoorschouwbaar hooge gewelven van het vervaarlijk geboomte, de zware kurkeiken, die tusschen hun hard en zwart gebla-

1) volksrefrein

dert een somberen schemer weigerachtig nederzonden.

En al spoedig konden zij niet vooruit. Lianen en klimop, winden en bramen slingerden zich van stam tot stam, over en door de hulst en de laurierbosschages; stekelige wilde peren en pruimen, en, ergst van al, de onbarmhartige marucca, versperden nog feller den weg.

Toen trokken Niccòla en Antonio hun kromme kapmessen uit de lederen schede, en hakten, vanaf hun paarden, de hakende takken omlaag en den doorgang vrij. Langzaam vorderden zij. Beppe had zich achteraf gehouden, bevreesd voor den schoonen ruiker, dien hij gaaf wilde overbrengen. Eenmaal, op een verre zonneplek, zagen zij een machtigen hertebok met vele hinden vluchten; en een tijd later wees hun een zuiver rond gat, onderdoor de struikenhaag geboord, dat kortelings een everzwijn zich daar een doortocht had gebaand.

Eens strekten van Orbetello tot voorbij den Monte Amiata deze woeste wouden zich uit, waarin, voor veertig jaren nog, de groote briganten leefden, die de koningen waren der streek, de schrik der reizigers en der bezitters, en de toeverlaat der verdrukten. Doch dit hun ondoodringbaar domein, het viel allengs onder de bijl der kolenbranders, die elken herfst uit de wintersch geworden Pistojeesche bergen afdalen naar de mildere Maremmen, en daar tot

de lente verblijven. Slechts hier en daar staan nog enkele honderden hectaren dier Maremmaansche oerwouden overeind. De vier mannen, al vechtende met den warrigen wasdom, wrochten nog geruimen tijd op hun geduldige dieren voort, tot zij eindelijk de grens van het grondgebied der prinsen Rospoli bereikten en de akkers binnenreden van de bezitting Niccolini.

Zij waren geheel in de vruchtbare laagvlakte nu. De avondzon goot over het welig-groene koren zijn vreemden gloed, en hing de tengere haver-aren, de stoere toortsen van het Turksche graan, vol goudachtig geglinster en geglim. Dan doorreden zij de klare gaarden der rijk-gecultiveerde olijven, tot reusachtige bokalen gesnoeid, waaruit het fijne, grijsgroene gebladerte in teedere druppelingen overstortte. Eronder, in het versche gras, van ijle schaduwen besprenkeld, vlamden met vuurroode vlammetjes de duizenden klaprozen. En een brokkelig stuk ruïne, daar midden in dat veld, stoofde zijn verweerden ouderdom in de warme avondglorie.

Voor Renato uit reden over den bruinrooden weg rustig zijn gezellen; de halzen en de flanken hunner paarden glansden fluweelig in den gulden schijn. Geen uur was hem liever dan dit, wanneer door de laatste koestering der zon de eerste koelte van den avond vaart; nooit is de lucht zoo geurig en zoo zuiver om op te snuiven; hij voelde haar als

een reine klaarte stroomen diep in zijn borst. In de verte blauwde de zee.

Zij naderden de factory der bezitting. Achter een omheining graasden een tachtigtal witte trekossen. Zij kwamen langs een lange, aan de voorzijde open hal, door ijzeren hekken afgesloten, waar de rijen landbouwmachines, de dorschmachines voor koren en voor maïs, de zaaimachines, de maai- en bindmachines, de machinale ploegen en eggen, met hun enorme geraamten en tanden en wieken ten toon stonden als een optocht van voorwereldlijke kolossen. Een vorige maal had de administrateur hem dat alles laten zien en gepoogd hem hunne werking uit te leggen. Hij was zoo geboeid geweest door hun spookachtige houdingen en gebaren, dat hij den uitleg maar half had verstaan.

Wat verder het land in lagen de witte gebouwen der korenschuren, broos lijkend in het koele roze der ondergaande zon.

En eindelijk was daar de factory zelve, gansch een gehucht van donkere, oude huizen rond een plein van zwarte aarde, waardoor bij plekken de witte steentjes schemerden van een Romeinsch mozaïek.

Toen de vier ruiters kwamen aangereden, werden alle deuren vroolijk van uitloopend volk. Daar was Pancrazio, de fattore, met zijn heerige kaplaarzen; daar was de goed-ronde vrouw, de fattoressa; daar

was de oude bakker; de timmerman dook te voorschijn uit zijn verwulfde werkplaats, den bril op zijn voorhoofd geschoven, en voor het huis met het koninklijk wapen aan den gevel verschenen de beide gendarmen in hun roodgebiesde broeken.

Pancrazio hield zijn handen tot een beugel, dat Renato gemakkelijk af zou stijgen. De anderen stonden al naast hun paarden. Beppe maakte zijn bremruiker los en verdween ermee, een trapje op, onder de lage loggia van het laatste huis. Blozend tot in zijn hals was hij een oogenblik later terug.

Nu voerden zij eerst hun rijbeesten naar den stal, aan den achterkant der factory, - het afdak over de lange rij ruiven, waaraan, bij dag en bij nacht, en zelfs des winters, in de open lucht, doch warm in malkanders zoelte, de paarden der bezitting verblijven.

Dan gingen de mannen alle vier met Pancrazio mee naar binnen voor het avondmaal. Een jongen volgde met het koffertje en de groene paraplu.

Als Renato om tien uur nog even buiten kwam, stond hoog de koude, klare nacht vol sterk-lichtende sterren. Hij bleef er minuten lang in verloren. Dan zag hij, zwak opblankend, vlak voor zijn voeten, een stuk van het Romeinsche mozaïek. Het was, of het hem verlangend aanzag, als door een mist van duisternis heen, en hij dacht, hoe tweeduizend jaar

geleden, op deze zelfde plek, het leven woelde van een weelderig badhuis. Naakt stonden hier die jonge Romeinen, en rekten hun lenige leden, voor zij met een veerenden sprong te water doken.... Hoe vreemd verzonken de volken in den nacht van den tijd....

Toen hij zich omwendde, ten einde weer naar binnen te gaan, ontwaarde hij, bij het trapje van het laatste huis, den donkeren vorm van twee jonge gestalten, dicht tegen elkander aangedrukt.

Hij glimlachte. Hij voelde een geluk over zich komen, een vreemd, mateloos-wijd geluk. Onsterfelijk was de kracht van het leven, zich immer vernieuwend, de eeuwen door....

II

Den volgenden morgen, op een kwartier rijdens van de factorij, was al vroeg het terrein van de ‘mercatura’ vol volk. Alle akkerbouwers en kaasmakers en pluimveefokkers, de boschwachters en de kolenbranders, alle ambachtslieden en machinisten, aan het bedrijf der uitgebreide ‘tenuta’ verbonden, een tweehonderd mannen wel bij elkaar, waren toegestroomd naar het groote feest van het ‘merken’ der wilde vaarzen, en alle andere arbeid stond stil voor dien dag.

Optochten van kinderen togen door de velden

nader, en ook de jonge meisjes, op 'r Zondagsch uitgedost, kwamen in troepjes aangestapt.

Bij een ruischende boomengroep lag, versch en donker nog van den dauw, de ronde arena uit, door hekken van dikke palen omsloten. In het midden, dreigend en geheimzinnig, hooger dan een man te paard, verrees de naakte, tweearmige tronk van den gaffel. En naast het strijdperk waren andere, eender afgeheinde ruimten, binnen eene waarvan reeds de jonge runderen van den 'Poggio di tutt'il mondo'[1] werden saamgedreven. Maar die van het Zwarte Bosch en die van de Groote Kamer lieten zich wachten. Ook waren de rentmeester en de markies-zelf nog niet aangekomen, want op de soort rustieke tribune, stond achter de tafel met de boeken, de bank leeg. Terzijde gloeide de vuurkorf voor het merken; de grijze rook spiraalde op tegen den pril-blauwen lentehemel.

Renato, op zijn goede Esempio - en wàs het geen voorbeeld van een paard? - zat, vanuit zijn vroolijke hoogte, dit schouwspel van rumoerig en popelend verbeiden aan te zien. Naast hem, allen te paard nog, gelijk zij daar juist kwamen aangereden, stonden Niccòla, en Pancrazio, en Antonio; en Beppe, pralend van jeugd op zijn kleinen, gaven hengst, keek uit, als zocht hij iemand. Renato kon niet laten om, vanaf zijn droomend rijbeest, een

1) Top van heel de wereld.

krabbel van hem te maken. Doch hij had de pooten van den hengst er nog niet onder, of allen sprongen af en gingen hun paarden vastbinden aan het hek langs den weg.

De schilder borg zijn schetsboek en volgde. Dan haalde hij zijn geelhouten pijp met het spitsneuzig menschekopje te voorschijn, stopte ze, zoog er het vuur in, en mengde zich onder het wachtend volk, uitkijkend naar de plek, vanwaar hij straks in enkele fel het leven afgegrepen trekken zijn notitie's zou kunnen maken....

‘Professore! goeien dag!’

Hij stond tegenover een zwarten kerel, niet jong meer, maar mooi nog van ruwe kracht, en aan wiens blauwig-getinte, bruine facie zijn beroep van kolenbrander te zien was. Renato wist, dat Paolo in zijn jeugd tot de trawanten van Tiburzi, den grooten brigant, had behoord; en dat hij daar niet weinig trotsch op was. Hij had eenmaal voor het berooven van een woekeraar uit Grosseto, en een andere keer voor het op losgeld stellen van reizigers, in het gevang gezeten; maar een trouwer hart bestond er niet, wanneer hij eenmaal het zijne had verpand. Sinds meer dan tien jaar was hij op de tenuta Niccolini aangesteld tot dwarskijker over de kolenbranders, van wie hij alle slinksche gangen kende; en de markies kon er zeker van zijn, geen nauwgezetter opzichter te bezitten.

Er werden handen geschud; Renato kende hem al vele jaren. Naast hen werd er gesproken over de communistische troebelen, die onlangs weer op een villa in de buurt van Livorno waren voorgevallen. Bij afwezigheid van den eigenaar was de padrona - een bejaarde vrouw - aangerand door een bende boeren, met hooivorken gewapend, en heel het huis was leeggeplunderd. Het werd fluisterend verteld, alsof de markies het zou kunnen hooren, en het bleek niet duidelijk, wat de verteller dacht van zijn verhaal.

Paolo's zwarte oogen werden nog zwarter.

‘Spitsboeven!’ snerpte hij zijn verachting uit, ‘lafaards! Geen meisje is er meer veilig langs de wegen. Gespuis is het, dat niet weet wat ridderlijkheid is!’

En raak spuwde hij op den grond, alsof hij ze daar voor zich neerspoot, de hondsvotten.

Maar een woest gekrijsch klonk over het veld, als oorlogskreten van barbaarsche krijgers, en een roffel van dravende hoeven daverde er onder door. Daar waren de wilde vaarzen van den Camerone, die schichtig kwamen aangegaloppeerd, telkens verkeerde richtingen uit, - en drie veehoeders-te-paard schreeuwend en zwaaiend met hun staf, galoppeer- den er achter aan, als door een razernij bezeten.

Renato vergat al het overige in het gespannen kijken naar dit schouwspel van prachtige gewelde-

narij. Lang moest één der drijvers een al te weerbarstig stierkalf nog achterna zetten en omsingelen en weer terug jagen, voor het eindelijk, met zijn hoovaardigen stuipekop, dwars de omheining binnenstortte.... Prachtig ook waren de vormen dier beesten, zooals zij gegoten schenen uit zilverigglimmende zonlicht-vegen en duister-witte bochten van schaduw, en zooals hun stoer bewegen zich voltrok tegen het licht-gedrenkte groen der lentewereld..... En daardoorheen de overheerende statigheid der veedrijvers-te-paard, één ruigte, machtig en donker tegen al dat zon-gewemel.... Een tafereel van grootsche en wijde dracht, peinsde Renato, alsof het de openbaring was van een diepe natuurgedachte....

Plotseling voer er een stilte door de omstanders. Twee ruiters kwamen het terrein opgereden. Het waren de rentmeester en, op zijn slanken vos, de markies. Aan diens grooten witten baard en rooden neus, even gebogen over de witte knevels, herkende men den man op leeftijd; maar zijn stevige gestalte, in het gemsleeren jachtbuis, waarover de riem van zijn veldkijker liep, - die gestalte was nog pittig genoeg, en niet zonder zwier. Op zijn deukhoed stak het blauwe veertje van een meerkol, en terwijl zijn eene, gehandschoende hand losjes de teugels hield, voerde de andere den langen, dunnen herdersstaf met den fijn gesneden haak.

De rentmeester was een gezet, ietwat boersch heerschap, dat in alle onderdanigheid een air van gewicht trachtte te behouden.

In de arena bleven de beide ruiters staan en monsterden de reeds aangekomen dieren.

'Cristòforo is natuurlijk weer te laat', hoorde Renato den markies zeggen. Doch haastig kreeg hij zijn kijker uit het foudraal en tuurde....: daar kwam juist de laatste kudde den heuvel van de Selva Nera afgestormd; door het hooge struikgewas holderden in een ordelooze horde de witte beesten nader. De kreten van een verren bestiaio klonken over door de ijle morgenlucht.

De markies, met een strammen sprong, steeg af, beklopte den glanzenden hals van zijn vos, haalde een builtje te voorschijn, en deed de beide paarden den haver vreten uit zijn holle hand. Gretig groeven de slappe lippen in het voeder; een vertrouwelijk streekje over hun voorhoofd kregen ze toe.

En de derde vaarzen-kudde, onder veel gejoel en krijgsgeschreeuw en droestig gedraaf werd door den opgehouden slagboom in weer een andere omheining binnen gedreven.

De mercatura kon beginnen.

De markies ging op de tribune, zette er zich met den rentmeester achter de tafel. De omstanders drongen op om te zien. Renato klopte zijn pijp leeg en stak haar weg. Uit een der wijde wildzak-

ken achterin zijn jagersjas trok hij een touw, spande zijn groote regenscherm open, snoerde zich inderhaast den stok om het middel vast. En zoo, onder zijn groene tent, stond hij met zijn schetsboek klaar, om de beelden, die zijn oogen te zien zouden krijgen, met het waaksche potlood te bespringen.

Het tusschenhek werd opengedraaid, en een mooi, sterk buffelkalf liep op een sukkeldraf de arena binnen, bleef verschrikt onderuit-blikkend staan, stak den kop omhoog en bulkte bang, als riep het om zijn moeder.

Een herder op een groot, zwart paard was zijn tegenstander. In de hand had hij den lasso. Hij mikte en met een kundigen zwaai slingerde hij dien uit. Maar het dier deed een scheeven sprong, trantelde met onnoozel-wijde oogen een eind den anderen kant op; de lasso was in het zand geploft. En aanstonds haalde de belager het touw weer in, wikkelde het haastig op, naderde overnieuw het bol starend beest, en wierp andermaal den lus. En dezen keer kringelde die raak rond de breede horens neer.

Een applaus kletterde los. Op zijn achteruit trappelend paard trok de herder de koorde aan en wond die snel rond den koperen leeuwenkop aan zijn zadel. Het vervaarlijk kalf, verwilderd rukkende, trachtte vrij te komen, doch snokte en wrocht zich al vaster in den lasso.

Toen sprongen een vijftal mannen en jongens over de rikking de arena binnen en gingen den weerbarsteling te lijf. Het werd een verwoede worstelstrijd. Eén slingerde zich over den nek en sloeg verstikkend beenen en armen vóór om den stierenkop tezaam. Twee anderen grepen de horens. Verdwaasd sloeg het dier met de achterpooten, totdat ook die door pezige knuisten waren vastgepakt en gebonden, en het stierkalf werd ter aarde gesmeten. Daar lag het machteloos neer, de domme hoeven in de lucht gestoken, den aemechtigen kop met de verglaasde oogen overzij.

Toen kwam de merker met zijn tangen, en schroeide het de beide merken in de sissende en rookende huid, op de ééne heup het gekroonde wapen der markiezen Niccolini, en op de andere jaartal en nummer.

Dan werd het koord van de horens geslaakt en de achterpooten ontsnoerd, terwijl de herder weer haastig te paard steeg.

Nog een oogenblik bleef het bevrijde beest versuft liggen, schoot bij de nadering van den ruiter overeind, om, bevend nog op de hooge beenen, en van de doorgestane tormenten dampend, te worden opgejaagd tot buiten de omheining.

Een tweede en een derde vaars werd op dezelfde wijze omstrikt, gekneveld en gemerkt. Een twintigtal andere volgden. Soms leek het worstelperk een

slagveld, als er drie of vier minder sterke dieren tegelijk werden aangevallen en overheerd.

Een driejarige stier uit de Selva Nera, geweldig van bouw, rende roekeloos de arena binnen. In zijn stompen muil, bleek-roze en nat, spalkten kwaad de neusgaten; en onder het tyranniek-lage, trotsch overkroesde voorhoofd, harig en hard, waar de felle horens dwars zich uit weg boorden, staken de naakte oogen, als konden zij ontploffen. - De eigen veedrijver van de Selva Nera reed op zijn donkergevlekten schimmel aan achter het ongemakkelijk rund, en nam van den eersten herder den lasso over.

Cristòforo was een bleek en baardeloos man met zachtaardige oogen, maar zijn vierkante kaken klemden opeen in de stelligheid van zijn onderwerpings-wil. Hij naderde den jongen stier van terzij; met nukkige sprongen week die uit, trapte met de achterpooten man en paard het zand in de oogen. Hij omging hem van den anderen kant, en toornig droste het opgehitste beest tegen de rikking op, dat de meisjes, die daar keken en lachten, verschrikt uiteen stoven.

Opnieuw dreef de drijver het voort, tot het eensklaps inhield, den loenzenden kop met de beloopen kol-oogen achterom, en keerde, en, wat welhaast nooit gebeurde, in stormde op het paard. Dat, bang, sloeg uit in een hoog gehinnik en drong met dwarse

sprongen achteruit. De lasso, in verwarring geworpen, kletterde langs den rug van het rund op de aarde. Het beest scheen een oogenblik verbluft; dan, toorniger nog, den kop omlaag, stortte het zich toe op den schimmel, die zóó plotseling en zóó ver achterover in zijn doodsangst opsteigerde, dat zijn berijder uit het zadel werd geslagen en neersmakte tegen het sluithek.

Geen gevaar achtend sprongen verscheidene mannen het perk in om hun makker te helpen. Het rund was in een duisteren roes blijven staan; de heete adem stoomde zijn neusgaten uit. De schimmel, aan zichzelven overgelaten, holde uitzinnig door de arena; in zijn tragischen kop spalkten wijd de oogen, de tanden lachten onder het weeke zwart der opgetrokken bovenlip, en rond den omhoog gewrongen hals slierden verwilderd de manen.

Achter de hekken schreeuwden de kijkers dooreen. In de tribune stond men overeind. De stier, als beramend een nieuwen aanval, deed enkele dubbende stappen, den rimpelnek gekromd, de horens dreigend vooruit gestooten.

Op dat oogenblik stond eensklaps een mooie, jonge kerel midden in de arena, griste den lasso uit het zand, greep het paard bij den teugel, dreef het achteruit tegen de palen, en besprong het met één vasten zwaai.

Het was Beppe. Als een imperator met een boe-

renhoedje zat hij op den schuimbekkenden schimmel gesmeed. En zoo dwingend knelde hij tusschen zijn knieën het dier de lendenen, dat het, bij den eersten striem met de lederen knoopen van het teugel-eind, blindelings op den buffel toestoof.

En plotseling maakte die rechtsomkeert, druste op een slap drafje de rikking langs, - terwijl Beppe, op zijn rillend ros, den lasso mikte; en feilloos kletste het ringelend koord rond de horens op den hoornharden stierenkop....

Een heftig gejuich, een handgeklap als een hagelstorm, brak los.

'Bràvo; Bràvo!' riep de markies vanuit de tribune.

'Bràvo! Bràvo!' riep een ijl-blije meisjes-stem nog achterna, en allen keken naar dien kant. Dan zagen zij, hoe ook Beppe, terwijl hij op het achteruit trappelend paard het snoer rond den zadelknop wond, met een lach van trots het meisje overstraalde, dat de oogen neersloeg en dan weer opkeek, het teer-bebloosd gelaat één trotsche vreugde....

'Aan den gaffel!' riep de markies. Inderdaad, er was geen sprake van, dat dit geweldige dier in het handgemeen overweldigd kon worden. En Beppe, den buffel meesleepend, zocht achter den reusachtigen boomtronk te geraken, sloeg het touw over den gaffel heen, en sprong van zijn paard. Vele handen hadden reeds de koorde gegrepen, die los

werd gemaakt van den zadelknop, en aangetrokken, aangetrokken door zes, zeven kerels op een rij, totdat het dier aan den gaffel stond geheschen, den kop met de woeste oogen omhoog. Dan schoten er anderen toe, om hem de achterpooten te binden.

Buiten de omheining, met plenzen water bijgebracht, opende Cristòforo de vervreemde oogen. Hij had alleen maar een paar kneuzingen opgeloopen en een buil aan het achterhoofd.

Toen de buffelstier gemerkt was en strompelend den sluitboom doorschoot, - werd er een pauze gehouden. De markies en de rentmeester vertoefden bij den gewonde. Dan stegen zij te paard, begaven zich te midden der nog onbehandelde vaarzen, en telden en monsterden de troepen, die door den opperveedrijver waren tezaam gedreven voor den verkoop en dus ongestempeld zouden blijven. De omstanders verspreidden zich; velen gingen kijken naar den van het paard geworpene, die alweer overeind stond. Niccòla sloeg hartelijk Beppe op den schouder; Paolo, de opzichter der kolenbranders, was bij hen. Het blij en blozend meisje, aan de andere zijde der arena, werd braaf geplaagd....

Renato zag het alles terloops. Hij voltooide met enkele nadenkende trekken de schets, die hij zoo juist van Beppe's vermetel gebaar had gemaakt.

- Het gebaar van den veroveraar, peinsde hij, terwijl hij op de schets bleef staren, het gebaar van

een heerscher, - en ook het gebaar der loutere jeugd, der jonge, roekelooze oer-kracht.

Roekeloos, maar niet wreed.... Het gebaar van een werkelijk heerscher kòn nooit wreed zijn.

Wreed is de zwakke, die zich tot heerschen forceeren moet. De beheerscher, die zeker is van zijn zaak, is edel.

En ja, edel in zijn kracht, dàt was het gebaar bovenal.

Hij sloeg de vorige bladen weer op... Het was vreemd.... want die wanhopig aan het touw snokkende vaars met de bolle angst-oogen, - die andere, machteloos overzij liggend, versmeten en gekneveld, wien het brandende merk werd ingedrukt, - dat was toch wèl wreed.

Of was het alleen tragisch? En moest dàt zijn heele doek niet eigenlijk worden: tragisch, de noodwendige tragiek van alle leven, waarin de één heerscht, omdat hij heerschen moet, en het doet met klaren, sterken geest; terwijl de andere partij weerloos zijn lot ondergaat, het lot dat zich zoo en niet anders moet voltrekken....?

Hij bleef in gedachten staan, sloot peinzend zijn schetsboek.

‘Ik heb, geloof ik, het genoegen met Signor Focardi te spreken, den schilder?’ vroeg een uiterst hoffelijke, toch ietwat vermaakte stem.

Renato keek verbouwereerd. Onder de groene

bogen door van zijn zonderlinge lijftent, zag hij het benieuwde gezicht van den markies. Hij stak zijn schetsboek weg, wilde het koord om zijn middel los knoopen.

‘Derangeer u niet, waarde heer; een bizonder practische uitvinding! Ik zag u, meen ik, teekenen....?

‘Zeker, Excellentie.’

Renato verwarde zich in de titelatuur, omdat hij Niccòla en de anderen altijd over ‘Zijne Excellentie’ hoorde spreken, als zij het hadden over den Prins Rospoli.

De markies lachte dan ook:

‘U slaat me véél te hoog aan, caro Signore, maar dat doet er niet toe. Ik heb een gróót verzoek aan u....’

En hij legde den schilder uit: hij was een boek aan het schrijven over ‘De godsdienstige bewegingen der negentiende eeuw’... Al sinds eenigen tijd had hij rondgezien naar iemand onder de ouderen, die van meer nabij den ‘heilige’ van den Monte Labbro, David Lazzaretti, gekend zou hebben. Hier op zijn tenuta was het hem niet gelukt. ‘Maar ik sprak daareven met Niccòla van Montemarino; die meende, dat u....’

En als het bleek, dat werkelijk Renato eens tot de discipelen van den profeet van Arcidosso had behoord:

‘Dan zou ik graag eens rustig met u praten. Wilt u van avond mijn gast zijn? Natuurlijk neemt u het avondmaal met ons. Waar heeft u overnacht?’

‘Bij Pancrazio. De boschwachter en die kranige jonge kerel hebben in het hooi geslapen, maar Niccòla en ik hadden samen een luxe-kamer!’

‘Een lùxe-kamer kan ik u op de villa niet geven’, glimlachte de markies, ‘maar - misschien slaapt u er toch wel beter dan op de factorij. Mag ik dan tegen half acht op u rekenen?’

De schilder keek even bedenkelijk: ‘In deze plunje....?’

‘Doet er niets toe! A la guerre comme à la guerre!’

En hoewel Renato geen Fransch verstond, zóó aardig bezagen hem die beminnelijke, bruine oogen in dat forsche ras-gelaat met den wat dik en rood geworden arendsneus en den nobelen witten baard, dat Renato voetstoots de uitnoodiging aannam.

Een kwartier later was de ‘mercatura’ opnieuw in vollen gang. Twee dames, als mannen gezeten over het maremmaansche zadel, een geitenpels tot op de voeten, kwamen aangereden, bleven een pooslang, vanaf haar paarden, het schouwspel bezien. Zeker gasten van de villa....

Renato stond nog altijd onder zijn groene tentje, doch alleen maar meer de houdingen der jonge

runderen en den algemeenen aanblik van het tafereel interesseerden hem nu nog.

Het was halfdrie, voor zij allen terugreden naar de factorij, waar het verlate feestmaal wachtte.

En na den maaltijd, buiten op het plein, steeg in den stralenden namiddag het feest tot zijn vroolijkste vervulling.

Er werd gezongen en gedronken; overvloedig vloeide de wijn. En de liederen vierden de vermetelheid der jonge spieren en de gespannen verrukkingen der liefde.

De meisjes zaten in een kring, en de helden van den dag legden aan háár voeten, in schallende stornelli, den pas verworven roem.

Een veehouder uit de Abruzzen haalde zijn harmonika uit en begeleidde de fluit van zijn makker. Zij speelden den trescone, de oude danswijze van het land, en de walsen en polka's uit de steden; de jonge kerels voerden in woeste vaart hun meisjes in het rond, en het kussen was vrij dien middag.

Over het uitgewischte Romeinsche mozaïek woelde de boersche orgie van het Meifeest, de argelooze verheerlijking van de weelderige en onsterfelijke krachten der natuur.

Vierde hoofdstuk

I

DIE avond was strak en blauw over het waterverzadigd groen der Maremmen en over de verre, staalblauwe zee. Zij stonden op het frontbalcon van de Villa Magna, en zagen het aan, - de markies, Renato Focardi, en een gezette priester, op wiens zwart zijden soutane met het paarse biesje langs den hals een gouden kruis flonkte in de late zon. De priester echter stond in het midden, want, gelijk Renato sinds enkele minuten wist, hij had hier niemand minder voor dan den hertog van San Donato, titulair bisschop van Damascus. Deze dikkop met zijn fijnen neus onder den groenbekwasten hoed was dus de in die streek welbekende ‘bisschop van Triana’ - den naam van zijn landgoed onder Scansano, waar hij ieder voor- en najaar enkele maanden verbleef.

Beneden hen, in de strepelige schaduw der pas uitloopende platanen, lag het gras-overwoekerd voorplein, en achter het monumentale hek de onafzienbare toegangslaan van fluweel-groene schermpijnen, die wel scheen door te loopen tot aan zee.

‘Signor Focardi,’ legde de marchese den bisschop uit, ‘heeft beloofd, mij te vertellen over den Heiligen David, voor mijn “Geestelijke Bewegingen”. Bartolini - u kent het boek? - geeft wel veel, maar hij heeft den profeet toch niet zelf gekend, zooals onze vriend hier.’

De prelaat keerde zich even terzijde, en nam vluchtig, door zijn gouden bril, den schilder op. Dan antwoordde hij ontwijkend:

‘Zijn rijk heeft niet lang geduurd.’

En met een nauw merkbare ironie zich opnieuw tot Focardi wendend:

‘Maar u heeft toch niet gelóófd in dien nieuwen “Christus, Leider en Richter”?’

Renato echter had de ironie maar al te goed gespeurd, en omdat hij dien meerderen glimlach niet verdragen kon, antwoordde hij ernstig:

‘Zeker heb ik in hem geloofd.’

‘Een vrachtrijder, die op het denkbeeld komt, zich uit te geven voor den weergekomen Heiland...’ bestrafte de bisschop vlijmend; doch zoo beschaafd was de intonatie, dat het klonk, als zei hij een geestigheid. En, vluchtig, tot den markies: ‘Hoeveel merken zijn er vandaag wel gezet op uw mercatura?’

Renato voelde zich woedend worden; hij was niet van plan, zich op deze wijze in den hoek te laten duwen.

‘Mijn vroegere Meester...’ ging hij zeggen...

Doch zijn woorden verloren zich, want tusschen de glazen middendeuren was de huisbewaarder verschenen, sluik in zijn zilverbeknoopte zwarte jas, die, de enkele dagen, dat de markies op de villa verscheen, hem tegelijkertijd portier, maggiordomo en tafelknecht maakte. Na een kuchje en een buiging kondigde hij aan, dat het avondmaal was toegericht.

De marchese herademde; hij hield van desnoods meedoogenloos wetenschappelijk onderzoek, maar fanatieke opwindingen, hetzij die onder een prelatelijken glimlach verstoken werden, of ruw hartstochtelijk zich uitten, hinderden hem. Zij braken het decorum en de objectiviteit, die hij gelijkelijk cultiveerde.

‘Als de heeren mij volgen willen....’ verzocht hij, en zijn roode, maar nobele haviksneus, boven het wit van snor en baard, versnoof in een tic, die het eenig symptoom was, dat men zijn evenwicht had verstoord.

Doch de bisschop bleef nog een oogenblik toeven.

‘Zulk een panorama!’ zei hij met een lichte gezwollenheid, ‘men kan er zich nauwelijks van los maken.’

En om zijn gastheer het waarschijnlijke displezier van daareven te vergoeden, tot Focardi:

‘Het moet uw schildershart doen opengaan!’

Dan schoven zij achter elkaar de eetzaal binnen, de bisschop eerst, dan Renato, dien de markies met nadrukkelijke hoffelijkheid deed voorgaan.

Het was een zestiende-eeuwsche zaal, met vijf hooge, gordijnlooze ramen op het balkon, en een statige schouw in den zijwand. Onder de Venetiaansche kroon stond de tafel gedekt.

En juist, door de deur van het trappenhuis, kwamen haastig twee vrouwen binnen; de oudste, grijs al, en tanig van gezicht, stak in een wit flanellen wandelpak; de jongste, een ronde, gulle verschijning, had een rossen bontjekker openstaan op een blozenden hals en een kanten corsage.

‘Mag ik Uwe Eminentie voorstellen’, kwam de Markies. ‘... mijn zuster.... ah! u kent haar? en de Contessa Masperoni, mijn nicht.’

De beide vrouwen gingen den bisschop tegemoet, negen, en, bij den handdruk, kusten zij hem den ring.

Renato stond terzijde. De bisschop had ook hèm daarstraks de hand zoo hoog toegestoken, maar hij had niet zoo gauw bedacht, waartoe; dat was hem natuurlijk kwalijk genomen.

Dan schrok hij, want de markies had hem zacht bij den schouder gevat:

‘En hier is onze vriend, de schilder Renato

Focardi.... de Baronessa Spada.... de Contessa Masperoni.'

Renato kreeg tweemaal een hand in de zijne, een magere, bruine eerst, dan een gezellige, zeer blanke, weelderig van ringen. En twee paren oogen zag hij; een melancolieken, wat onverschilligen zwarten blik, en een open blauw aankijken, nieuwsgierig en vermaakt. Hij werd er bijna verlegen onder, streek met een comisch gebaar de handen langs zijn ontoonbaar schilders-jachtpak en zei:

'U moet maar niet op mijn lompen letten.... ik had niet gedacht de eer te zullen hebben....'

'Maar natuurlijk niet....!' lachte de Contessa; 'ik vind het heel interessant, den schilder van die prachtige "Marskraamster van Saturnia" te ontmoeten.'

Focardi verwarde zich. 'Kènt U dat schilderij?' vroeg hij trouwhartig; een zuivere vreugde brak door in die woorden.

Het bleek, dat de Contessa het gezien had op een tentoonstelling in Rome.

'Zoo mooi, als u dat aardige volkstype getroffen heeft, en die verrukkelijke tonaliteit! Wilt u gelooven, dat ik het vóór me zie?'

Een groote warmte doorvoer Renato. - Een volkstype, ja, dat was Pimpia geweest, op-en-top; maar het klonk in 't geheel niet kwetsend, want de Contessa wist immers niet, wie die marskraamster

voorstelde? Het waren twéé ‘aardige’ vrouwen geweest, die bij het bekijken van dat schilderij elkander hadden aangezien....

Men zette zich aan den disch. Midden tegenover de balconvensters, aan de lange zijde der tafel, zat Zijne Eminentie, met rechts van zich de Baronnessa, en links de Contessa, - te verleidelijk, dacht Renato, voor zoo geestelijke oogen. Aan haar anderen kant, ten korten tafel-einde, was de markies gezeten. En hijzelf, als diens verre pendant, zat links van 's gastheers zuster, met den rug naar de schouw.

Door de ramen zagen zij, hoe klein en helder schitterend, de zon onderging in de koud-blauwe zee. De huisbewaarder sloot de glazen deuren en legde omzichtig een paar blokken op het houtvuur, dat hij, hoewel gewoonlijk Mei reeds vollen zomer beduidde, voorzieniglijk had doen aanleggen. Het was Noordenwind en de avonden waren kil in het bijna altijd onbewoonde huis.

Renato voelde zich weinig op zijn gemak. Een oud man al, was het hem nochtans zelden of nooit gebeurd, bij zoo aanzienlijken te gast te zijn. De Baronessa naast hem zag schuin voor zich neer, of wisselde een woord met den bisschop. Zij wist blijkbaar niet goed, wat tot dien schilder te zeggen; en hijzelf had met geen mogelijkheid iets kunnen uitdenken, om over te spreken met haar. Zijn toeschietelijke Contessa, die Pimpia had verstaan, was

onbereikbaar voor hem. Hij zag, hoe zij druk met Zijne Eminentie praatte, - dien bisschop in *partibus infidelium*, wat blijkbaar zooveel wilde zeggen als: van een bisdom zonder geloovigen....

Renato kon den vriendelijk-brutalen dooddoener van zoo straks nog niet verkroppen. Een vrachtrijder.... waarom niet? Was Christus soms met een kroontje op geboren? Begreep zoo'n wereldsch geestelijke eigenlijk wel iets van het geloof? Zeiden die zinnelijk geplooide mond en dat zelfvoldaan, elegant discours niet het tegenovergestelde?

Hij had het land. Hij had den heerlijken terugrit met Niccòla en de twee anderen gemist, om dezen avond met den markies te blijven praten, en nu was er heel dit gezelschap, dat hem gestolen kon worden. Zijn hoofd nog vol van al de zon en al de trotsche, stralende tafereelen van dezen dag, hoorde hij onwennig het gesprek aan. De soep was overigens goed....

Zij praatten nu over de golf van Communisme, van Bolsjewisme, die Italië overstroomde. Gebeurtenissen uit de vorige maanden werden opgehaald, de molestatie's van officieren, de moorden op gendarmen... en wat deed de slappe regeering? Door de amnestie aan de deserteurs, die niet enkel een vrijlating, maar een volkomen gelijkstelling beteekende, had zij de trouw-gebleven soldaten beleedigd. Den officieren had zij smadelijk verboden,

zich te vertoonen in uniform of hun oorlogsmedailles te dragen, - terwijl zij de gendarmen niet per trein te vervoeren dorst, dan als schooiers verkleed! Ook Renato had met verontwaardiging gelezen, hoe weerlooze oorlogsverminkten beleedigd waren en in 't gezicht gespuwd, en hoe de Italiaansche driekleur was verscheurd en vertrapt. De baronessa Spada vertelde van den opstand in Mantua, haar geboortestad, waar het gepeupel alles had leeggeroofd en vernield, de gevangenen bevrijd en de gevangenis in brand gestoken. En vooral over Bologna sprak men, over de roode terreur, die daar heer en meester werd, sinds den dag, dat de anarchist Otello Morozzo, een kazuifel om gehangen, van de trappen van den Dom de menigte had toegesproken, en vervolgens, achter een doodkist aan, door de hoofdstraten der stad, de begrafenis celebreerde van alle grondwettige partijen....

De Bisschop wond zich op, werd vuurrood in 't gelaat, sloeg de oogen ten hemel. De Contessa ergerde het, dat zelfs de belhamels der algemeene staking van spoor en post, uit 't begin van dat jaar, weer zoetsappig in genade waren aangenomen, - nadat zij meer dan een maand lang heel het nationale leven hadden ontwricht en voor milliarden schade veroorzaakt. ‘Dat zegt mijn man tenminste’, voegde zij erbij. Graaf Masperoni was groot-industrieel.

‘Nitti - de schijtlaars’, fluisterde de markies met een onbeschrijfelijk comische uitdrukking van stoute-jongen, - ‘ja, ìk kan het niet helpen, d'Annunzio heeft hem nu eenmaal zoo genoemd! En niet ten onrechte! Want mag d'Annunzio een heethoofd zijn, met zijn Fiume, - de bloedarmoede van Nitti, die er hem niet uit durft te zetten, is nog erger.... En wat zal een regeerder, die niet opgewassen is tegen een dichter, vermogen tegen het roode gevaar?’

‘U heeft 't hem laatst maar wàt fijntjes gezegd, in den Senaat’, kwam de bisschop hoffelijk.

‘Misschien ben ik niet gehéél voor niets vroeger bij de diplomatie geweest,’ trachtte de geprezene zijn verdienste te verkleinen, - ‘maar overigens staat het nu wel vast, dat ook de hoofden der communisten niet in staat zijn te beheerschen, wat zij ontketend hebben. Als het plebs eenmaal los komt....’

Renato zweeg. Hij zweeg ook over de broederschap, het communisme kon je 't noemen, dat hijzelf in zijn jeugd had beleefd, het schóóne communisme, waarbij niemand iets had *geëischt*, maar iedereen het zijne *gegeven*; het bezielde communisme, dat hun allen vanzelfsprekend had toegeschenen, omdat het voortsproot uit hun aller liefde voor den Man van het Mysterie, en uit hun liefde voor elkaar! Hij voelde, dat hij niet begrepen zou

worden, dat hij zou worden uit-geglimlacht. Hij was bijna blij, dat van het gesprek over David allicht niet veel meer komen zou, - hoe een geschikt mensch de marchese hem verder ook toescheen.

‘Misschien dat die nieuw opgerichte partij, de Fascio, wat goeds uitricht....’ hoorde hij de Contessa opperen.

‘Misschien....’ zuchtte sceptisch de markies, ‘maar iemand, die eerst directeur van de Avanti is, en dan opeens omzwenkt....’

‘Trouwens, de afschaffing der bisschopstractementen, die op hun program staat, en de belasting van het kapitaal....’ misprees Zijne Eminentie meê.

‘En vergeet niet de afschaffing van den Senaat,’ schertste de senator....

Een schaal met onwaarschijnlijk dikke artichokken, korte, groene knotsen gelijk, werd rondgediend; en met den traditioneelen trots van den Toscaanschen gastheer, prees die ze den bisschop aan: ‘Zoo vindt u ze ergens anders niet licht!’

En inderdaad, als zij de malsche blaadjes gedoopt hadden in de olijfolie met het druppeltje citroen, en de vleezige palmpjes van die bladhandjes afgezogen, moesten zij constateeren: zulke artichokken at men nergens anders ter wereld!

De schemer was ingevallen, en de knecht had

aan de onbezette zijde der tafel een kandelaber ontstoken van zeven kaarsen, welker bevende vlammetjes wisselende glimpen deden lonken in de kelken met helrooden Chianti-wijn, en een teeder geschitter ontstaken door de kleurloos-glazen bloemen der Venetiaansche kroon-boeket, - terwijl vanuit de schouw een rosgouden gloed het duisterend vertrek doorgloorde, de cassetten der gebeeldhouwde zoldering verdiepte en vagelijk speelde langs de gelaten der aanzittenden.

‘En u, Signor Focardi?’ klonk plotseling de prettige stem van de Contessa over de tafel tot hem door.

Renato keek onthutst. Hij had niet geluisterd de laatste minuten.

‘Ik zag wel, dat u over een of ander schilderij zat na te denken,’ plaagde zij. ‘En toch haal ik u uit die overpeinzing, voor iets, dat heusch de moeite loont... Kunt *U* mij vertellen, waarom het leven levenswaard zou zijn? Dat heeft niemand me ooit weten uit te leggen... U moet niet aankomen met de liefde....! Ik bedoel, iets blíjvends.... Ik vroeg het aan Zijne Eminentie, en die antwoordde, dat de religie waarde geeft aan....’

De bisschop, die maar zuinig keek, viel haar in de reden:

‘Pardon, ik zei niet ‘waarde’, ik zei ‘zin’.

‘U heeft gelijk. De religie gaf zin aan het leven.

Maar dat begrijp ik evenmin. Voor mij geeft de religie zin aan den dood, maar daarom nog geen waarde aan het leven.'

Een oogenblik was het stil.

'De natuur!' zei Renato dan plotseling, 'het zien naar die goddelijk mooie natuur geeft waarde aan elke minuut, dat men zijn oogen open heeft!'

'Ik ben het met u ook al niet eens', gaf de Contessa behaagziek terug, maar opnieuw voelde men in haar stem de leegte van een leven vol ontgoocheling. 'Ik woon nu al vijftien jaar in de buurt van Napels, elken dag zie ik het mooiste dat denkbaar is, en toch.... de mooiste natuur kan een leven zelfs niet hélpen vullen...'

'Maar dat is ook eigenlijk de zaak niet,' kwam Renato; 'de *mooiste* natuur is heelemaal niet noodig....'

De bisschop zag met een moeilijk verholen minachting neer op zijn bord; de senator, over zijn lorgnet heen, keek even geïnteresseerd; de Contessa begreep niet.

'Ik wil zeggen, de natuur zelf is het niet, die aan ons leven waarde geeft. Het kijken naar iets, dat niemand bepaald "mooi" zou noemen, naar bijvoorbeeld een witten muur, die langs een witten weg staat, in de zon, of zelfs maar in het licht van de schaduw, dàt is al voldoende.'

‘Nu ja, voor een schilder’, meesmuilde de bisschop.

‘Misschien niet alleen voor een schilder’, peinsde Renato.

‘Maar hoe zou *kijken* waarde aan je leven kunnen geven?’ vroeg de Contessa vermaakt.

Renato raakte in de war.

‘Omdat kijken léven is,’ zei hij dan; ‘het is 't warme léven, dat waarde aan het leven geeft.’

‘Hier belanden wij in de hoogere philosophie,’ glimlachte neerbuigend Zijne Eminentie.

‘Wat Signor Focardi daar zegt, is misschien nog zoo vreemd niet, als het lijkt’, kwam bedachtzaam, als man der wetenschap, de marchese. ‘Laat ons de zaak eens objectief bekijken. Wat wilt u eigenlijk zeggen, met dat warme léven?’

‘Dat warme leven?’ Renato bedacht zich een oogenblik.

‘Wel, dat je voelt, dat er iets met je gebéurt, als je kijkt. Als je dat wonderbare licht ziet over zoo'n muur, dat licht, dat licht is, of dat licht, dat schaduw heet, dan gebeurt er iets in je hart... iets, dat goed is. En dat geeft waarde aan je leven.’

‘Het is dus,’ paraphraseerde de marchese, ‘het is ons eigen gevoel, dat waarde aan het leven geeft.’

‘Ja, zeker,.... ons eigen gevoel.’ Renato's gedachte deed een nieuwen sprong.

‘t Is je lièfde voor alles,’ zei hij zacht.

‘Dus tòch de liefde....’ ontdekte vragend de markies.

Op dat oogenblik kwam de huisbewaarder zeggen, dat het wagentje van Monsignore vóór was. Het lamsgebraad en de salade droeg hij meteen weg, serveerde dan vlug, tot besluit, den nederigen pecorino, de kaas van het land.

‘Ik weet niet, of de liefde ons helpen zal,’ kwam de Baronessa droog, ‘om in dit hompje schapenkaas een roomig stuk “bel paese” te zien.’

Maar de Contessa ging niet mee in die geestige wegen.

‘Ik geloof, cara mia,’ zei ze, ‘dat je Signor Focardi niet goed begrijpt.’

‘Breng de koffie wat gauw’, gaf de markies een wenk aan den knecht.

‘En hoe staat het met uw laatste opgravingen? Is er nog iets gevonden?’ vroeg de bisschop, die het gepast oordeelde, op de valreep nog even over iets degelijkers te spreken.

‘Na het laatste graf, dat ik drie jaar geleden in zijn geheel naar het Archeologisch Museum in Florence liet overbrengen, is er geen belangrijks meer bloot gekomen. Toch...’

‘Een klein scheutje’, zei zacht de bisschop tot den knecht, die cognac bij de koffie aanbood.

En na enkele oogenblikken nog van algemeen

discours, rees de Duca di San Donato overeind.

‘Lieve vrienden, ik moet gaan,’ zei hij met een stem, die opzettelijk gedempt leek, en met een beleefden rondblik, die den schilder buitensloot.

Zij stonden op, omgaven den vertrekkende. De huisbewaarder wachtte terzijde met mantel en bisschopshoed. Renato, eveneens opgestaan, bleef op een kleinen afstand.

De Baronessa eerst, dan de Contessa, en eindelijk den gastheer, hield de bisschop, mildelijk glimlachend, den ring voor, dien zij kusten, devoot de oudste, werelds de jongere vrouw, hoffelijk en vluchtig de Senator.

Daar Zijne Eminentie niet verkoos, opnieuw door een eenvoudigen handdruk bejegend te worden, wuifde hij met een breed en herderlijk gebaar Renato toe:

‘Goeden avond, mijn waarde.’

Renato boog onhandig.

‘Goeden nacht, Monsignore,’ bracht hij ervan terecht.

II

Toen de bisschop weggereden was - de gastheer begeleidde hem tot aan het rijtuig - en de dames zich hadden teruggetrokken, nam de markies den schilder mee naar de bibliotheek.

Ook hier brandde een houtvuur, waarbij twee statige armzetels, hooggerugd en lederbekleed, stonden aangeschoven. Toen zij binnenkwamen, was er geen ander licht dan de gloed van de vlammen.

De gastheer bood te rooken aan; Renato voelde zijn pijp popelen in zijn zak, doch hij durfde niet weigeren; en zoo zaten zij, Renato met zijn cigaret - de markies rookte niet - eenige oogenblikken zwijgend tegenover elkaar.

'Ik had begrepen', zei dan de senator wat bevangen, 'dat David Lazzaretti alleen een herinnering voor u was; ik heb nu gemerkt, dat u....'

Met zijn verstandige, gevoelige bruine oogen keek hij den schilder vragend aan. Die blik deed Renato goed.

'Nee,' antwoordde hij dan ook geruststellend, 'ik moet u een verkeerden indruk hebben gegeven. Lang voor zijn nederdaling van den Monte Labbro was ik al geen volgeling meer. Maar in mijn jeugd hèb ik in hem geloofd....! Daarom kon ik die ironie niet verdragen...'

'Het trof slecht, dat juist vandaag de Duca di San Donato te gast kwam,' ontweek de marchese, 'maar gelukkig hebben wij nog verscheidene uren...'

Renato keek voor zich neer in het vuur; hij wist niet goed hoe te beginnen. De huisbewaarder verscheen met den zeven-armigen kandelaber, die het

avondmaal had verlicht, en plaatste hem op de tafel.

‘Het is een gek geval’, verontschuldigde de gastheer, ‘dat wij hier geen electriciteit hebben: petroleum mag ik niet ruiken, en die armzalige acetyleenpitjes....’

En plotseling:

‘Hoe heeft u Lazzaretti eigenlijk leeren kennen?’

‘Wel, 'k ben zelf van Arcidosso. Mijn vader was landbouwer, en ik was bij mijn oom, den huisschilder, in de leer, - een vurig aanhanger van David, van diens eerste predikingen en profetieën af. Dat was na zijn vizioenen in de Sabijnsche grot.... waar hij meer dan drie maanden had doorgebracht....’

‘Het vizioen van den monnik, en van den geheimzinnigen krijgsman?’

‘Juist, - den bastaard van een Franschen koning, die zijn voorvader zou zijn geweest. En de monnik, die eigenlijk Petrus was, en die hem het Christus-stigma in het voorhoofd drukte. En later het vizioen van de zeven bevelvoerders der zeven legioenen, en het vizioen van den vuurdoop....’

‘Had hij het heusch, dat stigma?’

‘Wij zagen het, half onder de afhangende haarlokken verscholen; het leek een groot litteeken, een kruis in het midden, en aan weerszijden ervan een

C, één rechtop, en één omgedraaid, kijk zóó....'

Renato, op de marge van een courant, teekende het stigma, dat het embleem der gansche beweging worden zou:

Ↄ + C

De markies zette zijn lorgnet op, bezag het aandachtig, knikte.

'Hoe stelt u zich voor, dat hij er aan kwam?'

'Ik weet het niet,' zei Renato.

Het onderhoud deed hem tòch pijn. Hij had het gevoel, dat het voluit zeggen van wat hij van David dacht, een verraad zou zijn aan eigen vroegere verknochtheid. - Want ongetwijfeld had David, daar levend en worstelend in die eenzame grot der Sabijnsche bergen, zèlf zich dat teeken met mes of steen toegebracht, als een zelfkastijding misschien; wie weet verbeeldde hij zich niet: op Petrus' bevel, - en later werd dat in zijn hoofd tot de legende, dat het Petrus was, die hem dat teeken indrukte....

Hij sprak zijn gedachte niet uit, en ook de markies, bang reeds te ver te zijn gegaan, hield een vooronderstelling van gelijken aard vóór zich. Dan was hij blij, deze opmerking te vinden:

''t Getuigt wel van zijn betrouwbaarheid, zou je zeggen, dat Lazzaretti zelf vertelde, al zijn vizioe-

nen in koortsdroomen te hebben gehad....'

Renato, dankbaar voor deze tactvolle wending, hervatte zijn verhaal:

'Zijn oogen hadden váák iets koortsigs, alsof een inwendig vuur in hem smeulde. Ik herinner me dat gevoel, of ik mij brandde aan zijn blik, de eerste maal, dat ik hem zag van dichtbij en alleen met hem was....'

Hij aarzelde nog eenmaal; en nog eenmaal ving hij den blik der verstandige, warmbruine oogen tegenover zich op. Dan, met een groote overgave plotseling, vertelde hij voort, geheel zich verdiepend in dit verre verleden.

'Op een Zondagnamiddag in het voorjaar was ik zonder een bepaald doel den Monte Labbro opgegaan, en toen ik den kalen top bereikte, begon de schemering al te vallen; maar alles is dan nog zoo wonderlijk helder, daar in die ijle lucht.... De bergen leken fantomen van blauwen damp; en die ademlooze stilte....! Zulk een stilte heb ik nooit meer gehoord. 't Was, of ze doordrong tot in je hart. Het was koud daarboven.... En voor het eerst zag ik de armelijke kluis, die David er bewoonde. Ik klopte aan. Hij verscheen in de deur; bleek in het halfduister zag ik zijn plechtig gezicht, met den langen, zwarten baard, de beenige wangen, de groote, zwarte oogen, en het hooge voorhoofd. Ik had hem al vaak gezien.

in Arcidosso, in de werkschuur van mijn oom, met vele anderen samen. Doch mij had hij nooit persoonlijk toegesproken, en ik wist niet eens, of hij mij zelfs wel had opgemerkt. Maar hij glimlachte en zei, met een zachte, doordringende stem:

“Ik wist, dat je komen zoudt; ik wachtte je; kom binnen.”

Het was een soort kleine schuur, met een schouw erin. Hij had een vuur aangelegd.

“Je hebt het koud,” zei hij; “warm je.”

Hij zat tegenover mij, nog dichter dan u nu tegenover mij zit. Toen hij mij aankeek, was het, of het licht van die oogen me smelten deed van binnen.

“Renato,” zei hij, “voortaan zul je Rinato heeten, want je bent wedergeboren in God”.

Langzaam zei hij het, en zoo zwaar en zoo luid, of heel de bergwereld daarbuiten hem aanhoorde; alsof hij Godzelf tot getuige nam.

Hij sprak langen tijd met mij, over zijn vizioenen, over het lot, dat de koninkrijken der aarde te wachten stond, en over mijn bekeering tot het nieuwe leven van den Heiligen Geest. En ik.... ik voelde mij werkelijk herboren, zóó vol van geluk, als ik nooit meer in mijn leven geweest ben, een soort verheven geluk, waarvoor ik geen naam heb. David zelf, terwijl hij sprak, scheen verteerd te worden door den brand van zijn gedachten. Soms

huiverde hij en verbleekte. Soms onderbrak hij zich plotseling en staarde voor zich uit, alsof hij luisterde naar een inwendige stem; dan begon hij weer peinzend en zacht te spreken.... Hij had toen nog niet verkondigd, de wedergekomen Christus te zijn. Pas veel later is hij daartoe gekomen. Maar wel weet ik, dat *ik* het gevoel had, met een schrik van ongeloofelijke blijdschap: als hij, die daar tegenover mij zit, eens de Christus was!

En nòg ben ik er van overtuigd, dat David een werkelijk geïnspireerde was, dat bij alles wat hij zei en deed, weinig of geen berekening kwam. Tenminste, niet bewust. Hij was werkelijk “dronken van God”, zooals hij het zelf noemde.’

‘Maar de woorden, waarmee hij u ontving,’ wedervoer schuchter de marchese. ‘“Ik wist, dat je komen zoudt, ik wachtte je,” - was dat niet om indruk op u te maken, om clairvoyant te schijnen?’

‘Ik heb daar dikwijls over gedacht,’ antwoordde Renato; ‘want het is merkwaardig, dat hij nooit een woord persoonlijk tot mij gesproken heeft, dat niet voorgoed in mijn herinnering staat geprent. Ik denk, dat hij dien avond, alleen daar boven, al had verlangd, dat er iemand komen zou. Misschien had hij mij zien luisteren bij vorige gelegenheden, en aan dat luisterend jongensgezicht gedacht, zoodat hij, toen ik daar opeens voor hem stond, het

gevoel kreeg mij verwacht te hebben, en dat onbewust op een indrukwekkende manier uitte.'

'Dat kan zijn,' antwoordde de marchese vol aandacht.

'Hij was ook een veel te echte, ruwe kerel geweest, om ooit een comediant te worden. Mijn vader was een kameraad van hem in zijn jeugd. De sterkste rakker van hen allemaal was David, een dobbelaar en een vloeker zonder weerga. Als de broers Lazzaretti samen naar een kermis togen in de Maremmen, dan was er niemand, die het hart had, hun een strootje in den weg te leggen.

'Eens, op de jaarmarkt van Saturnia, was hij alleen en kreeg ruzie. Er stonden er vier of vijf om hem heen, allemaal stoere knapen, die niet van plan waren hem uit hun knuisten vrij te geven, voor ze hem hadden laten voelen, hoeveel ze wogen. David hield hen een korten tijd van 't lijf; maar toen hij zich verloren zag, omdat ze hem van alle kanten tegelijk aanvielen, geeft hij er een 'n opstopper in zijn maag, die hem tegen den grond doet rollen, en met groote sprongen hij de buitentrap op van een boerenhuis, dat daar was. Boven stond een vaatje vol wijn. Hij pakt het beet, beurt het boven zijn hoofd, alsof het geen gewicht had, en dondert het neer op wie hem achterna kwamen. Als een onontwarbare klomp rolden ze de trappen af en maakten beenen. Een wonder, dat er geen on-

gelukken waren gebeurd... En zoo gingen er veel verhalen over hem.'

En terwijl zacht de marchese zat te lachen in zijn baard, voer Renato voort:

'Tegelijkertijd kende die jonge geweldenaar Tasso van buiten, schermde met de meest rollende tirades uit den Orlando Furioso, dat zijn hoorders er kippenvel van kregen. En eens bij een weddingschap, zei hij heele brokstukken uit de Hel van Dante van achteren naar voren op! Het was een genot, zei mijn vader, samen met hem op weg te zijn, 's winters, als de Arcidossers naar de Maremmen togen; - Lazzaretti, zooals u weet, was vrachtrijder; drie muilpaarden had hij, mooie beesten, altijd glanzend geroskamd, - en dan David aan het voordragen en aan het vertellen van zijn wonderlijke droomen over Heiligen en wilde dieren en hemelsche landschappen. Maar als zijn muilen koppig waren en niet voortwouen, Madonna! wat een vloeken! zei mijn vader, de onze waren er niets bij!

Ook na zijn trouwen, schijnt het, bleef hij dezelfde: een rauwe kerel, vloekend en drinkend en met zijn kop vol dichterlijkheid, - totdat, zooals hij altijd zei, God zijn hart had aangeraakt.'

'Hoe oud was hij toen?'

'Vierendertig, als ik het goed heb.'

‘Christus stierf, toen hij drieëndertig was,’ vond vernuftig de marchese.

‘Daar heb ik nooit bij gedacht.... Het was ook zeker een toeval, want David heeft, voor zoover ik weet, van dat aansluiten der leeftijden nooit partij getrokken.... Maar toen ik dien avond bij hem kwam - hij moet toen vijfendertig zijn geweest - leek hij heel wat ouder. Hij had dien ganschen winter in de Sabijnsche grot ontbering geleden; hij vastte trouwens veel en sliep bijna niet.’

Renato bezon zich, hoe verder te gaan. Belemmerd voelde hij zich niet meer. Welk een ernst en welk een fijn gevoel ervoer hij in dezen luisteraar tegenover zich. Een edelman; maar hoeveel eenvoudiger dan zijn eigen zoons! Hij had bemerkt, dat de markies een lederen horlogeketting droeg en geen enkelen ring.

‘En hoe ging het na dien avond?’

‘Van dien avond af was ik zijn discipel. Er waren er al honderden, uit Arcidosso, van den Monte Amiata, van verderop uit de Maremmen, en vooral van den Monte Labbro zelf.

Kort daarop zei hij ons, dat God hem had bevolen een toren te bouwen op den top van den berg. Die toren zou de Ark van het Nieuwe Verbond heeten, omdat die, in de tijden, die aanstaande waren - hij sprak bijna altijd en van nature in dichterlijke taal - een toevlucht zou zijn voor

Gods uitverkorenen, bij den tweeden zondvloed van vuur en bloed, die over de ondergaande menschheid moest komen.

Een onbeschrijfelijke vervoering maakte zich van ons allen meester; van overal kwamen de mannen en de jongens opzetten voor het werk; in Juli van dat jaar togen wij met heele ploegen aan den arbeid. Die toren, zei David, was de grondlegging van het nieuwe Sion, dat de eerste zijn zou der zeven eeuwige steden.

Het was een vreemde toren, een massieve steenweg, die in spiraalvorm opging rond een kern, waarin drie aldoor kleinere cellen boven elkaar waren. Drieëndertig vademen was hij in de rondte.

‘Wij hadden de rotsblokken maar voor het hakken, en bij dat werk vonden wij een opening, die uitkwam in een natuurlijke spelonk juist onder den toren. Door de verticale spleet kon nauwelijks een man zich heenwringen; dan kwam je in een nauwe, hooge galerij, waarin witte stalactieten afdropen, flonkerend van de vocht. Ik was de derde, die er binnentrad. Wij waren diep onder den indruk; alles in die dagen leek ons bovennatuurlijk. Door de gang achter ons viel een vaag schijnsel, en in die geheimzinnige schemering zagen wij een rond, ruw gewelf; 'n verschrikte vleermuis vloog ons tegen het gezicht, en uit den effen bodem

van groengrijs zand zagen wij menschenbeenderen uitsteken en drie steenen speren.

In die spelonk - een graf uit den oertijd, hebben ze later vastgesteld - heeft toen David een altaar opgericht. 's Nachts kwamen wij daar bidden. Nachten, die ik nooit vergeten heb. Zij waren ons woest en vurig geloof zelf. Ik zie nog, bij het rosse schijnsel van de paar toortsen, die vrome koppen, zooals zij gebukt waren in het gebed; en dan de brandende extase van ons jongeren, van mijn vriend Spini vooral, als wij luisterden naar onzen hartstochtelijk vereerden profeet met zijn bovenaardsch stralende oogen. Wij huiverden soms van geluk.

Toen zond David mij op een keer naar zijn grot in de Sabijnsche bergen, waar hij zijn groote verschijningen en droomen had gehad.'-

'Die andere grot, waarover wij straks spraken....'

'Ja, juist,' zei Renato. 'David was door de bevolking dáár het eerst "de heilige" genoemd; naast de grot hadden zij een kapel opgericht, en in Rome hadden zij een schilderij laten maken van Davids vizioen van de Madonna, met Petrus, den aartsengel Gabriël, en den geheimzinnigen krijgsman; die hadden allen tot hem gesproken, en daarom heette dat schilderij de Madonna della Conferenza. Net zoo'n schilderij wou David hebben

boven het altaar in onze spelonk van den Monte Labbro.

Ik had nooit anders geschilderd dan deurposten en blinden; wel met potlood koppen geteekend, en dieren. Maar David gebood mij het te doen, en zei, dat God mijn hand zou besturen.

Ik ging te voet. Het was drie dagen loopen. Hij had mij twintig franken meegegeven om te eten en te slapen. Ik voel nog de tintelende vreugde, zooals ik langs de wegen liep. Het waren mooie herfstdagen, en in de vroegte fonkelde heel de wereld van den dauw; de natte wingerdbladen leken van glanzend goud; nog nooit had ik dat zoo gezien. Den ganschen dag liep ik door, tot de zon onderging. Wat was ik opgetogen, toen ik den tweeden morgen, vanaf een heuvel, opeens het meer van Bolsena aan mijn voeten zag liggen, ik weet niet als welke lichtende belofte.

Maar toen ik in Montorio Romano aankwam en het altaarstuk zag, vond ik het lang niet zoo mooi als onze oude Madonna's in de kerken van Arcidosso, al dorst ik mij dat nauwelijks bekennen. Het stelde de grot voor, met David zelf, veel te klein, geknield op den voorgrond; en de vier bovennatuurlijke verschijningen, met stijve gezichten, zittend elk op een steen, en op een wolk bovenaan de figuurtjes van God en Christus.'

‘Was de jonge Rinato niet vreeselijk teleurgesteld?’ De marchese glimlachte.

‘Ja, natuurlijk wel; maar ik maakte toch, zoo goed en zoo kwaad als het ging, een potloodteekening. En toen heb ik, in de werkplaats van mijn oom in Arcidosso, geworsteld om het tot een schilderij te brengen. De gansche November- en Decembermaand heb ik erover gedaan, en toen het af was.... vond iedereen het mooi! Ja, werkelijk, ze vonden het mooi. Maar hoe ik het nù vinden zou?.... als het nog bestaat! Toch herinner ik mij, dat ik het zelf ook mooi vond. De Madonna had zoo'n lief gezicht.... Toen kwam David kijken, en David kreeg de tranen in zijn oogen, - wat ik nog nooit van hem had gezien - en hij kuste mij op het voorhoofd. Die kus, dat verzeker ik u, ging mij door merg en been, alsof God zelf mij had aangeraakt.

“Binnenkort ga ik van hier,” zei hij. En begin 1870 - het was in den nacht van veertien Januari,.... ik weet al die datums - noodigde hij drieëndertig van de onzen aan een afscheidsmaal in het verlaten boerderijtje van den vader van Spini, een kwartier onder den top.’

De marchese merkte bij zichzelf op, dat daar al voor de tweede maal het getal drieëndertig te voorschijn kwam; doch hij zweeg, want hij wilde het verhaal van den ander niet verstoren.

‘Wat voelde ik mij trotsch, dat ik, zoo jong als ik was, tot die drieëndertig uitverkorenen behoorde! David zat in het midden van de tafel en bad met ons. Hij had een purperroode trui aan, met het embleem van zijn stigma erin geborduurd, midden op de borst. Er was een heel lam gebraden; dat deed hij voor zich plaatsen, en hij sneed het in stukken en deelde het vleesch, het brood en den wijn. De beenderen moesten wij in het vuur werpen, want er mocht niets van het lam achterblijven.

Verscheidene niet uitgenoodigden, die ervan gehoord hadden, waren ook gekomen; met ons zesenveertigen zaten wij aan tafel. Toch had ieder in overvloed, en dat werd door ons beschouwd als een soort bijbelsch wonder.

Aan dat avondmaal kondigde hij ons aan, dat hij op Gods bevel den vastentijd zou doorbrengen op het onbewoonde eiland van Monte Christo; tegelijk vereenigde hij ons plechtig tot “de orde der Boetpredikende en Boetedoende kluizenaars,” die deel zou uitmaken van de derde orde van San Francesco. En op het laatst van den maaltijd profeteerde hij, dat er onder ons een Judas was, en dat meer dan een afvallig zou worden.’

‘En.... dat is ook zoo geweest’, zei Renato zachter, alsof een persoonlijke bekentenis hem beschaamde.

‘Maar u verwijt zich dat toch niet?’ verdedigde de markies.

‘Nee, verwijten doe ik het mij natuurlijk niet... hoewel in die jaren zelf.... maar ik was gaan inzien later.... Toch.... het is moeilijk uit te leggen...’

‘Leek het u geënsceneerd, dat avondmaal?’

‘Och, geënsceneerd.... ik geloof, dat hij tot zulke dingen volkomen vanzelf kwam, en dat hij ook volkomen ernstig was. Hij was een geëxalteerde, die zich door God geïnspireerd voelde en daarom een natuurlijke hoogheid van houding had. Hij was ook zeer onbaatzuchtig, en verkocht bijvoorbeeld, hoewel hij zelf behoeftig was, zijn geschriften ten bate der armen. Er wàs een groote liefde in hem, ontegenzeggelijk, en dat was onbewust misschien de reden, dat wij hèm zoo liefhadden.

Toen hij na zes weken terugkwam van Monte Christo.... als u die vreugde en geestdrift gezien had! Het gerucht van dat verblijf op het barre eiland, midden in den winter, zonder anderen leeftocht dan elf brooden, waarvan hij er nog vijf mee weerom bracht, had zich verspreid door heel de Maremmen. De Monte Labbro was vol volk, van heinde en ver toegestroomd. Op den top, bij de grot, wachtten wij hem met vele honderden. En toen wij zijn hooge gestalte-te-paard verschijnen

zagen, met drommen menschen voor hem uit en achter hem aan, Maremmaansche herders met hun geitepelzen en de hooge punthoeden, die zij toen nog droegen, en boeren en boerenvrouwen in allerlei drachten, uit de dorpen, waar hij langs was gekomen, toen was het een storm van vervoering, die hem ontving. Hij steeg van zijn paard; zijn gezicht was bleek en uitgevast, zijn oogen gloeiden diep in de kassen. Hij knielde, en allen knielden wij rond hem heen. En na het dankgebed, nog met één knie op den grond, vertelde hij van zijn leven op Monte Christo, hoe de wilde geiten hem de handen hadden gelikt en zich gelegerd hadden aan zijn voeten, en hoe de vogels zich op zijn schouders hadden te zingen gezet. En hoe God zeven maal tot hem gesproken had uit een wolk, op den rotstop van het eiland... Ja, u glimlacht, en ik zou dat ook kunnen doen, - maar toch waren het, daar ben ik zeker van, geen pure verzinsels, want zijn betoovering over de menschen was zóó groot, dat ook de eenzame beesten heel goed in deze verschijning een vriend hebben kunnen voelen. Zijn vizioenen, al zijn het dan misschien hallucinatie's geweest, waren voor hemzelf zeker echt. En het vizioen, dat hij òns bracht: onzen profeet op den bergtop van het verlaten eiland, in de lichtende wolken zijns Vaders, het deed ons rillen van een bovenmenschelijke ontroering. Nog hoor ik dien kreet vol

verheerlijkte ontzetting van mijn vriend Spini: ‘hij is de Christus!’

‘Dien zomer begonnen wij te bouwen aan onze Ermitage, - een soort gemeenschapshuis of wereldlijk klooster, waar wij allen tezamen zouden kunnen leven. Er hadden zich ook geestelijken bij zijn volgelingen gevoegd, die in de spelonk de mis zouden lezen, eerst Fra Polverini, en later Filippo Impieruzzi. De laatste is tot het eind met David meegegaan en heeft in hem geloofd als in den weergekomen Heiland.’

Renato bezon zich. De marchese reikte in gedachten de cigaretten over.

‘Mag ik een pijp opsteken? Het is hier zoo vertrouwelijk bij het vuur, - en dan voel ik mij heelemáál in mijn element.’

‘Maar natuurlijk! Als ik ooit gerookt had, zou ik zeker ook de pijp hebben verkozen. Wat een grappige heeft u daar...’ En terwijl hij een lucifer afstreek en Renato deed aantrekken: ‘Ik krijg door uw verhaal wel een heel ander beeld, dan ik had....’

‘Nu dan, de volgende paar jaren brachten van allerlei, zijn Brief aan de Priesters, zijn twee Brieven aan de Romeinen, zijn Brief aan de volken van Italië, en zijn eerste gevangenneming en vrijspraak; hij was gevangen genomen, zooals u weet, wegens opruiïng, in zijn Profetie aan de Koningen van Europa.

Maar verreweg het belangrijkste in mijn herinnering, is het stichten van het Heilig Verbond der Christelijke Broederschap. Meer dan tachtig familiers werden er lid van, voor een groot deel menschen met wat eigen land; dikwijls ook, zooals mijn oom, met een paar duizend Lire spaargeld. Er wordt van de boeren gezegd, - en zoo is het gewoonlijk ook - dat zij gierig zijn en niet houden van nieuwigheden. En daarom was het des te wonderbaarlijker, hoe zij allen, zonder aarzelen, gaven aan David àl wat ze hadden, hun akkers, hun boschgrond, hun vee, hun huizen en hun geld. Om werk en opbrengst gezamenlijk te deelen in één gemeenschapsleven, dat geheiligd zou zijn door een levend geloof! Hun groote zoons en dochters meegerekend, en de vrijgezellen, waren wij met 'n vierhonderd werkkrachten.

Dat is voor ons allen de mooiste tijd van de heele beweging geweest. Wat waren wij gelukkig! Het werken - was een geluk! De gedachte, dat niemand meer iets zelf bezat, of deed uit eigenbelang, dat wij allen leefden voor hem en voor elkaar, dat doortrok heel ons bestaan. Iedereen had vroolijke oogen. Iedereen voelde de vreugde tintelen in zijn hart en in zijn knuisten. Wij kenden ook geen ijdelheid meer. Als er niets te verven viel, spitte ik meê met de anderen, en dat broederlijke werk was mij duizendmaal liever dan mijn eigen vak.’

‘En ideaal-communisme dus,’ zei de Markies.

‘Zoo is het.... ja, het communisme, dat wij nu beleven, is leelijk en brutaal; maar dat was prachtig, al wist niemand van ons in de verste verte, wat communisme wàs. De werkelijke verbroedering leefde in ons, zoo natuurlijk en zoo volkomen, dat niemand er zelfs een verdienste in vond, van zijn bezittingen afstand te hebben gedaan; integendeel, iedereen voelde het als een gunst. De huismoeders brachten zelfs haar linnengoed, om dat met 't embleem der broederschap te doen stempelen.

En 's avonds togen velen van ons naar boven. Er waren vaak wel een honderd man; en allen waren wij zoozeer vervuld van het hoogere leven, waaraan wij deel hadden, dat er nooit één geval van misbruik is voorgekomen, hoewel er genoeg jonge meisjes en jonge mannen bijeen waren. David zelf predikte altijd de heiligheid van het huwelijk. Hij was trouwens een goede man en vader, zooveel hij dat kon.

‘Wij zaten dan allen in de enorme keuken van onze kluizenarij en David sprak met ons. Soms geraakte hij in vervoering en kwam tot een van die groote extases, waarin wij allen werden meegesleept. Soms sprak hij over de profetieën, die hij in zijn geschriften had laten drukken, en waarvan wij de werkelijke draagkracht maar half begrepen,

gefascineerd als wij werden door de heete verbeelding van zijn stem. Dan weer zeide hij ons, dat wij het meest werkelijke teeken zijner zending niet moesten zoeken in uiterlijke wonderen, maar in de wonderbaarlijke vernieuwing, diep in ons hart; eens zou de dag komen, waarop het mysterie in hem en in ons zich ontsluieren zou voor aller oogen. En hij sprak over het Koninkrijk Gods. dat aanstaande was op aarde. Hij had daar diepe vergezichten in.... De hoogste vorm van priesterlijke macht zou versmelten met de volledigste democratie; alle regeeren zou uitstralen, tegelijkertijd van God en van het volk. Dan zou de priester koning zijn, en de koning zou uit het volk voortkomen. En Staat en godsdienst en moraal zouden voor altijd een en hetzelfde zijn.

Om negen uur zeiden wij tezamen het rosario en de vrouwen gingen te ruste. Er waren daartoe een aantal kleine cellen met niets dan een veldbed en een bidstoel, een kruis erboven.

De mannen bleven bijeen, pratende met den Meester of verdiept in Davids geschriften of andere “goede boeken”. Om tien uur legden ook wij ons in onze mantels neer, een bos stroo onder het hoofd, en sliepen tot middernacht. Dan luidden de matutinen, en wij gingen naar de spelonk onder den toren, om daarna weer te keeren tot onze meditatie of boeken. Om vijf uur, bij het Ave Maria, hoor-

den wij de mis en wij togen aan het werk tot de avond viel. En wat werkelijk vreemd was, wij voelden ons allen frisch en krachtig na een nacht met zoo weinig slaap.'

''t Is wel buitengewoon, alles wat u daar vertelt. Maar hoe is het dan gekomen dat u.... afvallig werd?'

'Een enkele maal, in die maanden, juist naar aanleiding van Davids toekomst-vizioenen, was mij wel eens een twijfel door het hoofd geschoten; maar in de algemeene begeestering was die ook aanstonds weer gedoofd. Toen, in Maart '73, vertrok David naar Frankrijk, naar de Karthuizerij van Grenoble, omdat hij afzondering noodig had voor hetgeen hij schrijven wou. Hij schreef daar zijn 'Boek der Hemelsche Bloemen' en zijn 'Testament'. Zonder hèm was de Monte Labbro voor ons leeg en verlaten. Onze broederschap verliep. Er ontstond twist over de verdeeling van de opbrengsten. David, ja, die werd blindelings gevolgd, en al wat hij deed, was goed. Maar elkander keek men op de vingers, en juist de meest begeesterden onder ons waren niet de meest zaakkundigen.... Zoo gaat het altijd.... Het was een verdrietige en vernederende tweedracht, een bittere ontnuchtering....

En juist in dat voorjaar kwam er in Arcidosso een zekere Rossi, een plafondschilder uit Campi-

glia. Die bezocht onze Ermitage en zag mijn Madonna della Conferenza. Ik denk, dat hij een geschikte werkkracht in mij veronderstelde, en hij wist mijn vader te overreden, mij met hem mee te doen gaan, om het fijnere werk van hem te leeren. Ik heb nooit geweten, of mijn vader mij opzettelijk Arcidosso deed verlaten; hijzelf behoorde niet tot de volgelingen van David, maar vijandig had hij zich ook nooit betoond, en mij had hij altijd vrij gelaten.

Ik ging dus naar Campiglia. Het was daar een vrijwat drukker en vroolijker stadje dan ons Arcidosso is; mijn patroon was veeleischend en het nieuwe werk moeilijk; mijn heele dagen waren gevuld met teekenen, copieeren, ontwerpen. En ik was nog jong, en vol ambitie.... U begrijpt dus wel.... Toch, toen ik in November hoorde, dat David was teruggekeerd en opnieuw gevangen gezet, eerst in Rome, dan in Rieti, kwamen mijn oude geestdrift en mijn oude vereering weer boven. Ik begon zijn geschriften, die ik mee had genomen, te herlezen. Maar het was, of het dezelfde geschriften niet meer voor mij waren. Ik begon alles met andere oogen te zien. Het waren vooral de ‘Voorzeggingen van een onbekenden profeet aan de Koningen van Europa’, die mij op een dag zoo ongerijmd voorkwamen, dat ik schrok en nauwelijks begreep, hoe ik ze ooit ernstig had opgeno-

men. Ja, dien Vorst, die van de bergen zou afdalen, houdende in de hand het vaandel van de verlossing der volken, en die met zijn duizend ongewapende jonge mannen, de kruisdragende legerscharen van den Heiligen Geest, de wereld veroveren en redden zou, dien kènde ik uit zijn vele toespraken, en hoe had ik daarin geloofd! Want ik had die sterke gedachte lief, dat het kwaad niet met het kwaad moet bestreden worden, en het moordtuig niet met het moordtuig, maar zooals hij altijd zei, met den heldenmoed der weerlooze soldaten van Christus.

'Maar nu ik dat geschrift aandachtig herlas, werd deze grootsche profetie door alles wat er om heen stond, ondermijnd en belachelijk gemaakt. Onzen koning werd aangezegd, dat hij omgeven was van moordenaars en schurken, die het er op toelegden zijn troon omver te werpen.... nog slechts weinig maanden waren hem gegund.... doch als hij maar bij David op zijn berg wou komen, dan kon alles misschien nog anders gaan....'

'En de koning van Pruisen...!' kwam de markies voorzichtig. 'Ik heb dat geschriftje ook ergens afgedrukt gevonden... Niet waar...? Lazzaretti doorzag hem en wist, dat hij het booze plan had, Italië te verraden, en dat hij de Kerk met valsche beloften paaide. Maar dan zou een martiaal uitziend man

opstaan, is het niet zoo?.... en de Italiaansche vrouwen zouden hem hymnen toezingen als aan een tweeden koning van Israël. En die groote Monarch zou den koning van Pruisen een gezant sturen en hem een derde van de volken der aarde tot onderdanen geven, want zoo was de wil van God.'

De markies kon niet anders, dan met een natuurlijke ironie deze zonderlinge profetieën ophalen. Renato begreep het, en toch verzette zich iets in hem tegen deze soort van genoeglijke samenspanning....

'Zeker', zei hij, een tikje kortaf; hij stopte een nieuwe pijp. Zijn gastheer had het gevoeld en streek wat beschaamd door zijn witten baard.

'U begrijpt wel,' kwam Renato zacht; 'ik had geloofd in David met al het geloof dat in mij was, als in den geestelijken redder der wereld.... maar David, imperator over Italië, Frankrijk, Spanje en Griekenland.... Hoe schrok ik, toen ik dat alles daar zoo nuchter onder mijn oogen gedrukt zag staan.... Was dat geen zinsverbijstering? vroeg ik mij vol ontsteltenis af.'

'En toch, het zal u misschien onbegrijpelijk toeschijnen', vervolgde Renato bijna hartstochtelijk, 'toen ik na zijn tweede vrijspraak hoorde over den bouw van een nieuwe, grootere kerk op den Monte Labbro, had ik er zóó heen kunnen

gaan om mee te helpen, als ik niet contractueel aan mijn patroon verbonden was geweest.

Maar David is toen naar Frankrijk weergekeerd, en wat hij daar deed en schreef, mat voor mij de maat vol. Hij woonde langen tijd in Lion bij Leon du Vachat; en zichzelf noemde hij altijd de Leeuw der Bergen. Daarom, denk ik, moest voortaan Lion Trislionia heeten; het zou de Heilige Stad der twaalf stammen Israëls worden, de Kamer van het Wereldrijk, en de Zetel van den Grooten Monarch ....En zoovéél nog .... Wat dat alles mij een pijn deed.... Want ik begreep: dit was krankzinnigheid.... dit was grootheidswaan geworden.... Voor mij was die ontdekking een volslagen berooiïng van mijn geest, vele maanden lang.'

Renato sprak stroef en moeilijk, als kon hij deze oude gevoelens bezwaarlijk met zijn woorden aanraken.

'Ik begrijp het, ik begrijp het volkomen', zei de markies; zijn stem was vol eenvoudig respect.

'Als je gedacht hebt te leven onder de onmiddellijke uitstraling van Gods liefde, misschien in de tegenwoordigheid van den weergekomen Christus zelf, - en die blijkt een verdwaasde...., dan verbleekt ook alle andere godsdienst; al dat andere lijkt zoo veraf en onwezenlijk; ten minste, zoo ging het mij....'

‘En gelukkig maar’, vervolgde hij met een ruk, alsof hij plotseling een beklemming van zich afgooide, ‘gelukkig maar, dat kort daarop de kunst mij een nieuw leven gaf. Toen ik twee jaar in Campiglia gewerkt had, kwam op een goeden dag de schilder Signorini, die toen op zijn hoogtepunt was, onzen winkel binnen. Hij wou weten, wie de affresco's van de nieuwe eetzaal in het restaurant “La Maremma” had geschilderd. Het bleek, dat ik het was. Het waren van die eindelooze landschappen, u kunt zich dat wel voorstellen, met een paar figuurtjes hier en daar. Maar daarbij waren ook paarden; die schilderde ik toen al graag; en een stuk of zes rustende geiten op den voorgrond. Die vond hij zóó goed, dat ik met alle geweld mee naar Florence moest om voor schilder te studeeren. Er werd aan mijn vader geschreven; ik schreef ook; en mijn vader stemde toe, als ik maar zelf voor mijn onderhoud zorgde. Ik was bijna meerderjarig trouwens.

Maar dat “onderhoud” viel niet mee. Eenmaal in Florence, diende ik met decoratiewerk en met het maken van kleine doekjes, als er niets anders te vinden was, aan den kost te komen, en tegelijk te studeeren.... Gemakkelijk heb ik het niet gehad. Maar die harde strijd om het nieuwe ideaal: het echte, ware schilderij, - dat was juist àl wat ik noodig had. Want zoo'n prachtige, arme tijd, dat

je kou lijdt, omdat je geen geld hebt voor brandstof, dat je vaak honger lijdt ook, - omdat je wat moois wilt bereiken, dat geeft, als je jong en gezond bent, aan je leven een frisschen ernst en een vreugde, waarvan u zich geen idee kunt vormen. En die vreugde en die ontbering - maar dat merkte ik later pas - die geleken op de religieuze vervoering van die koude nachten in de grot van den Monte Labbro.

Ik heb ook vaak gedacht, dat er in de manier, waarop ik de natuur begon te zien, iets was, dat ik hàd van David Lazzaretti. Het geheim in alle dingen, de geheimzinnige kracht, die door alles vaart, en die te voelen.... kunt u daarin komen? 't Is bijna niet onder woorden te brengen.'

De markies keek met verstaande oogen hem aan.

'En - is u nooit tot de Kerk teruggekeerd?'

'Och, wat zal ik u zeggen? ik heb op de Kerk niet tegen.... mijn eerste vrouw was streng geloovig.... en mijn tweede ook.... Wat mij persoonlijk betreft', kwam dan Renato met een glimlach, - 'ik zie het wonder overal!'

'Maar', bezon hij zich plotseling, 'ik zit hier niet, om u te vertellen over *mijn* leven. Wat wilt u nog verder weten van David?'

'U heeft al zooveel verteld', zei de markies; en aarzelend: 'de nederdaling van den Monte Labbro, daar was u natuurlijk niet bij?'

‘Ja, daar was ik helaas óók bij, want het gebeurde in Augustus, en juist met die vacantie was ik naar huis gekomen’

‘Dat is te zeggen.... erbij....’ herstelde Renato; ‘bóven ben ik niet meer geweest. Maar wij hoorden ervan in Arcidosso. Mijn oude vriend Spini ook had mij van alles op de hoogte gebracht. Die was blind blijven gelooven in David en wou mij altijd weer terug winnen; de vreemdste dingen wist hij zoo uit te leggen, dat zij klopten. Zoo leefde ik de ontzettende opwinding mee, die daar op den berg gaande was. Drieduizend menschen waren er de laatste dagen saamgestroomd om getuige te zijn van de eindelijke vervulling der sinds jaren geprofeteerde gebeurtenissen.

Maar daaraan was dat jaar heel wat voorafgegaan. In Februari 78 was, zooals u weet, Pius IX gestorven, en met dien “tweeden Petrus,” - omdat hij “de jaren gezien had” van den eerste - was de rij der waarachtige Pausen afgesloten, leerde Lazzaretti. Op het Rijk van den Vader, onder de Wet van Mozes of van de Natuur, was met Christus het Rijk van den Zoon gevolgd, onder de Wet der Genade. Nu, ingaande met den 14den Maart 1878 was aangebroken het derde en laatste tijdperk der wereld, het Rijk van den Heiligen Geest....’

‘Met de Wet van het Recht,’ viel de markies in. ‘Deze profetie ken ik; ze is mij bizonder op-

gevallen.... Weet u, dat David die drie tijdperken van de Joachimieten moet hebben overgenomen? Maar diè verwachtten van dat derde tijdperk, van dat Rijk van den Heiligen Geest, de eindelijke regeering der *Liefde*.'

Renato keek verrast. 'Dat is oneindig mooier,' peinsde hij; 'de Liefde.... ja, die is nog méér dan de Genade.... en het Recht was veel minder. Maar ik denk, dat David, bij dat derde tijdperk, aan de weinig liefelijke vizioenen van het laatste oordeel dacht.'

Een oogenblik zagen zij beiden vóór zich. De markies legde nog een paar blokken in het vuur. Dan vroeg hij:

'Waar was Lazzeretti toen?'

'Begin Maart was hij uit Frankrijk op den Monte Labbro teruggekomen. En op een nacht, dat het buiten stormde en hagelde, had hij zich aan zijn volgelingen geöpenbaard als den weergekomen "Christus, Leider en Richter". Van dan af nam hij aan het altaar ook zelf de priesterlijke functie's waar.'

'Natuurlijk, hij was als bij zich thuis,' vlijde omzichtig de markies ertusschen. 'Maar nam hij de hostie niet weg, als hij er toch zélf was....?'

'U heeft gelijk.... wat een verwarring! Maar ik heb dat punt nooit hooren aanroeren. Hij ging toen naar Rome om te spreken met den nieuwen

Paus, Leo XIII. De Leeuw van Rome, zei hij, zal te doen krijgen met den Leeuw der Bergen. Als teekenen van zijn waardigheid nam hij mee: zijn zegel van Grootmonarch, zijn ring, die het nieuwe huwelijk beduidde van de Kerk en Christus, en zijn staf, den staf van den nieuwen Mozes. Staf, ring en zegel werden hem verbeurd verklaard, en al zijn geschriften op den Index geplaatst!'

'Ik heb nooit begrepen,' kwam de markies, 'hoe Lazzaretti één oogenblik kon hopen, dat Leo XIII hem als den wedergekeerden Christus aanvaarden zou; en nog minder, hoe hij, na al wat hij had durven zeggen en schrijven, door de veroordeeling van Rome zoozeer terneergeslagen kon zijn.'

'Maar hij herstelde zich gauw,' meende Renato, 'want kort daarop heeft hij het nieuwe Credo afgekondigd. Dat kent u natuurlijk.'

'Zeker, en het is interessant ook, om zijn afwijkingen van de Katholieke Kerk. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik voor zijn verwerping van de *eeuwigheid* der helle-straffen machtig veel voel; voor het vervangen der geheime biecht door de openlijke, minder. Biechten in 't publiek, wat zou dat vaak theatraal worden! En het laatste artikel....'

'Ja, het staat er wel vreemd,' zei Renato, 'vooral op een afstand van jaren.... Maar van

het oogenblik af, dat hij zich werkelijk de “ware en levende gestalte van den weergekomen Christus” waande.... En het is er ook later bijgevoegd....

Er werden toen uit zijn volgelingen twaalf discipelen gekozen, en twaalf apostelen, die allen zwoeren, voor den Meester hun bloed veil te hebben. De meesten van hen heb ik gekend, ernstige, trouwe kerels, vol eenvoudig, onwrikbaar geloof.

Voor dien vijftienden Augustus, Maria Hemelvaart, had hij de groote gebeurtenis, zijn afdaling van den Berg aangekondigd; en den avond tevoren kwam van alle kanten, van den Monte Amiata en uit de Maremmen, al maar meer volk opgezet; bij heele familie's tegelijk kwamen zij, de ouden van dagen, en de muildieren, beladen met leeftocht, incluis. Vanuit Arcidosso zagen wij de zwarte menigten den naakten berg beklimmen. Boven was het zóó vol, vertelden ze later, dat er geen graankorrel tusschen kon.

David zwierf langen tijd zwijgend, met groote passen, door de menigte om, en eerbiedig weken ze uiteen, waar hij voorbij ging. Met niemand sprak hij, zelfs niet met zijn discipelen en apostelen. Dan bleef hij staan aan den afgrond naast den toren en staarde den diepen schemernacht in. Wie zal zeggen, wat er toen in hem omgegaan is! Zou hij zich die eindelooze wereld daar onder zich hebben zien

veroveren met zijn weerlooze legerscharen? Misschien zag hij zich trekken van dorp tot dorp, terwijl de duizendtallen van zijn volgelingen groeiden, trekken naar de Eeuwige Stad, om den Paus te verjagen en te stichten het Rijk van den Heiligen Geest! En wie weet zag hij zichzelf verschijnen op het altaar van den Sint-Pieter, de wedergekeerde Christus, om van daaruit de wereld te regeeren? Of heeft hij aan alles getwijfeld, toen het oogenblik daar was?

“Om tien uur noodde hij het volk in de kerk en sprak het toe met een onbevatbare verhevenheid, die denken deed aan een goddelijke dronkenschap. Daarop verzocht hij hen het gebouw te verlaten. Een honderdtal volgelingen bleven achter en de deuren werden gesloten. Toen ze een uur later weer opengingen.... dachten de binnenkomenden, dat zij droomden. Het meest fantastische tafereel straalde hun tegen, bij den wierook en het kaarslicht en bij het gebruis der gezangen. 't Was, of de vizioenen en de profetieën van hun Man van het Mysterie werkelijkheid werden. In scharlakenroode en hemelsblauwe gewaden met geflikker van allerlei gouden versiersels, zagen zij de zeven prinsen der zeven legioenen, de twaalf apostelen en de twaalf discipelen, en den hoogepriester-eremiet, en temidden van al die verschijningen, de hooge gestalte van den weergekomen Christus, den Groot-

Monarch der wereld. Hij droeg een vermiljoene trui met gouden banden om polsen en hals, en een blauwen, bloedrood-gevoerden mantel over den schouder geslagen; boven op zijn ronden, lichtblauwen hoed had hij drie kleurige pluimen, en onder zijn Christus-embleem hing hem een gouden kruis op de borst. Het was zeker een naïeve, boersche voorstelling van den Messias-Imperator, maar die als uit de ziel dier boerenmenschen opgerezen scheen. De apostelen en discipelen leken vlammen in hun vuurroode mantels, en de hoogcpriester - dat was Filippo Impieruzzi, met zijn bleeken, zwart-gebaarden Romeinschen kop, hij praalde in grijs en goud. En het schilderachtigst waren misschien de vrouwen, de “matronen” met 'r glanzend roode sluiers over het hoofd; de jonge meisjes, - de “vrome maagden”- en die zijn daar zoo mooi in die streken om Arcidosso, met haar smachtende, fijne gezichtjes onder de rosblonde haren - Sieneesche Madonna's, levend geworden! - zij hadden hemelsblauwe sluiers en witte gewaden; en “de kinderen der gezangen” waren heelemaal in het wit, met kransen van rozen om de slapen. Twee eigen kinderen van David waren daarbij. En boven die kleurige schare, waarvan al het wazig en gloeiend blauw en rood bij het weifelende kaarslicht geheimzinnig versmolt, golfde, in den wierook-mist, een woud van

vaandels, de witte en blauwe en geelzijden kerkvanen en de bloedroode banieren der kruisdragende legioenen van den Heiligen Geest.'

De markies genoot in stilte van het vizioen van den schilder; was het niet, of die op dit oogenblik zàg, wat hij niet had gezien; en alsof hij het zag, niet met zijn eigen oogen, maar met de oogen dier gehallucineerde lieden zelf? En wat werd die al oude, hoekige kop mooi, met die vreemd lichte oogen, die enkel gloed schenen, en met die felle, levende trekken!

'Doodstil staarden de nachtelijke kerkgangers dat tooverachtigc schouwspel aan,' vertelde Renato door. 'Een jarenlange verwachting was tastbaar geworden. Er werden gebeden gezongen en de nieuwe hymne van den onbloedigen kruistocht, die de wereld veroveren zou. Dan trokken zij in processie naar buiten.... Kunt u het zich voorstellen?.... Het was in de eerste morgenschemering, als de bergen beginnen op te klaren uit de nevels van den nacht.... er woei een koude wind, die de verhitte menschen deed huiveren. Naar het Westen toe was de wereld der Maremmen één witte mistlaag, waarin de zee lag verzonken, en dichte wolkflarden dreven de hellingen langs - - zij moeten zich in de wolken Gods hebben gevoeld. De processie ging den weg omlaag, met al zijn kleuren vaag in het schemerlicht, verdween in den damp,

dook er weer uit op, en keerde in de kerk. Dan biechtten zij luidop hun zonden, op den grond voor het altaar geknield, en deden de communie. Meermalen nog dien dag trok de ommegang den berg over. Maar zij daalden niet af.

Drie dagen lang hield David de menigte gevangen in dien duizeligen droom van bidden en zingen en ronddolen in processie. Zij waren niet meer in staat tot zichzelf te komen, voortgesleept als zij werden door de heilige verdwazing van hun Meester en levende in de ééne hijgende verwachting der groote dingen, die hun waren beloofd....'

Renato zweeg.

'U beschrijft alles, of u er bij is geweest,' zei de Markies bewonderend.

'Och,' kwam de schilder beschaamd, 'ik heb het zoo dikwijls en zoo prachtig hooren vertellen door Spini en de naderen, en ik kende het leven op den Monte Labbro en heel de sfeer van David zoo door en door - drie jaar heb ik er toch deel aan gehad! - dat het ook werkelijk is, of ik het met eigen oogen heb gezien.'

'Hoe zou het gekomen zijn,' vroeg de markies na een oogenblik, 'dat Lazzaretti maar niet besluiten kon af te dalen? Zou hij bang zijn geweest?'

'Bang? Nee, van bangheid wist hij niet. Ik denk, dat de toekomst, die hij voorspeld had, hem

overweldigde, toen ze zoo nabij kwam. Maar persoonlijk bang was hij alles behalve. Den laatsten morgen zagen ze hem verschijnen met het rood van zijn mantel naar buiten gekeerd. Dat was het teeken, zei hij hun, van het bloed, dat gestort ging worden, het bloed van den nieuwen Abel, dat zich vermengen zou met het bloed van Christus, en dat zou volstaan voor allen. - Nog op het uiterste oogenblik kwam er een boodschapper van zijn broer Pasquale uit Arcidosso, om hem te bezweren niet beneden te komen, want van overheidswege zouden hij en de zijnen met geweerschoten ontvangen worden. De burgers van Arcidosso, doodsbang voor de revolutie, die zij op handen dachten, zaten achter hun gesloten blinden en hadden om hulp getelegrapheerd naar den prefect van Grosseto. Maar David antwoordde met luide stem, dat allen hem volgen konden; geen hunner zou een haar worden gekrenkt. Als er een slachtoffer moest vallen, zou hij alleen het wezen'

Renato verzonk een oogenblik in zichzelf. Dan veranderde de toon van zijn verhaal.

'Ikzelf doorleefde toen vreemde dagen. Nuchter, als een nieuwsgierige, naar boven gaan, kon ik niet; gelooven deed ik niet meer. Toch was het mij bijna onmogelijk, om in Arcidosso te blijven. Het was, of iets mij naar David heen dreef. En toen wij den 17den 's morgens den langen optocht

den berg af zagen slingeren, toen was ik niet meer te houden. Pas onderweg hoorde ik van anderen, hoe er in Arcidosso gesproken werd over een gewapend optreden, en hoe Pasquale een boodschapper naar boven had gezonden.... En daar kwamen ze toch! Een paar honderd meter boven mij zag ik de processie langs trekken. Mijn hart hamerde van verschrikking. Nu merkte ik eerst, hoe diep mijn gevoel voor David in mij geworteld zat. Toch was ik toen al zesentwintig, en sinds drie jaar in Florence.

Langs afkorters haastte ik mij naar boven. Weer hoorde ik, op veel korteren afstand al, de processie zingende langstrekken, en ik hoorde Davids machtige stem, die den optocht regelde. Met hooge stappen klom ik naderbij; achter de struiken zag ik de vaandels voorbij golven, en de roode sluiers der vrouwen; en de heete, extatische koppen der discipelen zag ik, boven hun vurige mantels; en dan de zwarte menigte. Ik holde terug om ze tegen te komen aan de wegwending. Juist stond ik daar op post, of de processie verscheen om den hoek. Voorop gingen de meisjes en de kleine kinderen. Stakkerds! ik zie nog die vermoeide gezichtjes, en de doorweekte papieren rozen in 'r natte haar.... en wat klonken die vreugdezangen treurig! Dan kwamen de vrouwen, waarvan de meeste zorgelijk keken en enkele schreiden over de

ontvangen berichten; zij keken uit naar de kinderen vóór hen, die misschien doodsgevaar zouden loopen; maar toch weken zij niet van haar plaats. Op de vrouwen volgde de priester-eremiet in zijn zilvergrijzen mantel. Dan kwamen de mannen, heel een roode schare onder de roode vanen, die als vuren waaiden in de Augustuszon. Als ik nù aan die eenvoudige kerels terugdenk, verkleed als prinsen en apostelen, dan zie ik, hoe ontroerend mooi ze waren, vol van den ernst van hun roeping en tegelijk beschaamd in hun praal en klein onder het gewicht der hooge personnage's, die hun gezegd was, dat zij voorstelden. In blind geloof gingen zij, misschien den dood tegemoet, maar dat deerde hen niet. 't Was een tafereel uit verre eeuwen. Ik heb later vaak gedacht het te schilderen.... ik kon er nooit toe besluiten.... er zat zooveel aan vast....

Maar toen, op het oogenblik zelf, zag ik als in een droom hun processie voorbijtrekken, want ik keek enkel uit naar David, die achter moest zijn gebleven. En opeens, voorbij de zwarte menigte, zag ik hem met groote stappen komen, den wijden, rooden mantel golvend achter hem aan en het bepluimde hoedje op zijn machtigen kop.

Hij kwam nader en nader; hij staarde recht voor zich uit.... hij was op een meter van mij af.

“Meester!” had ik geroepen, voor ik het wist.

David zag mij aan, donker en ondoorgrondelijk, en zonder dat ik begreep, of hij mij herkend had. Hij was voorbij. Ik heb nooit geweten, wat ik toen gewild of bedoeld heb met dien uitroep.

Met 'n hart vol pijn liep ik langs de voetpaadjes naar Arcidosso terug.

En daar vond ik den grooten weg zwart van de menschen, om de gebeurtenissen af te wachten.

Het duurde anderhalf uur, voor de optocht, die de lange heirbaan moest volgen, tot ver het dal in, en weer heelemaal naar boven, eindelijk naderde. Het was 't heetste uur van den Augustusdag. Op het gezicht van dien weg vol volk, hield de processie stil. Een donderend commando van David deed haar opnieuw voortgaan.... totdat opeens het gerucht van een groote ontsteltenis kwam opgezet als een onweersbui! Daar waren de sindaco, en een afgevaardigde van den prefect van Grosseto, en achter hen de gendarmen, de bajonet op het geweer.

De afgevaardigde met zijn driekleurige sjerp om, hief den arm omhoog en gebood de processie uiteen te gaan.

Maar ik zag David met lange passen aankomen, als iemand die een order gaat geven, inplaats van er een te ontvangen. 't Was duidelijk, dat hij niet van plan was, terug te trekken.

Een oogenblik stonden de twee mannen zwijgend tegenover elkaar. De afgevaardigde, met luide stem, in naam der wet, herhaalde zijn eisch. Het was doodstil geworden.

Toen zij David: “Ik ga vooruit in den naam van Christus en van het goddelijk Recht,” - en hij wees op het vaandel, dat waaaide achter zijn hoofd.

De afgevaardigde zweeg, en David zei weer:

“Als ge den Vrede wilt, dan breng ik u den Vrede. Als gij Liefde wilt, dan zult gij Liefde ontvangen. Maar als gij bloed wilt, hier is mijn hart.”

En wijd-uit opende hij de armen.

De afgevaardigde kwam naderbij en fluisterde hem iets in. Driftig antwoordde David, zwaaide zijn stok, en riep: “Wie van u allen volgt mij?”

“Leve het Koninkrijk Gods!” schreeuwden zijn volgelingen uit honderd kelen, en tegelijk, vanuit de opgewonden omstanders, scheerden er een paar steenen langs den afgevaardigde en de carabiniers.

Op hetzelfde oogenblik klonk het onverbiddelijk “Vuur!”

Als u dat verschrikkelijke tooneel gezien hadt! Drie salvo's achter elkaar. Alles in een dikken, witten rook. Er was geen uitweg tusschen de muren. De menschen vluchtten als bezetenen, vielen over elkaar, over de dooden, over de gewonden, de vrou-

wen en kinderen gilden, en de gendarmen, verdwaasd, schoten op goed geluk naar wie te dicht in hun buurt kwam. Een der kleine meisjes is krankzinnig geworden van angst.

En midden op den weg lag David; hij had maar een kleine wond aan het hoofd, waaruit de donker roode droppels dropen. Hij was dood. De éénige van de zijnen. Geen der apostelen, geen der discipelen, was zelfs maar gewond. Die profetie althans was uitgekomen. Alleen onder de nieuwsgierigen waren slachtoffers gevallen. En zoo hadden aan dezen grooten droom van heel een leven, en aan den niet minder grooten droom van heel het leger van zijn volgelingen, acht carabiniers een eind gemaakt....'

Renato's verhaal had een suizende stilte open gelaten in het vertrek.

Nog speelde het vuur met kleine vlammen op de donkerrood-doorgloeide tronken in de schouw. Doch achter hen werd de nacht koud.

'Ja, de werkelijkheid is soms wel nuchter,' zei ten leste de markies, en zachter: 'Ik dank u wel voor uw verhaal.'

'Het is vreemd,' zei Renato, en hij huiverde even, 'dat ik dit alles eigenlijk nooit zoo, van het begin tot het eind, heb kunnen vertellen, als vanavond aan u....'

‘U heeft Lazzaretti werkelijk voor mij doen leven.... en toch, als ik het zoo zeggen mag: in mijn oog zijn zijn jongeren nog veel mooier geweest dan hij zelf....’

‘Dat kan ik toch niet goed hooren’, wierp Renato tegen. ‘David had groote trekken, en zonder aarzelen offerde hij zijn leven.’

‘Maar zijn volgelingen offerden hun goed, en hun geld - dat is, geloof ik, nog veel zeldzamer, en veel moeilijker.... Die volmaakte overgave, en die volmaakte broederschap - al heeft het dan maar kort geduurd -, dat verheven.... Communisme, 't is zeldzaam in de geschiedenis. Ik weet iegenlijk geen mooi voorbeeld.... na de eerste Christentijden....’

‘U vergeet, dat het David was, en de groote liefde die van hem uitstraalde, waardoor wij tot die overgave en die broederschap bewogen werden.’

De markies glimlachte over Renato's onverzettelijkheid. Dan, tot een voller begrip gerakend:

‘Zeker; hij was de belichaming van de diepten van heel een bevolking, van de begeerte naar een nieuw, levend geloof.... Wist u, dat die toekomstige religie van den Heiligen Geest ook een denkbeeld is van den Duitschen filosoof Hartmann?’

En als Renato niet antwoordde:

‘Toch voelde Joachim van Fiore het al in de twaalfde eeuw, dat de Vrees, die ook nog het nieu-

we testament bevangen houdt, moest worden overwonnen door een hooger stadium van louter Liefde, waarin God zou worden verstaan en aangebeden “in Geest en in Waarheid”.

Renato staarde peinzend in het stervend vuur. Hij was verwonderd over wat hij hoorde. Hij zag zijn gastheer aan. Een nieuwe vriendschap ontlook in hem, die hij niet uiten dorst.

“Het eeuwig instinct van het menschelijk hart....” zei de ander nog.

En na een poos:

“Maar of dat Rijk der Liefde ooit aanbreken zal? Dichtbij lijkt het zeker niet.... in dezen brutalen tijd....”

Het was na middernacht, toen zij eindelijk opstonden.

Vijfde hoofdstuk

DAT najaar sleurde het Bolsjewisme Italië en zichzelf door maanden van bloed en schande.

De tragische September en October van 1920 kwamen over Turijn en Bologna. In de vermeesterde fabrieken werden de roode gerechtshoven ingesteld. Het grauw der vagebonden en deserteurs mengde zich onder de scharen der opgehitste arbeiders. Aanrandingen, roof en moord bezoedelden de dagen en vervulden de nachten van ontzetting. De roode gardes waren heer en meester.

De zoon van een arme kranten-verkoopster, de twintigjarige werkman Mario Sonzino, die besefte, dat op die wijze het land ten onder ging, en gewaagd had zich aan te sluiten bij den kortelings opgerichten ‘fascio’, werd door zijn makkers voor de Roode Rechtbank gesleept. Zij bestond uit mannen en vrouwen. Tevergeefs pleitten enkele oudere kameraden voor hem, - de meerderheid, en de vrouwen het felst, veroordeelden den jongen man, in een brandenden hoogoven te worden geworpen. De polsen gebonden, trokken hem zijn beulen door den donkeren regen-nacht naar de ijzersmeiterij;

maar, tengevolge van de werkstaking, bleken de ovens gedoofd. Toen maakten zij hem met revolverschoten af. Den volgenden morgen werd hij gevonden in een weiland, vier zwarte gaten in zijn hooge voorhoofd.

De jeugdige Scimula onderging hetzelfde lot; een zijner rechters, een misdadiger, die verscheidene malen gevangen had gezeten, was de eenige die hem verdedigde; een rechter-wijf spuwde hem in het gezicht.

Verscheidene anderen vonden in die dagen den dood.

In Bologna werd de Sovjet uitgeroepen; de vreesachtige regeering zag af van elken tegenstand. En de overheerschers, dronken van hun gezag, braken los in orgiën van wreedheid. Het gepeupel vermoordde een veldwachter en danste en braste rond zijn lijk. Kort daarop doodden zij zes daglooners, die zich niet bij de Kamer van Arbeid hadden laten inschrijven. De gevangenis werd bestormd en twee brigadiers kwamen om het leven. Op het land werden de bewakers van een fabriek neergeschoten; aan een van hen werd de buik opengereten, de darmen eruit gegraaid, en toen zijn vrouw, die uit een raam gillend het aanzag, den moordenaars scheldwoorden toekrijschte, hadden zij haar naar beneden gehaald en met haar gezicht geduwd in het lillende ingewand van haar man.

Renato las deze berichten in een diepe ontsteltenis. Het was hem, of hijzelf een mokerslag op het hoofd had gekregen. Dagenlang bleef het vizioen hem bij.

- Dat *menschen* dit konden doen! Dat de vreedzame menschen van allen dag, dat zijn Italiaansche broeders, tot dezen duivelschen folterlust vervallen konden, dat was wat hem het smartelijkst verbijsterde. Hij die gezien had hoe, bezield door de Liefde, gansche scharen tot de edelste schoonheid vanzelve zich verhieven, - hij zag, in welk een moeras van misdaad de haat en de hebzucht hen dreven.

'Van eischen, en nemen met geweld, kan immers nooit het heil van de wereld komen', zei hij hardop in de stilte van zijn atelier, 'àls het ooit bestaanbaar zal blijken, dan is het heil van de wereld immers alleen te wachten, zoodra de menschen zullen begrijpen, dat zij géven moeten, géven, en allereerst zichzelf.'

En onderwijl gleed de zonnige, stille herfst in één louterheid van verklaarde kleuren langs de eenzame heuvelen der Maremmen. Het leek bijna niet mogelijk, dat hier het leven maar verliep in vriendelijke rust, terwijl in het Noorden en Oosten des lands de menschonteerendste gruwelen woedden.

En Renato, ziende in zichzelven, verwonderde

er zich over, hoe in weinige dagen de wrangste indrukken slijten, als de lucht blauw is en de wingerdbladen glanzen van groen en rood en goud.

Ook betrapte hij zich meer dan eens op de gedachte: ‘In elk geval blijft 't in Florence rustig....’ En die gedachte hinderde hem, omdat hij niet alleen bezorgd was over zijn zoons, zijn kleinkind, - maar omdat hij er ook zijn schilderijen in betrok, daar achter die spiegelruiten in den Borgo Ognissanti....

Op een morgen in het begin van November, aan het venster van zijn eetkamer - zoo noemde hij, uit den tijd van Pimpia nog, het primitief gemeubeld vertrek, waar hij nooit at - was hij bezig zijn bloemen te verzorgen.

Zijn pijp, sinds een tijdje al uit, zat vastgezogen in den eenen mondhoek, onder de afhangende, grijze snor; bedachtzaam had hij al de verdorde piekjes weggeknipt uit den grooten oranje anjer, dien hij sinds enkele dagen van het atelier-terras binnenhaalde; nu stond hij geduldig de lange, grijze stelen op te binden aan de nieuw-ingestoken rietstokjes.

- Als je bloemen hieldt, moest je goed voor ze zijn. Maar 't was altijd een heele toer te begrijpen, wat ze eigenlijk van je wouen!

Zijn anjers en zijn azalea's waren bekend in het land.

- ‘St! Stil dan toch’, bromde hij tegen den

tax, die gewoonlijk van dit uur gebruik maakte, om hem voor de voeten te loopen. Dan had hij ook al weer berouw over zijn uitval, streek het hevig kwispelstaartend beest over den langen, bewegelijken rug.

‘De baas verwaarloost jou de laatste week, is 't niet zoo? en de nieuwe baas gaat ook al niet met je uit.... arme dribbelaar!’

Doch als de hond, bij die toespraak, het lange lijf tegen zijn been oprekte en probeerde zijn hand te likken, kreeg hij nog eens den wind van voren:

‘Tong thuis, slobberbroer!’

En met dat Brisc berouwvol afdroop en onder den stoel zich legerde, waarop onbewegelijk de zwarte kater groen te staaroogen zat, - was daar Domenica, de oude vrouw van beneden, die hem het huis schoon hield.

‘En....’ informeerde Focardi, ‘met ons heerschap.... gaat het alles goed?’

‘O! best!’ zei de vrouw; ‘hij heeft gezegd, dat ik hem 's morgens warm scheerwater zou brengen, en dat hij zijn schoenen graag wat zwarter had... maar overigens is hij vriendelijk genoeg.’

Focardi knikte maar eens, een beetje bedenkelijk, en een beetje spottend ook. Hijzelf, sinds vijftig jaar, schoor zich met koud water.... en die blinkende schoenen op de Massaansche bergwegen, mèt slobkousen nog wel....!

Dan, goedig, zei hij tegen de vrouw: ‘Breng jij hem 's morgens maar wat warm water, en poets zijn schoenen een beetje mooier dan de mijne.... hij is maar eens twintig jaar.’

Domenica lachte op haar beurt, met den beminnelijken lach der vrouwen uit die streek, die bijna goedertieren is.

Sinds vijf dagen had Renato een leerling bij zich over uit Florence. 't Kwam hem nog vreemder aan, dan hij gedacht had; en toch had hij geen berouw over zijn besluit.

Lorenzo, na het vertrek van hem en zijn broer, had nog herhaaldelijk het afgeketste onderwerp opgerakeld: hij kende iemand van buitengewoon veel talent, die zúlk een bewondering voor het werk van Renato Focardi had, dat hij niets liever zou willen dan zijn leerling worden, zelfs in Massano.

‘Onzin’, had Renato geantwoord, ‘wat moet ik hier met een leerling beginnen? In Florence kan hij de techniek toch wel te pakken krijgen, zou ik denken? En voor het overige moet hij schilderen, zooals hem dat invalt.... dat kan ìk hem niet bijbrengen. 'k Heb óók nooit meesters nageloopen....’

Maar het jongemensch in quastie had zelf geschreven, een brief vol aandrang en jeugdighevigen lof, en Lorenzo had niet afgelaten.

Renato was bezweken.

‘Nou, goed dan maar’, had hij eindelijk beslist; ‘als die jongen werkelijk zooveel om mijn schilderijen geeft....wat hij van zichzelf zond, was niet kwaad.... En als hij 't eerder arm heeft.... bij Domenica staan toch nog twee kamertjes leeg; zij kan meteen voor hem zorgen. Zoo hoeft hij weinig meer dan zijn maaltijden te betalen.... en voor de rest geen nieuws’.

Waarop Ottavio zich in de zaak kwam mengen: die Sergio was volsterkt niet arm; zijn moeder was wel weduwe, maar voor haar zoon royaal genoeg; de kamerhuur kon best berekend worden, en de lessen hoefden evenmin kosteloos te wezen.

Doch Renato was op zijn stuk blijven staan; de jonge man kon komen op de voorwaarden, die hij geschreven had.... En voor de rest geen nieuws.

Zoo, op een dier late October-namiddagen, braaf met den post-automobiel, een en al eerbied en verwachting, was hij komen aanzetten, een klein-vanpostuur jongmensch, met een schrander, bleek gezicht, - veel te veel kamerkleur, vond Renato - levendige, bruine oogen en dik, lichtblond haar, dat van het hooge voorhoofd keurig glad naar achter zat gekamd. Die te groote keurigheid en die kamerkleur waren het eenige, dat Renato op hem

tegen had; overigens vond hij hem aardig, aantrekkelijk. Zelfs de mondeling uitbundig herhaalde lof over de tentoonstelling in den Borgo Ognissanti, door een accent van erge gemeendheid, was hem niet geheel en al onaangenaam geweest.

- Ouwe schalk! had Renato zichzelf voor den gek gehouden, smaakt het dan toch wel, zoo'n beetje vleierij, na al de magere jaren?

En dien eersten avond, vol charmante opgetogenheid, had het jongemensch met alle geweld een heel pakje critieken willen voorlezen, die hij de laatste maanden over Focardi's werk bleek bijeenverzameld te hebben. Ook het bewuste artikeltje uit de Plasticità Moderna was erbij.

- Ja, dat malle zinnetje.... zijn hóúding tegenover leven en dood.... dat kwam meteen weer op de proppen. Sergio las het met een vrome ingenomenheid voor. Renato had maar eens gemeesmuild; hij had niets gezegd. De rest van het wat gewrongen en hoogdravend proza, gelezen door die intelligent scandeerende stem, had hij overigens beter kunnen volgen, dan het hem op z'n eentje was gelukt. Er stonden werkelijk wel enkele steekhoudende opmerkingen in.

‘Jij leest goed voor’, had Renato eindelijk geprezen; ‘dat mag je nog eens doen.’

‘Maar niet meer van dat fraais over mij, hoor!’ had hij er bezwerend bijgevoegd. ‘Ze ontdekken

een heele schep dingen in mijn werk, die ik er nooit mee bedoeld heb.'

Toen was de jongeman weer in een vurige verdediging der bewonderaars losgebroken: over de mysterieuze diepte van alle ware kunst, die je nooit uitgepeild had, en over het onderbewuste, waaruit de ware kunstenaar zijn inspiratie ontving, zoodat zijn bewustzijn van de eigen schoonheid soms zelf niet afwist....

Renato zette een geleerd gezicht. Ook meende hij, menige phrase van daareven te hooren overzingen op een nieuwe wijs, - maar verdrommeid, het zou dan ook lastig wezen, na ál dat moois, zelf nog weer iets nieuws uit te denken.

'Kom', had hij eindelijk gegeeuwd, 'we zouën er allebei ons bewustzijn of onderbewustzijn bij verliezen.... een gezonde dut zal ons goed doen.'

Sergio was aarzelend opgestaan. 'Om tien uur?'

'Ja', lachte Renato, 'jullie in de stad beginnen dan pas te leven, hè? Maar hier in Massano is geen kip meer wakker.'

En den volgenden morgen had hij gezegd: 'Nu moet je maar eens eerst op je gemak rondkijken... de boel eens góed aankijken, begrijp je?.... en dan zullen we wel zien.'

Sergio, met een fijnen speurzin en veel animo, was de cathedraal en het museum van Massano

gaan bestudeeren; alle poorten en kerkjes was hij afgeloopen; en na de poorten en kerkjes van Massano waren die der omliggende buurtschappen aan de beurt gekomen.

En iedere maal was hij een en al verbazing thuisgekeerd.

- Wat een rijkdommen in zoo een vergeten achterhoek.... hoe was het mogelijk, dat daar blijkbaar in Florence nooit iemand van gehoord had! Een Sano di Pietro in een kapel als een schuur, die je zoo voorbij zou geloopen zijn.... in het kerkje van San Giorgio een vijfluik van Andrea di Niccolò.... tot in de gemeente-school toe een sublieme Duccio di Buoninsegna.... Onbegrijpelijk!

Hij praatte over dat alles met een beminnelijk gewichtig-vinden en een levendigheid, die Renato amuseerden, - al vond hij de heele oudheidsbevlieging een beetje belachelijk.... Met dat ‘rondkijken’ had hij iets heel anders bedoeld! Hij had natuurlijk bedoeld: versche indrukken krijgen, van de kleur, van de ziel van alle dingen, hier in deze loutere wereld.... elke steen, iedere rimpel in een gezicht, was hier immers anders dan in de stad! Dat zoo'n joch dat niet zag! - niet begreep, hoe hij dáárvoor hier was....

- Maar zoo'n jong enthousiasme, waar het zich dan op gooide, dat deed je toch altijd goed.

Deze jongen was nog écht, nog niet ‘gemerkt’... hij moest hem maar stil zijn gang laten gaan... oppassen, dat *hij* hem niet merkte’....

- En waar zou hij nu vandaag weer mee thuiskomen, overlei Renato, bij voorbaat al vermaakt, terwijl hij, Domenica vertrokken, was doorgegaan met zijn bloemen-verzorgen.

Even later kwam Sergio binnen. Zijn lichtgrijs vilten hoedje stond hem achter op het hooge voorhoofd; hij blies, of hij doodmoe was, en viel op een stoel aan tafel neer. Hij was heelemaal naar Pontepietra geweest. Daar hadden zij hem in de kerk een monster van een paneel als een Lippo Memmi willen aansmeren, doch in de kloosterkapel had hij een Verkondiging uit de della-Robbiaschool gevonden, heerlijk van lijn en van sentiment, subliem gewoon....! maar vér dat het was geweest, en heet om te stijgen....

‘Als je nog een paar uurtjes was doorgeloopen’, zei Renato laconiek, ‘dan hadt je misschien de beroemde Madonna van het Kattegat te zien gekregen.... dat is pas een voorbeeld van de kunstrijkheid in deze streken.’

‘Wat? een Madonna van het Kattegat?’ verwonderde zich de jonge man.

Doch Renato keek op zijn horloge. 't Was meer dan tijd om te gaan eten.

- Later, beloofde hij. En met den tax op hun

hielen togen zij naar de trattorià naast de deur.

‘Maar wat is dat, pro fessore, de Madonna van het Kattegat?’ vroeg Sergio opnieuw, zoodra zij voor hun borden dampende macaroni zaten.

‘Je kon misschien eerst het schilderij eens gaan bekijken, en dan het verhaal hooren’, opperde Renato.

Sergio keek maar zuinig.

‘Nee, nee, eerst het verhaal, en dan de tocht’, streed hij tegen. ‘Pontepietra was al zoo'n loop....’

‘Te voet zou 't wat ver wezen’, gaf Renato toe; en met een rakkerachtige nonchalantheid: ‘je zou op een mak peerdje kunnen gaan.... in drie uur ben je uit en thuis....’

‘Te paard’, krabbelde Sergio heftig terug, ‘ja, maar hoe kom ik aan een paard? Ik heb er ook geen kleeren voor....’

Renato lachte in zijn knevels. Dat had hij al meer meenen op te merken, al te heldhaftig was zijn jonge vriend niet uitgevallen.

‘Op een muilezel dan’, zei hij, ‘daar heb je geen aparte kleeren voor noodig, - en’, met een knipoog, ‘je bent dichter bij den grond...’

- Hoe kreeg hij hem nog ooit mee op zijn tochten de Maremmen in! Enfin, 't zou wel leeren. Hij wás hier immers om te leeren?

En welgemoed, na hun portie gekookt vleesch

en witte boonen, stelde de schilder voor: Kom, ze zouden vandaag de koffie er bij in laten schieten en naar het atelier gaan. Sor Agostino zat misschien al te wachten.... die kwam vandaag poseeren voor nog een studie ten voeten uit.... Hij wou zijn palet gaan klaar maken.

‘Is dat het mannetje, van wien u dat kostelijke charge-portret schilderde?’

‘'t Portret was niet kwaad.... maar het mannetje, daar heb je gelijk in, dat is kostelijk.’

‘Wat ik niet wil, dat willen zij; en zij willen niet, omdat ik wil’, herinnerde zich Sergio ijverig.

‘Probeer hem ook eens te nemen, uit een anderen hoek’, drong dan Renato voor de eerste maal op werk aan.

‘'t Zelfde doen wat u doet?’ ontweek de jonge man. ‘'t Resultaat zou mijn ijdelheid te veel kwetsen.’

‘Wat, ijdelheid kwetsen?’ kwam Renato tamelijk barsch....

‘En wie zegt, dat je hetzelfde moet doen, als wat ik doe?’

Hij bedacht zich. ‘Als het je meenens is om van mij wat te leeren, dan moet je zóó leeren schilderen, dat het in de verste verte niet op mij lijkt. 't Moet alleen op jezelf lijken.’

‘En dát kan ik je per slot van rekening heele-

maal niet leeren,' voegde hij er met een koddige nederigheid aan toe.

De jongen keek hem vermaakt en bewonderend aan. Hij vond het de boutades van een groot man.

'Ik moet dus van u leeren, wat u mij niet leeren kunt... dat zal een heele toer wezen, voor u en voor mij', lachte hij met zijn aardigen lach.

Renato was ontwapend. 'Kom, vooruit', zei hij goedig; 'we doen allebei ons best, en er komt van wat er van komt. Meer moet je nooit willen. Alleen, één raad: maak zijn handen en zijn voeten niet te klein!'

En zoo togen ze naar boven. Op een stoel bij de open atelier-deur zat inderdaad, ongeduldig en met booze oogjes, Sor Agostino al te wachten.

Sinds Focardi in Mei zijn portret voltooide, was hij niet meer op het atelier gekomen.

'Je hebt het hier maar leelijk afgetakeld, professore', begon hij dadelijk strijdvaardig en met een nadrukkelijke afkeuring in zijn hoog-uitslaande stem. Hij keek bazig rond.

'Ik vraag je wel vergiffenis, Sor Agostino', zei Renato zachtmoedig. 'Ze zeien, dat ik mijn boeltje te veel opzoutte; daarom heb ik eens schoonmaak gehouden.... 'n Gezond werk, welbeschouwd!'

'En mijn portret? Waar staat mijn portret?' steigerde het mannetje.

't Portret was er niet. Ook de meeste andere stukken en alle studie's waren verdwenen. Pimpia's beeltenis, in een diepe dofgouden lijst, die het gloedvolle schilderstuk nog gloedvoller deed uitkomen, besloeg een muurvak, en aan den anderen wand hing alleen de Morgen in de Maremmen, de twee paarden, die in de eerste schemering huiverend uit het grauwe nachtland opgerezen, de koppen tezaam steken voor de wijde, grijze zee.

Maar de Profeet Ezechiël, en de Witte Landweg, en de Boerenbinnenplaats en de Jagers waren weg. Ook het Witte Paard was er niet meer.

Het kolossale schilderij der oude Vee-stempeling stond omgekeerd tegen den muur. Voor een nieuwe Mercatura hingen een aantal houtskool- en potloodkrabbels hier en daar met een spijkertje vastgeprikt. En op een hoogen ezel, midden in het atelier, stond een geweldig doek, waarop, aan een grijzig fond, de woeste fantomen van een jongen stier en een steigerenden ruiter zich verhieven.

‘En mijn portret?’ hield dreigend bijna Sor Agostino aan.

‘Uw portret heb ik gezien in Florence’, ging Sergio vertellen.

‘In Florence?’ vroeg het mannetje onthutst.

‘Wist u dat niet? Op de groote Focardi-ten-

toonstelling. De critiek was er verrukt over.'

'U houdt mij voor den gek, Signore!'

'In 't geheel niet. 't Is een meesterstuk. Hoe stond het ook weer in den Nuovo.....?

"Een geheel nieuwen kant van zijn veelzijdig genie toont de groote kunstenaar in het mansportret met het onderschrift....." Op die manier ongeveer....'

Sor Agostino gaapte hen beiden om beurten aan.

'Gróóte kunstenaar', herhaalde hij gewichtig, 'hihihi, en *mijn* portret! Maar.... maar.... wat zei u van een onderschrift?'

Renato gaf den jongeman een oogwenk. Zij hadden allebei moeite hun lachen in te houden.

'Niets', zei Sergio; '*Sor Agostino* stond eronder.'

Een uur lang zaten de oude schilder en de jonge te werken. SorAgostino, getemd door den plotseling ontwaakten eerbied, poseerde met het geduld van een heilige. Renato nam hem recht van voren, Sergio in profiel. Na een uurtje ging Renato eens kijken.

- Knap, dacht hij; - wat is die jongen knap! Toch beviel het hem niet. Hij werd kriebelig over wat hij daar zag staan, zonder dat hij wist, wat hij er op aan zou willen merken.

'Maak zijn handen en zijn voeten toch niet te klein!' viel hij dan plotseling driftig uit.

Sergio schoot in een lach, zóó hartelijk, dat Renato er even verbluft over keek.

Dan dacht hij: Aardig, die jeugd, die het lachen altijd zoo gul klaar heeft! Hij voelde, dat hij gesteld zou raken op dezen jongen.

En Sergio gaf daar dan ook alle reden toe. Met zijn natuurlijke, fijne hupschheid, had hij velerlei kleine oplettendheden voor den ‘professore’, waaraan die, zelfs onder Pimpia's hartelijk maar wat ruw bestier, nooit gewoon was geweest. Renato was daar lang niet ongevoelig voor. En 's avonds, als Sergio de kans schoon zag, de professore niet met anderen bleef zitten praten in de trattoria, noch zijn krantje las, dan probeerde hij het altijd daarheen te sturen dat hij, uit de meegebrachte boeken of uit de kleine boekerij van den meester, aan het voorlezen kwam. Op voorlezen was hij dol. - Waarom zou hij dat toch zoo graag doen? vroeg Renato zich af. Als 't hem wel eens verveelde, ging hij zijn penseelen wasschen, 't geen voor den leerling het sein was, hem aanstonds dat werk uit handen te nemen. Renato wist soms niet, hoe hij het had. Ook vertelde Sergio vaak over zijn ontmoetingen met Lorenzo en Ottavio. 't Viel alleen tegen, dat hij van den kleinen Sivio nooit gehoord had.

En eenmaal ergerde hij hem. 't Was op den avond, dat de berichten doordrongen over de nieu-

we November-onlusten in Bologna. Bij de installatie van het Bolsjewistische gemeentebestuur in het Palazzo Accursio, terwijl de tot sindaco verkozen spoorwegarbeider in een nis van roode vlaggen op het balcon verscheen, waren uit de vensters van het paleis de fascistische jongens op het plein verraderlijk beschoten. De manden met bommen hadden klaargestaan achter de ramen. Er vielen vele dooden en gekwetsten, vooral onder de soldaten, die op wacht stonden.

Tegelijkertijd waren, in de ijlings ontruimde vergaderzaal, de paar niet-communistische raadsleden overvallen door het plebs, en één van hen, Giulio Giordano, een oorlogs-invalide, werd met revolverschoten vermoord. In de zaal naast-aan klonk het geklink en het gelach van het rapalje, dat op lekkernijen en likeuren werd onthaald....

‘Ja’, had Sergio een beetje uit de hoogte het onderwerp afgewimpeld, ‘'t is geen pretje, de politiek!....’

Renato zweeg.... Hoe kon een gevoelige jongen gebeurtenissen als deze met zoo'n gelijkmoedigheid langs gaan?

't Vervolg van de berichten monterde den schilder weer wat op.

Dien avond hadden de fascisten weerwraak genomen en den nieuwen burgemeester een dracht

stokslagen toegediend, waarna ze gelukkig hadden weten te ontsnappen.

‘Goed zoo’, zei Renato, - ‘die hebben tenminste iets gedaan, waar moed toe noodig was....!’

‘Maar dat u niet zelf is overgekomen, om die tentoonstelling te zien.... te zien, hoe alles het dééd....’ hervatte na enkele minuten Sergio een al meer geöpperde verwondering.

‘Wat wou je mij toch op die tentoonstelling laten doen?’ viel Renato kribbig uit; ‘er was waarschijnlijk niets bij, dat ik niet kende?’

- Hij is gróót!, dacht Sergio; - die sublieme onverschilligheid voor eigen werk, die hebben alleen de héél grooten!

‘En dan.....’ zei Renato, zachter, en de leerling voelde zijn schoone theorie door een weer gansch anderen stroom, dan hij gespeurd had, onderwoelen, - ‘en dan, wat zou ik eraan gehad hebben, die oude, trouwe makkers van jaren daar als gekken verdwaald te zien in den Borgo Ognissanti....? Nog gekker’, gooide hij den toon nogmaals om, ‘dan een Madonna op een appelenzolder.’

‘Wat bedoelt u?’ vroeg Sergio, die de kluts geheel kwijt raakte.

‘Wel, nog al logisch, de Madonna van het Kattegat!’

En als op het gezicht van den leerling de jonge, bewonderende vermaaktheid doorbrak, waarvoor

Renato nu eenmaal bezweek, zei hij goedig:

‘Moet ik het je dan toch vertellen? Nou, vooruit dan maar.... alleen.... daar hoort een gezellige pijp bij.’

En hij haalde haar te voorschijn, Pimpia's pijp. Ook die malle pijp - om van het schuithoedje niet te spreken, en van de boerenparaplu! - had van den eersten dag af de bewondering van Sergio gewekt: alle grooten hadden van die gekke gewoonten. Hijzelf trok zijn zooveelste sigaret aan.

‘Er was dan’, stak Renato van wal, ‘in Monteciano, lang geleden, een pastoor; en die pastoor had een kat; een pastoor, die als alle pastoors, van lekker eten hield, maar ook, als de meeste pastoors, erg zuinig moest wezen; en zijn kat was een puike muizenvanger. Toen gebeurde het op een dag, dat de deur van 's pastoors provisiezolder aan den molm bezweek, - de hoogheilige deur, waarachter al zijn schatten lagen, zijn graan en zijn appelen, zijn worsten en zijn kaas. Door die deur was alléén de pastoor zelf ooit binnengekomen, èn de kat, - de pastoor, als de smulzin hem te sterk werd en hij stelen kwam van zijn eigen voorraden; en de kat voor de nachtelijke muizenjachten, door een netjes aan den onderkant uitgezaagd kattegat. Hoe meer muizen de kat ving, hoe langer 's pastoors genietingen duren konden, - en hoe minder hij zijn politieagente den kost behoefde te geven.

Zoo werd de zuinigheid van twee kanten betracht.

En nu was die deur bezweken, en de pastoor ten einde raad. Een nieuwe deur doen aanbrengen kostte geld. Toch kon hij ook zijn voorraden niet voor ieder toegankelijk laten.

Toen herinnerde hij zich, dat er, van lang vóór zijn tijd, in de sacristie nog een oud paneel stond weggezet.... een paneel weliswaar met een Madonna erop geschilderd.... maar er waren zooveel van die vergeten schilderijen in alle kerken, die hij kende... Het was in elk geval mooi, droog hout, en de afmetingen moesten zoo ongeveer goed zijn. Och, en de Madonna wist wel, dat hij het niet kwaad meende, en iederen morgen haar Zoon aan het altaar diende. Zij zou hem ook wel eens van dienst willen zijn en zijn poovere voorraden beschermen. Van buiten zou niemand het zien aan de deur, en Zij had van binnen uitzicht over de heerlijkheden, die hij haar toevertrouwde.

Zoo gezegd, zoo gedaan. Het oude paneel werd met een paar gave stukken der ineengevallen deur op pas gemaakt, van sloten en hengsels voorzien, en deed voortaan dienst als de meest soliede provisiezolder-deur, die één pastoor ooit bezeten heeft.

Maar eerst was er, aan den onderkant, netjes een mooi, rond kattegat uitgezaagd.

De pastoor ging voortaan zijn schatkamer niet meer binnen, zonder een kniebuiging en een kruisje,

en als hij gekund had, zou hij 't aan zijn kat ook hebben geleerd.

Goed, die pastoor ging dood, en er kwamen vele pastoors na hem.... tot, nog zoo lang niet geleden, bij een restauratie van het antieke kerkje, een hooge oom de pastorie eens te zien kreeg. Argeloos zou de pastoor ook den appelenzolder laten kijken.... en daar kwam het profaan misbruikt paneel voor den dag!.... 't bleek niet meer of minder te zijn dan een schilderij van.... Pietro Lorenzetti!

Natuurlijk werd het onverwijld van al zijn aanhangsels ontdaan en in de kerk op de eereplaats gezet.

Het kattegat is zoo goed mogelijk hersteld, maar je ziet altijd nog de moet!'

'Onbetaalbaar.... Ongelooflijk!' brak Sergio los, die genietend had zitten luisteren. 'Wat een schandelijk vandalisme!'

'Mijn arme vriend Don Pompeo moet het vaak genoeg hooren!' lachte Renato.

'En - een sublieme Lorenzetti, zegt u?'

'Ja', zei Renato kalmeerend, 'zeker, een goeie Lorenzetti.'

'Die zou ik willen zien!' riep ijverig de leerling. 'En wat vertelt u kostelijk, prof essore! Dat mag u óók eens meer doen!'

'Nou', zei Renato, 'wie weet, wat ik doe,

maar op één voorwaarde: dat wij samen binnenkort eens.... op twee dartele peerdjes naar Monteciano rijden!'

Sergio begon te lachen.

'Dat is verraderlijk! Enfin, als u het jonge peerdje neemt, dan ga ik op een muilezel mee. Ik heb nog nooit paard gereden.... ik durf maar niet direct er zoo op los te trekken!'

'We gaan allebei op een muilezel, vrind', zei Renato; 'zoo'n held ben ik ook niet meer; ze zoeken altijd al een makke merrie voor me uit.'

Zoo, op een schoonen zomerdag in November - de zomer van San Martino - deden zij op twee verstandige muilen hun tocht naar Monteciano. En Sergio, al ging hem het opstijgen een beetje gek af, hield zich aardig goed. Maar wie zou ook, eenmaal gezeten in het maremmaansche zadel, gemakkelijk als een fauteuil, en gedragen door een zoo welberaden dier als een muilezel, zich niet spoedig hebben thuis gevoeld.

De dag was één blauwheid, van lucht, van verre zee en van verre, klare bergen; en al dat blauw hing volgefonkeld van 't goud der ijle herfstbladen. Een symphonie in goud en blauw, wist Sergio. De wegen waren zwart en vast van de regens, de vorige week gevallen.

En Renato was het wonderlijk te moede. Ander-

half jaar was het geleden, dat Pimpia stierf. Sindsdien was hij volslagen eenzaam geweest. Zelfs Don Pompeo, hoe hartelijk ze elkaar ook gezind waren, - in hoeveel opzichten bleef hij hem vreemd! En hier reed hij nu naast dezen jongen man, kunstenaar als hij, en die zich geheel aan hem toevertrouwde. Hoe had hij zich tegen het hebben van een leerling ooit kunnen verzetten? Natuurlijk, de adoratie van Sergio was veel te blind, maar er was toch een groote verwantschap tusschen hen beiden, al mochten ze in kleinigheden verschillen. Een stadsheertje, een beetje ‘subliem’ soms.... en hij zei wel eens iets, dat hem niet beviel.... Maar ja, hoe zou hij ook, in Florence geboren en getogen, zoo dicht bij de natuur staan als hijzelf, een boerenjongen van huis uit? En dat stadsheertje begreep dan toch maar, wat er mooi was in zijn schilderijen....

Renato keek opzij. - Een fijn gezicht, zooals nu, onder het rijden, de dunne mond spits tezaam sloot en de bruine oogen warm-geconcentreerd voor zich uitstaarden door de ronde glazen van zijn lorgnet, terwijl een blosje van inspanning zijn niet meer zóó steedsch-bleeke kaken kleurde. De goeierd! Wat vond hij het ruiterschap een gewichtige zaak, en hoe krampachtig hield hij zijn hoedje samen met de leidsels vastgeklemd tegen den zadelkam.

Maar Sergio, die zich blijkbaar bespied voelde, zette quasi luchtig zijn andere hand in de zijde, ten einde zich op zijn muil het air van een sierlijk ruiter te geven. Het duurde maar kort, want er kwam een auto aangeraasd, en hoewel het rijbeest kalm naar den kant van den weg stapte, - Sergio bleek weinig op zijn gemak.

Renato zag het alles met een soort verteedering aan. Zelfs de fietsklippers, waarmee hij voor deze gelegenheid aan zijn beenen eenigen paardrij-stijl had pogen te verkenen, vond Renato roerend.

Opgetogen spraken zij dan, in lyrische termen de leerling, eenvoudiger de meester, over de zeldzame schoonheid van het herfstlandschap, dat zij doorreden, - totdat, bij een omhoeking van den weg, Monteciano als een donkere burcht vlak voor hen omhoog rees.

En toen zij daar, in het nog bijna zuiver middeleeuwsche oord, het romaansche kerkje en de Madonna van het Kattegat bekeken hadden en bewonderd, aten zij wat op het dorpsplein, aan het eenig tafeltje voor een soort comenijswinkel, - en keerden daarna door den koelen namiddag, waarin alle kleuren van een pastelachtige broosheid werden, naar Massano terug.

Dien avond, na den maaltijd, zei Renato opeens: ‘Als je moed hebt, jongen, om een uurtje stil te

zitten, dan gaan wij nog wat naar boven.... Ik wou een teekening van je maken.’

En met potlood teekende hij dat jong en fijn, ietwat zwak gezicht. Hij verdiepte zich in het verloop der lijnen en in hun zin; hij vlijde er het geheim der schaduwen tusschen; soms poosde hij even, verwonderd. Achter den ijlen glans der lorgnetglazen zette hij de groot-starende oogen, hij teekende den tengeren neus, den dungelijnden mond, de kleine, bijna vrouwelijke kin. Hals noch schouders plaatste hij eronder; hij had geen lust in den glanzenden boord en het dasje, noch in het zijden flipje uit den borstzak.

Eenmaal zwierf zijn blik naar het op den ezel staand, steil-dwaze portret van Sor Agostino; dan zat hij weer verzonken in de wisselwerking van het levende gelaat daar vóór hem, en het gelaat, dat nog wonderlijker leven ging op zijn teekenbord.

- Dit hoort tot de zinrijke portretten, peinsde hij, - net als indertijd Ezechiël. Het zal me benieuwen, hoe ik dit later zal noemen....

Een paar dagen daarna, stonden op een morgen meester en leerling voor de twee voltooide conterfeitsels van Sor Agostino.

Dat van Renato, en face genomen, vertoonde het mannetje, zittend met zijn twee handen op

zijn knieën, en zijn twee knieën strak bijeen, evenals zijn schoenenpaar, - het tandelooze mondje star in elkaar genepen, maar de oogjes rond en fier onder het nauwe voorhoofd en de hooge, peengele kuif. Sergio was er nooit over uitgepraat geraakt.

‘Gewoon subliem!’ riep hij ook nu weer; ‘net een Egyptische heilige kat.... net het afgodsbeeld der naïeve verwaandheid.’

Dan werd ook zijn proeve definitief bekeken, hoewel hij, over-nederig, het doekje eerst achterste voren tegen den muur hield.

Het was een curieus ding geworden. Sor Agostino van opzij en tegen het venster in gezien. Er was een groote knapheid in de teruggekaatste schijnsels, die de schaduw verlichtten; zeer intelligent had hij daarbij partij getrokken van enkele technische aanwijzingen, door den meester hem gegeven. Het geheel echter was te willekeurig gebleven; een brutaal oranje lijntje langs het dwaze profiel was zoo vermakelijk, dat Renato het niet valsch wilde noemen; maar de handen, tòch nog te klein, met fijne glansjes op de knokkels, of het ivoren kleinodiën waren, kwamen heelemaal niet met het rustieke karakter van het mannetje overeen.

‘Erg aardig, maar nog niet sterk, een tikje gezocht’, besloot dan ook Renato, ‘nog niet wezenlijk Sor Agostino....’

Sergio aanvaardde het oordeel zwijgend, maar

hij kreeg een kleur, of hij de critiek moeilijk verdroeg.

‘Ik had hem zoo'n beetje als een pop opgevat, als een marionet’, trachtte hij zich nog te verdedigen. Doch over zijn kleur was reeds een hoogere kleur losgebroken, want Renato had eraan toegevoegd:

‘In elk geval kende ik op mijn dertigste jaar nog lang niet, wat jij op je twintigste kent....’

‘En wat wil je nóu eens schilderen?’ vroeg hij, vóór de jongen nog een heftig tegenbetoog kon ondernemen. ‘Waar heb je zin in?’

‘Wat zou u mij willen laten doen?’

‘Ik jou laten doen? Doe wat je zelf het liefste wilt! Een van die prachtige doorkijken hier, of buiten de poorten.... Er is zooveel, genoeg voor een halve eeuw!’

‘Maar ik zou liever bij u op het atelier werken. Zoo'n oude herder als uw Ezechiël bijvoorbeeld.’

‘Malligheid. Jong volk moet de natuur in.’

‘Waarom zegt u dan: doe wat je het liefste doet? *Ik* blijf liever hier.’

Renato keek betrapt. Hij had hem onder zijn eigen werk aan de nieuwe Runderstempeling wel graag een beetje willen loozen.... Maar, Sergio had gelijk; als hijzelf begon te zeggen: doe wat je het liefste doet.... De jongen scheen ook wel erg op hem gesteld....’

‘Nou, vooruit dan maar’, zei hij; ‘wij zullen den ouden Matteo vertellen, dat hij poseeren moet.... Hoeveel hij vraagt? Niets!.... Een boom, die je schildert, presenteert toch ook zijn rekening niet? Wij leven hier in een patriarchaal land....’

En terwijl dien middag Renato voor zijn nieuwe Runderstempeling marde als een dier, dat zint op een sprong, maar den sprong niet nemen durft, - had Sergio alweer ijverig het doek opgespannen voor *zijn* Ezechiël.

Maar Don Pompeo, de kanunnik, deed zijn verontwaardiging in breede gebaren en nog breedere volzinnen uitwapperen, en Renato kon hem geen ongelijk geven: waar bleef de wereld van het schaakspel? De kasteelen en de oude herders der Maremmen mochten mooi zijn, maar de paarden en de raadsheeren van de vierenzestig ruiten waren het niet minder! Als de jonge vrind niet schaken kon, liet hij dan eveneens zíjn leerling worden en meekomen, ten einde zich te bekwamen ook in deze edele kunst.

En Sergio, twee- driemaal in de week, toog mee naar het seminarie. Aanvankelijk amuseerde hem de statige kapittelheer. Maar het eindeloos-treuzel-denkend schaakspel was des te vervelender. En Don Pompeo, al heel gauw, scheen den nieuweling

niet al te best te kunnen zetten. Renato merkte het wel, schreef het toe aan Sergio's gebrek aan belangstelling, - aan een tikje ancienniteitsjalouzie misschien ook. Soms bracht hij den domheer aan 't vertellen van verhalen, die hijzelf allang kende, ten einde zijn ouden vriend te doen schitteren tegenover den jongeren. Tot op een avond Sergio verklaarde, niet gestemd te zijn om mee te gaan, en Don Pompeo zijn ergernissen niet langer kon binnenhouden. Hij had het ongemanierd gevonden, een klein vertrek zoo vol te dampen met dat eeuwige sigaretten-rooken; de vingers van den jongenheer zagen er bruin van; en die ‘superieure’ houding... De schilder had daar niet veel tegen in te brengen, sprak van Sergio's talent; en de jeugd uit de stad was nu eenmaal een beetje op die manier.... Het deed hem pijn, dat er tusschen zijn ouden en zijn nieuwen makker niet meer harmonie groeide.

De jonge makker inmiddels zat dien avond in het café'tje onder de portici en bevond er de koffie slecht. Maar die taaie séances konden hem anders ook gestolen worden. Hij begreep niet, hoe een hooggestemd kunstenaar als Focardi daar zooveel tijd aan verdoen kon! Er was een vage teleurstelling in zijn hart, die hem alles wrang deed aanvoelen.

En Renato kwetste het, dat voortaan Sergio hem

alleen naar Don Pompeo liet trekken.... Dan dacht hij ook: wat moest zoo'n jongmensch 's avonds alleen in Massano uitvoeren? En zoo stelde hij, goedig, een paar dagen later Sergio tot diens verwondering voor, dien avond een kijkje te gaan nemen in de bioscoop. Er werd daar een historische film vertoond, en dan zag hij meteen de Hal van den Overvloed eens! Een mooie Renaissancezaal!

Toen zij om negen uur weer buiten stonden, bekende Renato: ‘Dat had ik nu in geen jaren gedaan.’

‘Ik ook niet’, zei Sergio. ‘Die zuiver vijftiendeeeuwsche hal, die zou je wel bijna met een avond cinema verzoenen; maar over 't algemeen is de bioscoop toch het tegendeel van kunst.... Natuurlijk, waar het groot publiek graag komt....’

‘Dat láátste is anders geen maatstaf’, zei Renato; ‘ik wou, dat ik ooit eens een schilderij kon maken, dat het groote publiek werkelijk tròf.... waar het van houden kon; waar het méér van hield dan van de bioscoop.’

Zij kwamen het Domplein over en stonden stil. Fantastisch aan den maanlichten hemel, bovenop haar steile trappen, en ivorig schemerend in den gloor van een onzichtbare lantaren, staarde eenzaam de Romaansche cathedraal over het ver-

laten plein. Het leek een uur in verre middeleeuwen.

Even bleven zij zwijgend kijken.

‘Maar hoe kan een élite-natuur’, hervatte haastig Sergio het gesprek, zoodra zij de Via Maremmana insloegen, ‘hoe kan ooit een élitenatuur het profanum vulgus aantrekken? Hij is zoo heel ànders....!’

‘Och, anders’, zei Renato eenvoudig, ‘het is maar wat je ànders noemt. Voel jij je werkelijk zoo anders?’

‘Niet altijd’, schaamde Sergio zich, ‘maar een kunstenaar moet toch trachten zich zóó op te werken, dat hij hoog boven het allemans-niveau raakt, dat hij tot een heel andere menschensoort gaat behooren!’

Een demonische lach van Renato kaatste tegen de gevels der nauwe nachtstraat op. Dan barstte hij schamper los: ‘Een kunstenaar, die zich tot een andere menschensoort zou moeten “opwerken”! Noem jij dat maar een hoogere menschensoort! Ik noem dat een soort, waaraan het beste ontbreekt, en dat beste, dat is juist de “gewone” menschelijkheid! Wat moet in Godsnaam één kunstenaar daar buiten of daar boven aanvangen, als hij geen koude hansworsterij wil maken? Nee, de echte kunstenaar is nooit zoo “heel anders”; de echte kunstenaar wìl geen élite-natuur hebben! Je zou haast zeggen,

dat een diep-menschelijk kunstenaar altijd een allergewoonst mensch moet zijn -'

'Ik nou bijvoorbeeld', kwam hij heftig nog achteraan, 'ik ook ben nog veel te veel een afzijdeling. Bewijs: dat zoo'n Plasticità Moderna met haar kromgedraaide zinnen mijn tentoonstelling mooi vindt. Nee, ik voor mij zou pas tevreden zijn, als de menschen, die langskwamen in den Borgo Ognissanti, verbleekten voor mijn schilderijen en de tranen in de oogen kregen. Maar zooiets bereikt niemand op het oogenblik.'

Sergio zweeg. Hij was geschokt; hij vond den meester wel weer enorm van avond. Doch voor niets ter wereld wilde hij overtuigd zijn. -

'Wat u zegt is mooi.... maar er zijn toch sublieme kunstenaars geweest....'

'Wat ik zeg, is volstrekt niet móói, sacramento!' viel woedend Focardi uit, 'het is wáár! En welke "sublieme" kunstenaars zijn er ooit niet diep menschelijk geweest?'

De leerling, van dien dag af, had diep-in wel meer ontzag nog voor Renato, maar ook minder overgave. Hij was op zijn hoede. Zijn dierbaar denkbeeld van de ongenaakbare kunstenaarshoogheid wenschte hij zoo maar niet prijs te geven.

En Renato dacht: zulke ongare jongens. Wat een overdreven voornaamheden haalden ze in hun

hoofd! Hij moest hem maar eens wat meer het vrije veld zien in te krijgen, tusschen de wijde horizonten en de grandioze dierenkudden en de eenvoudige en vurige koningsmenschen der herders-te-paard! Dan zou hij wel opfrisschen!

En toen het portret van den ouden Matteo zijn voltooïing naderde, zei Renato op een middag: ‘Als dit nu af is, vriend, dan moet je er op uit. De jeugd is de tijd om heel de wereld te omhelzen.’

Sergio werd onrustig. Hij voelde geen enkele roeping voor buiten schilderen, vooral niet in den winter. Dáár kwam hij toch ook niet voor hier. Hij kwam om den grooten Focardi.... Opeens kreeg hij een genialen inval.

‘Ik had anders zoo'n mooi plan gehad’, zei hij schuchter.

‘En dat was?’

‘Ik had willen probeeren.... *U* te schilderen vóór uw groeiende Mercatura: Focardi als Schepper! Als ik mij eens heelemaal in u en uw scheppingsarbeid verdiepen mocht,.... ik weet zeker, dat ik dáár iets goeds van zou maken!’

Renato had een oogenblik geheel onthutst toegeluisterd.

‘Jongen, houd op, houd op!’ viel hij hem dan heftig in de rede. ‘Mijn haren rijzen ervan te berge! Hoe kom je aan het lugubere idee? Ik, die

me zou laten schilderen, terwijl ik schilder! Ben je nou heelemaal van Lotje getikt?'

Sergio kreeg een vuurroode kleur.

''t Is', zei hij verwilderd, 'dat ik van uw kunst meer houd dan van heel de streek hier. Voor u ben ik immers hier gekomen?'

'Hoor eens', toornde Renato, 'als jij van mijn dingen werkelijk houdt, dan kun je dat alleen maar toonen door nog veel hartstochtelijker te houden van de natuur. Ik wou, dat je zóó van mijn werk hieldt, dat je met geen ketting was vast te leggen, dat ik dagenlang niet wist, waar je zat.'

Resoluut posteerde hij zich voor Sergio's Mat-teo-kop.

'Nou, laat ons dan eens kijken....'

Het had hem al eerder verwonderd, dat de jongen ook dit model tegen het licht ìn had gezet, - naar hij zei uit bescheidenheid, om met zijn rug naar den professore te staan,.... hoewel de professore zich vaak genoeg in zijn eigen werk had bespied gevoeld.... Dus: weer die spiegelende reflexen op de jukbeenderen en langs de slapen. Maar óók, opeens, sinds dien morgen, dat bekende oranje lijntje langs voorhoofd en neus van den ouden baas.

'Waarom heb je dat nou wéér gedaan?' vroeg Renato.

‘Omdat ik het zoo zie’, zei Sergio wijs.

‘Wat? Zoo zie? Ik zie er niets van!’

‘Maar tegen het blauw van de schaduw, als je door je oogharen kijkt, zie je toch de oranje contour, de prismatische schifting’, deed de jongen gewichtig.

‘Mij wel’, zei Renato lakoniek, ‘als jij sinaasappels inplaats van oogen in je kop hebt....’

Sergio achtte zich beleedigd. ‘Mastropieri doet het ook’, zei hij kortaf. ‘Mastropieri doet het vaak!’

- ‘Aha!’ dacht Renato, die Mastropieri niet kende - ‘zit hem dáár de kneep?’

De ontdekking deed hem pijn. En Sergio voelde zich bitter gekwetst.

Na het avondeten stelde Renato een wandeling voor: opzettelijk had hij zich vrijgemaakt van de schaakbeurt.

Maar Sergio bleek bezet; hij had een afspraak met Emilio Malfatti.

Renato hield zich voor, dat hij zich daarvan niets moest aantrekken; dat hij integendeel beter had gedaan, van zijn kant zelf op jonge vriendschap aan te sturen. Maar deze Emilio Malfatti, leeghoofdige spruit der oude Massaansche familie, een jongen, die niet al te goed bekend stond, een verwijfd lanterfanter op zijn zesentwintigste jaar,

het leek hem toch een weinig waardig pendant. Hij zat bij de verstoorde harmonie tusschen Sergio en hem, als bij een lief voorwerp, dat gebroken is, zonder dat hij begreep hoe. -

Wat was er eigenlijk gebeurd? Hij was teleurgesteld in den jongen; maar was hijzelf ook niet te kort geschoten? En Renato gaf er zich rekenschap van: met zijn onbarmhartige critiek en zijn driftige uitvallen bracht hij aan dat jonge leven geen inhoud bij. Maar hoe dan wel?....

Even werd hij ook onwillig. Wat drommel! hij was geen kinderjuffrouw! Hij was geen pedagoog! Hij schilderde, en verder geen nieuws....!

Doch ook die opvatting bevredigde hem niet. Hij was de oudste.... en hopelijk de wijste! Als hij eens probeerde, zichzelf wat meer te geven...? Kon hij niet eens vertellen uit zijn jeugd in Arcidosso? vertellen over dat mooie leven op den Monte Labbro misschien? Sinds zijn gesprek met den marchese Niccolini dacht hij daar meer aan dan vroeger. Het was, of hij zich door dat gesprek, en niet minder door de communistische gruwelen van thans, eerst ten volle bewust was geworden van de beteekenis dier drie jaren zijner enthousiaste jonkheid.

- Maar, vertellen van zijn jeugd op den Monte Labbro, van die groote religieuze vervoering en verbroedering? Hij voelde plotseling, als een onver-

wachte steek, dat het Sergio in 't geheel niet interesseeren zou. - Nee, het zou hem niet interesseeren.... Al wat geen Kùnst was....!

- Juist, daar had hij hem! De Kunst! dat was zijn groote gebrek.
- De ziekte der Kunst! dacht Renato.
- Hij moest zien, hem van de ‘Kunst’ af te helpen, om hem misschien tot kunst te brengen. Tot het warme leven moest hij hem voeren.... Dat stadsventje had Moeder Natuur noodig, en hard noodig ook! Wat hij doen moest, dat was, zonder veel vragen of praten van te voren, eens een paar prettige tochten organiseeren. 't Was de mooiste tijd voor de Maremmen, nu ze in hun bruine winternaaktheid grootscher waren dan ooit. Dan zou het heerschap er vanzelf de smaak wel van beet krijgen....

‘Het is er werkelijk een uitstekende keuken, professore!’ kwam enkele dagen later Sergio, - den vorigen avond had hij, uitgenoodigd door Malfatti, in het restaurant van den Albergo del Sole gegeten - ‘een onverbeterlijke ragoût! en een ouden Chianti! Fft! En heusch niet zooveel duurder!’

‘Zoo, zoo’, kwam Renato gemoedelijk, ‘was het lekker? En de koffie?’

‘De koffie....? Niet kwaad!’ lachte Sergio

betrapt. ‘Dat is nu eenmaal geen Massaansche specialiteit. Maar overigens....’

‘Je wou dus van eethuis verwisselen, als ik je goed in de gaten heb?’ meesmuilde Renato; ‘ga gerust je gang, hoor!’

‘O, niet voor mij’, haastte Sergio zich; ‘'t is hier ook gezellig; maar dat *U* altijd datzelfde gekookte vleesch met witte boonen moet eten, en diezelfde polenta....’

‘Maar daar ben ik dòl op, beste jongen! En wat een luxe! Ja, zeker, luxe! Zet maar geen groote oogen op. Luxe! Zoo maar iets te kunnen nemen, dat lichtverteerbaar is, zoodat je zeker bent een volgenden maaltijd al weer honger te hebben....’

Sergio keek benieuwd en vermaakt. Renato zweeg, zag hem nadenkend aan.

Plotseling ging hij door: ‘Toen ik zoo oud was als jij nu, in mijn armsten tijd in Florence, dan gingen we, mijn vriend en ik - hij is jong gestorven, de arme kerel! - dan gingen we naar den kelder van San Giovanni, zoo laat mogelijk in den avond, en dan bestelden we: “Ermanno! wat maar het zwaarst op de maag ligt”, - ja, want we wouen lang doen over het verteren, begrijp je....’

Sergio slikte beschaamd. Hij was báng voor ontbering, en hij wist maar al te goed, hoe

zijn moeder, weduwe met een klein pensioen, in Florence krom lag, om hem hier een redelijken duit te kunnen overzenden. Met een bleek lachje vroeg hij:

‘En wat was het.... dat het zwaarst op de maag lag?’

‘Ezelsvleesch’, zei Renato met een grijns vol welbehagen aan de kostelijke armoede, die zijn jeugd had verrijkt; ‘een lap ouwe ezel! Daar was je voor vierentwintig uur mee klaar!’

Plotseling schoot hij in een lach.

‘En dat waren nog de vette dagen! Eerst hadden wij samen een zolder gehuurd, met een soort keuken-hokje erbij. En als fourage, een zak aardappelen. Maar wij hadden geen pan om ze in te koken of te bakken, en geen bord of geen vork om ze mee te eten. En geld voor zoo'n reeks luxeinkoopen, dat was er niet. Maar 's morgens hadden we een uur de werkvrouw, - de vrouw van een zuipenden spoorwegwerker, die vaak dagen lang weg bleef. Stakkerd, ze huilde soms zoo.... maar een lieve meid, dat 't was, die blonde! Die bracht wat er noodig was mee, en de olie erbij, en bakte onze aardappelen, en hielp ze ons opeten. We betaalden een uur, en ook wel eens niets, als er niet was; maar ze bleef al gauw den heelen morgen, en ook wel eens den heelen dag. Op een keer kwam ze aanzetten met een kip!.... Waar ze die

vandaan had gehaald.... We hebben hem met ons drieën verschalkt, de mooie blonde tusschen ons in, - en een fiasco Chianti! Madonna! dat was het feestelijkste banket, dat ooit een mensch beleefd kan hebben.

‘Ja, die blonde.... Gekheid, ouwe droomerij.... doe maar, of je 't niet gehoord hadt....

“Maar een jaar later”, hervatte hij levendig weer op eens, “toen had ik op een keer aan een Biefstuk - weet je niet, wat dat is, een Biefstuk? zoo noemden we de Engelschen! - een vrij goed schilderij'tje verkocht.... voor honderd Lire! Denk eens, honderd zilveren Liretjes! Een Croesus, meneer! een Croesus was ik geworden! En wat dee ik? Ik huurde een kamer, een eigen kamer, als een groot mensch. En al mijn vrienden moesten komen om die kamer te zien; een kamer met een heusch ledikant, en een commode, en een tafel, en twee stoelen, en een duizendpoot-kapstok in den hoek”.

“Ik weet nog”, - lachte hij in zijn snorren - “dat ik een demonstratie hield, om ze allemaal te laten zien, hoe ècht die kamer van mij was. “Ik kan er doen, wat ik wil”, zei ik, “de huur is betaald.... dáár”, en ik spoog op den muur. “Wie doet me wat?”’

Sergio zat stil te luisteren. Hij vond den meester een kind, een subliem kind. - Maar diep in zich

voelde hij, vlijmend, dat *hij* daar iets te verteren had gekregen, dat hèm zwaar op de maag lag.

‘Zie je’, gooide dan Renato zich in de werkelijkheid terug, ‘zoodat ik maar zeggen wil, dat weelde iets heel betrekkelijks is.... en dat ik weelde heb genoemd, wat jou misschien maar net even dragelijk zou lijken.... of in 't geheel niet dragelijk....’

Zesde hoofdstuk

TEGEN Kerstmis ging Sergio voor een veertien dagen naar huis. Renato moest zich bekennen, dat hij die eerste week meer aan zijn Mercatura opschoot, dan de heele anderhalve maand ervoor; maar met de ‘feesten’ geraakte hij in een neerslachtige stemming. Hij herinnerde zich allerlei Kerstdagen, fleurig en genoegelijk met Pimpia, en de eenzaamheid woog hem meer dan hij zichzelf bekennen wou. Don Pompeo, dien tijd, wàs in de kerk of moest er heen. Zoo, tegen wil en dank, bleef Renato na den avondmaaltijd zitten praten in de trattorìa; en toen het naar Nieuwjaar liep, was daar waarlijk discours genoeg, want de berichten uit Fiume over de ‘bloedige Kerstmis’ brachten alle gemoederen in beweging.

‘Een mooi besluit voor het jaar van de schande, de broedermoord tusschen onze eigen soldaten!’, hoonde de roodkoppige veearts, een der heftigste polemiekers van Massano.

De verminkte zadelmaker, die stil in zijn hoek zat, nam met een woest gebaar zijn wijnglas van tafel en dronk een grooten slok.

‘Hoera voor den broedermoord!’ grijnsde hij onheilspellend.

‘Wat dééd d'Annunzio ook in Fiume?’ kwam de hooge stem van Sor Agostino uitgeschoten. ‘Wat had hij tegen de regeering in opstand te komen?’

Met een bonk zette de zadelmaker zijn glas weer op tafel.

‘Regeering?’ bulderde de veearts; ‘regeerders van 't jaar nul! Ze zouën zich netjes Fiume hebben laten afpakken, ondanks het plebisciet!’

‘Wat, plebisciet?’ steigerde nijdig Sor Agostino.

‘Zeker plebisciet!’ schreeuwde dreigend de herbergier van achter zijn toog; ‘de Fiumanen willen bij Italië hooren!’

‘Wacht maar!’ waarschuwde in het wilde weg het mannetje, en zijn peengele kuif trilde van verontwaardiging, ‘wacht maar! als ieder, die 't niet met de regeering eens is, zelf veldtochten gaat beginnen....’

‘Wacht maar!’ viel Renato plagend in, ‘dan maken ze Sor Agostino nog minister!’

Een luid gelach doofde voor even het twistgesprek. De zadelmaker schonk zich nog eens in.

‘D'Annunzio is me tegengevallen’, zei hij bitter. ‘Liever een granaatscherf in je facie, zooals ik, dan je te laten wegjagen door één kanonschot.’

‘Wat vindt jij daar nou van, professore?’ vroeg de brievengaarder.

‘Wat ik ervan vind....’ zei Renato, ‘dat er al meer dan genoeg jongens waren doodgeschoten voor een theater-vertooning, die ons misschien Dalmatië heeft gekost.’

‘Zie je nou wel!’ grinnikte Sor Agostino, ‘de professore vindt het ook!’

‘De professore heeft groot gelijk!’ echoo'de welvoldaan een stem uit een anderen hoek.

‘Hoezoo, Dalmatië gekost?’ had de brievengaarder niet begrepen.

‘Leve de deserteurs!’ smaalde snerpend weer de verminkte; zijn ééne oog vloekte.

‘En je hadt het zoo tegen den broedermoord daareven’, verwonderde zich Renato.

‘Hij had het tegen Giolitti’, tierde de veearts, ‘tegen Giolitti, die onze soldaten op broedermoord *uitzendt*!’

‘Wacht maar’, bestrafte opnieuw Sor Agostino, ‘als de regeering niet meer het recht heeft te regeeren....!’

‘Laat de professore toch uitspreken’, kwam driftig een kolenbrander, die tot nog toe gezwegen had.

‘Beste vrienden’, zei Renato, ‘ik ben geen Salomo, en eigenlijk moesten we heelemaal niet oordeelen over dingen, waar niemand het fijne van weet.’

Die even hartstochtelijke als verwarde gesprekken over de chaotische toestanden dier dagen konden hem zoo vermoeien, - al vermaakte hem soms ook het redeloos gekavel en gekakel. Maar ondertusschen lagen daar in Fiume weer acht of tien jonge mannen nutteloos doodgeschoten of levenslang verminkt. En wat moest er van Italië worden, als hier het communisme, en ginds, met behulp van troepen en generaals, naar hem overgeloopen, een dichterlijk avonturier regeerde, terwijl elders het leger aan het muiten sloeg?

Den volgenden avond, het was Nieuwjaar, stapte Renato na den maaltijd dadelijk op en ging naar het seminarie; Don Pompeo echter bleek zwaar verkouden en wou niet schaken.

Renato was werkelijk blij, dat den dag daarop Sergio terug zou zijn. Maar inplaats van Sergio kwam er een telegram, dat hij zijn komst een week uitstellen moest.

Die eigenmachtige vertraging beviel Renato maar half. Doch toen de week voorbij was en de jongen, charmant als altijd en vol verhalen, weer tegenover hem zat, vergaf hij het hem meteen.

En Sergio zong een geheel nieuwe wijs! Hij raakte niet uitgepraat over de fascisten. Je moest ze zien.... martiaal in hun veldgroene rijbroek en kaplaarzen, het zwarte sporthemd aan, de breede leeren ceintuur om het middel, de zwart fez op,

en een flinken gummi-knuppel ter hand! Een kranigheid! En wat een geniale inval van dien Mussolini, dat zwàrte sporthemd! Slank en serieus stond het, los en jong, en toch respect-afdwingend....

De karabiniers liepen erbij als achttiende-eeuwsche, gekleurde hansworsten, historische vergissingen, die overbodig waren geworden; en de politie hield zich aan de functie van verkeers-agent. Waar werkelijk de orde te bewaren viel, daar kwamen de zwarthemden opdagen! Je begreep niet, dat de regeering het toeliet! Ze zaten overal in en waren overal bij. Eénig gewoon! 't Leger zag je niet; alleen de recruten slenterden 's avonds langs de straten. De fascisten waren de baas! En 't groote nieuws: Lorenzo dacht erover, zich bij hen aan te sluiten. Die was socialist-af. Natuurlijk, na de beestachtigheden van Turijn en Bologna.... Hijzelf, Sergio, had ook wel zin mee te doen. Italië moest groot worden! Ze hadden den oorlog gewonnen, maar den vrede verloren! 't Kwam er nu op aan, ook den vrede te winnen. 't Communisme moest verpletterd, Fiume moest gewroken....

Renato stond ervan te kijken. Sergio, die zoo'n minachting had voor ‘die politiek’, en die nu opeens vol vuur was voor de publieke zaak, en oreerde met de frazes van een verkiezingscandidaat!

Die fascistische knapen leken hem anders van

een ras, dat hem zou bevallen. Maar of Sergio wel zoo erg op gevechten met den gummiknuppel gebrand zou zijn? Misschien meer op het kadeeë pakje en de kaplaarzen, - zoolang hij er niet mee hoefde te rijden. En of ook Lorenzo zoo'n held was?

- De tentoonstelling in den Borgo Ognissanti gedijde maar wat goed bij dien stand van zaken, voer Sergio verder. ‘De Jagers’ waren naar Rome verkocht; Ottavio zou daar dezer dagen over schrijven. De ‘Landweg’ ging misschien naar Amerika; een soort Rockefeller was er al tweemaal over komen praten. En dan was er nog een ander plan aan de lucht! De Museum-intendant was bij Ottavio geweest... misschien ging het ‘Witte Paard’ naar de ‘Arte Moderna’ in Pitti....

‘Naar Pitti?’ vroeg Renato, ten uiterste verbaasd.

‘Ottavio was er nog wat geheimzinnig mee... Maar ik geloof, dat hij het wel zoo goed als beklonken dacht. 't Zou zeker de kroon zijn op uw levenswerk, professore!’

Renato kon zich niet ontveinzen, dat de onderscheiding hem lang niet onverschillig liet, al kwam ze laat. Maar die ‘kroon’, daar had hij weinig ambitie in.... en, voor den duivel, kon die jongen dat nieuws niet eerder vertellen?

Dan had de aangekomene het opnieuw over

Ottavio. Hij was nu bij hem aan huis geweest. Deftig was het er.... artistiek.... en de mooie signora, die zoo smaakvol gekleed was....

'En Silvio?' vroeg Renato.

'Uw kleinzoontje? Nee, die heb ik niet gezien; ik geloof, dat hij wat influenza had, of zoo iets.'

Renato zweeg. Doch zoo uitbundig kwam Sergio dan weer op de verkochte schilderijen terug en op het Witte Paard, - wat in Pitti hing, was nu eenmaal klassiek! - dat Renato de teleurstelling overwon. Op het eind van den avond zei hij:

'En nu heb *ik* ook wat nieuws te vertellen. Ik heb onlangs Niccòla gesproken; overmorgen gaan wij met de bus naar beneden, en op Montemarino krijgen we twee paarden - o! twee heel makke, dat heeft hij me plechtig beloofd, en je weet, je kùnt niet vallen uit die gezapige zadels - en dan gaan we, met Niccòla, een paar dagen de Maremmen in.' En om alles zoo aantrekkelijk mogelijk te maken, begon Renato nog maar eens weer te vertellen over zijn vrienden van Monte Marino en van de tenuta Niccolini, de zwijgzame, edelhartige kerels, genageld op hun rijbeesten of ze erop geboren zijn; de ontzaglijke herdersfiguren, die de wilde runderkudden beheerschen en twee stieren, die op elkaar instooten, durven scheiden; de onvergelijkelijke paardentemmers ook, en die voor hun dieren de zachtheid hebben van een moeder.

‘Is 't waar’, vroeg Sergio den volgenden dag, ‘dat die veehoeders zulke fameuze ruiters zijn? Ik heb daar een kennis van me, een cavalerie-officier, eens vrij schamper over hooren praten, bij Gilli, op de Piazza Vittorio.’

‘Een goed praatje voor bij den banketbakker’, zei Renato minachtend. ‘Daar zou ik andere staaltjes van kunnen vertellen.’

En dien middag na den maaltijd dook hij in zijn herinnering, en haalde er een zijner schuimendste verhalen uit te voorschijn.

‘Je hebt wel eens gehoord van die Amerikaansche paardrijders uit het Verre Westen? Cowboys heeten die kerels.... je hebt er natuurlijk plaatjes van gezien.... ze dragen van die groote, schuine flaphoeden en wijde broeken met franje.... Nou, een paar jaar voor den oorlog was er zoo'n troep in Rome, ze gaven voorstellingen in het Colosseum, en ze maakten ook werkelijk een kolossalen opgang; de kranten stonden er vol van. Dat lazen ze hier in de Maremmen, en onze jongens moesten er het hunne van hebben. Twee van Montemarino, 't waren Niccòla en Stefano, bijgenaamd ‘de rooie’, gingen op den trein naar Rome en zagen daar dat paardenspul aan. 't Viel hun tegen. Goeie ruiters, zeker.... Van een paard in vollen galop hingen ze overzij en raapten een zakdoek van den grond; en dan kwam er veel geschiet en geknal bij te

pas..... dat maakt effect op de menschen.

En de paarden zelf, mooie rasbeesten, die liepen, dat het een lust was. Maar al wapperden ook nog zoo woest die lange manen en staarten, en al rukten die flaphoeden aan de leidsels, dat de bekken schuimden rond het bit, - onze jongens zagen op slag, die dieren waren zoo tam als juffershondjes.

En aan 't eind van ik weet niet meer welk nummer staat de ‘rooie’ op van zijn plaats en roept: ‘daar is, sacramento, geen kunst aan!’ Een opschudding, dat kun je begrijpen! En die cowboys lieten zich dat niet zeggen. Er kwam een groot geschreeuw over en weer tusschen een van hen, die zoowat Italiaansch kende, en onze kerels. Het publiek zelfs mengde zich erin.

‘Ik zie jullie al een wilden hengst temmen, hier in de arena, waar al het volk bij is!’ riep de rooie met zijn bazuinstem.

‘Maar ze namen de uitdaging aan, hoor, de franjebroeken! En ten leste werd er afgesproken, op het eind van de week, 's middags om drie uur, zouden onze mannen met twee ongetemde hengsten verschijnen; de Amerikanen zouden mogen kiezen, en dan zouden ze zien, wie het er 't beste afbracht.’

‘Maar hoe kregen ze die woeste dieren naar Rome?’ viel Sergio den verteller in de rede.

‘Hoe ze die naar Rome kregen? Wel, op dezelfde manier, waarop ze alle paarden vervoeren, die worden verkocht, voor het leger bijvoorbeeld: aan een flink touw. Een veehoeder te paard heeft den lasso aan zijn zadelknop vast en het ongetemde dier moèt wel volgen, wil hij de lus niet voelen aantrekken rond zijn hals. Heel eenvoudig! Als 't een bizonder sterk exemplaar is, houden twee herders hem in bedwang.

‘Zoo gingen ze dan met hun tienen of twaalven, te paard, van Montemarino naar Rome, de twee geduchte strijdrossen achter hen aan. Een cavalcade....! Je moet zooiets gezien hebben! Brandt je niet van verlangen, er tenminste íets van te zien?

‘Nou, na anderhalven dag kwamen ze te Rome aan. De cowboys hadden een kamp achter het Colosseum; onze Maremmanen legerden zich onder de arcaden van het Colosseum zelf. Fantastisch moet dat geweest zijn, zoo'n kampement onder die oude, grauwe galerijen. Je ziet het voor je, hé? in de spelonkachtige ruimten die stampende beesten, het geel van het stroo, 'n vuurrood dekkleed, en die groote kerels zelf in hun enorme geitepelzen en geiteschootsvellen. Want ze wouen die franjebroeken in niets toegeven; ze hebben gevoel voor stijl, onze Maremmanen! en ze hadden zich uitgedost zoo patriarchaal ze maar konden!

En toen kwam de groote dag. De cowboys,

zeker van hun zaak, hadden het overal aangeplakt als een hoofdnummer van het programma: wedstrijd tusschen de Maremmaansche herders en henzelf in het temmen van twee hengsten!

‘In het geweldige Colosseum - 't is waar, je bent nooit in Rome geweest. - Ik ééns, in m'n jeugd....’

Renato begon te lachen.

‘Op den terugweg bleek ons geld maar toereikend voor een kaartje tot Orvieto; toen hebben wij van Orvieto naar Florence.... geloopen. En geslapen bij de boeren in het hooi! Heerlijk! - Nou, in dat geweldige Colosseum dan, zei ik, was er geen half plaatsje onbezet. En toen onze mannen, net nomaden-vorsten met hun aartsvaderlijke baarden en hooge punthoeden en lange herdersstaven, de arena binnenreden, de twee hengsten trappelend achter hen aan, was 't of de blauwe lucht van Rome naar beneden kwam, zoo'n gejuich en handgeklap barstte er los!

‘Toen mochten de cowboys hun keus doen. Als groote heeren, ook van hùn kant, deden ze dat zóó, op 't eerste gezicht; en ze kozen wel den grootsten, maar niet den wildsten hengst. Dan was er een tweede tournooi van edelmoedigheid.... wie beginnen zou. Maar onze Maremmen stonden erop: zij waren geen vakmenschen, zij zouden het laatst rijden. Zij wisten wel, waarom zij dat wilden...!

‘Goed dan, de cowboys, zes man tegelijk, beginnen met ongeloofelijk veel moeite het beest een bit in den bek te wringen. Dat stoere paardenras viel die flaphoeden niets mee. En in 't berijden al evenmin. Het duurde een uur van beklauteren en er weer afgegooid worden, van meedoogenloos sporenwerk en geransel met de zweep, voor eindelijk de cowboy op het tamgebeukte beest de arena rond reed. Maar je moet niet vragen hoe. Afgefolterd zag het dier eruit, het bloed tappelde uit zijn gescheurde lip en uit zijn flanken, de bebloede schuimvlokken kleefden aan zijn borst. Het was een trieste triomf, en maar een zwak applaus kwam hier en daar los.

‘Toen was de rooie aan de beurt. De hengst en hij alleen in het strijdperk! Hij, zonder iets in z'n handen. Ze kwamen hem vragen, of hij geen zweep had, of hij geen bit moest hebben.

- Dank je, niet noodig. En zoo loopt hij op het ongebreidelde dier toe, dat schichtig wegdraaft. Maar hij er achter aan; eerst bij zijn staart den draf getemperd; dan opeens hem besprongen van opzij. En daar zat hij, als erop vastgeklemd met de knelling van zijn knieën, en zijn knuisten zóó in de zwarte manen. Het beest, woest onder die plotselinge overheering, tracht op alle manieren hem af te werpen, slaat achteruit, steigert, rukt met zijn kop, die door den temmer straf terug

wordt getrokken, schuimbekt en hinnikt als een bezetene. En daar er geenerlei ontkomen is aan den greep der knuisten en de klemming der knieën, slaat hij op hol!

‘Fel op zijn ros geklonken, laat de veehoeder hem rennen, galoppeeren in alle richtingen de arena door, en weer terug en weer voort, zonder te verwrikken. Tot eindelijk, na een half uur van hollen en steigeren en schoppen, het overweldigde dier zijn meester erkent! En de beheerscher laat de manen vieren, en luchtig gezeten op den rookenden hengst, rijdt hij als een koning het strijdperk om!

‘“Het Colosseum moet wel stevig in mekaar zitten”, zeiden later onze jongens, “dat het toen niet in gruizelementen is gestort.” Want het volk van Rome leek razend geworden. Het handgeklap en het getrappel ratelde tien minuten lang; ze schreeuwden, ze bulderden, ze zwaaiden met hun zakdoeken, met hun hoeden; sommigen gooiden maar iets naar beneden om hun gemoed lucht te geven, 'n beurs, 'n tabaksdoos, 'n dolkmes, 'n sigarettenkoker.... En de cowboys, die 't verloren hadden, maar een reusachtige recette gemaakt, kwamen, dat moet gezegd worden, opnieuw met een groot gebaar onzen jongens duizend Lire ten geschenke aanbieden. Wat die genoegelijk opstaken.’

Sergio zat Renato vol bewondering aan te

kijken, alsof de meester zelf de overwinning had behaald.

‘Een prachtig verhaal, professore’, kwam hij eindelijk.

‘Prachtig’, zei Renato, ‘zóó als het werkelijk gebeurd is. Als je dat cavalerie-officiertje nog eens ziet.... Nee, 't zijn grandioze kerels, onze Maremmanen. En als je hebt opgelet: hoe kwam hùn hengst uit den strijd? Heelemaal onverlet. Getemd door de zuivere rijkunst, zonder sporen, zonder zweep, zonder bit. Dàt is het mooie!’

‘Maar wat u vertèllen kunt, professore! 't Is fabelachtig. U moest zulke verhalen uitwerken! In ernst! Er litteraire schetsen van maken! De tijdschriften zouden er om vechten!’

‘Waarom moet er nu weer dadelijk kúnst van gebrouwen worden’, deed Renato onwillig, opeens bekoeld. ‘Geniet liever van het Maremmaansche leven zelf.... als jij morgen je rijkunsten vertoont!’

Stapvoets, in den grijzen Januari-dag, stegen zij door de verlaten en verwilderde olijvenbosschen, die den eenzamen heuvel bij de zee overbreidden; wat kreupelhout, een laurier, een oude steeneik, stonden ertusschen, gelijk de natuur ze er groeien deed.

De paarden, met hun zekeren stap, doorploften

de vochte wagensporen, kletterden dan weer over de glibberige platen van een rotsig weg-eind.

Sergio voelde zich in een hachelijk evenwicht; en Niccòla, die was meegegaan, verergerde nog die onrust door zijn goedaardig gepraat.

- Je kon wel zien, dat de Signorino meer gereden had...; zoo kranig als hij de teugels hield!... Maar anders, al zat je ook nog zoo vast in je zadel, je paard kon óók vallen. Verleden jaar nog... de Prins... herinnerde Renato het zich?.. de eerste ruiter van Rome.... op een gladde helling als deze slaat zijn rijbeest overzij, en hij eronder.... zijn sleutelbeen gebroken... 't Was alles wel weer prachtig terecht gekomen....

- Zou hij 't opzettelijk doen? dacht Renato; - zou hij den jongenheer in de gaten hebben?

En Sergio vervloekte in zichzelf den gelijkmoedigen verteller.

- Of deze tocht al geen corveé genoeg was! en waartoe eigenlijk? Wat zag je, als je op je paard moest letten? Hij, sinds twee uur al, had niets gezien, dan dat het een grauwe dag was, dreigend met regen....

Eindelijk, door de olijven heen, schemerden langgestrekte, grijze steenmassa's, bij plekken door warrigen heestergroei overwoekerd.

‘We zijn er’, zei Renato; ‘....de cyclopische muren!’

En als zij naderbij reden, kwam de geweldigheid te zien dier onwaarschijnlijke gestapelten, de legendarische wallen der vergane Etruscische stad, die eens van dezen heuveltop de zee overschouwde.

Nu kwam Sergio toch onder den indruk.

Hij zag de grillig-veelhoekige reuzenblokken, zoo feilloos ineengepast, als waren zij ineengegroeid, en zoo feilloos afgeglad, dat geen oneffenheid uitstak. Hoe hadden die oude Etruscers deze meters lange en hooge granietklompen hierheen gesleept en opgetast, en, zonder kalk ze tezaamvoegend, dit bolwerk gesticht, dat geen dertig eeuwen hadden vermogen te slopen! Geen wonder, dat eenmaal deze geduchte muren werden toegeschreven aan den bovenmenschelijk wrochtenden arbeid van titanen!

De drie ruiters hielden stil voor de ingestorte stadspoort, versperd door een hek van doorntakken.

Niccòla, van zijn paard gesprongen, ging het openzetten; en Renato en Sergio reden de stad binnen, die niet meer was dan de zachte olijvenhelling naar den top, overbrokkeld van puin. In de verte schemerde de tragische schim eener Romeinsche burchtruïne, en tusschendoor de droef-zwart bemoste olijfstammen zagen zij een kudde paarden vluchten.

Zij reden langs den binnenkant der Westermuren

omhoog, door stekelgewas en laag gestruikte, totdat zij kwamen aan een vierkant bastion. Zij stegen af, bonden hun rijbeesten aan een boom, en beklommen de wallen.

Daar stonden zij en staarden uit in den grijzen winterdag. Gansch de zeezijde der muren konden zij afzien, de machtige steenwanden, witgebleekt door de zon en het zout der eeuwen, en die tot in eeuwigheid, met hun vergeefsche trouw, de verloren en begraven stad omprangen zouden, welke zij eens tegen de aanvallen van piraten of barbaren hadden behoed.

En in de diepte, onder aan den heuvel, bruiste uit en brak op het strand, waar nog een eenzame toren waakte, de eeuwig-levende zee.

Renato voelde zich bevangen door een wijden weemoed, die toch weldadig was. Hij dacht, hoe hijzelf wel dezen Etruscischen bouwval geleek: een nog stoere ruïne, die de herinnering bewaakte aan lang verleden levenstijden, bloeiend eens en ondergegaan, - zijn jeugd op den Monte Labbro, zijn jeugd in Florence, zijn liefde voor Silvia, Pimpia's goedheid. Diep snoof hij den zilten zeewind op, die als een onzichtbaar sproeisel hem stoof in het gezicht.

Sergio huiverde. Hij stelde voor om verder te gaan.

Zij sloegen van de wallen weer landwaarts in,

keken in de holle murenruimte van het kasteel der Romeinsche overheerschers, een ontoegankelijke wildernis. Dan zagen zij van nabij, onder de droomerige olijfboomen, de paardenkudde grazen, - als ware de menschheid uitgestorven, overleefd door volken van argelooze dieren, die zwierven over de puinhoopen van steden, sinds eeuwen weggevaagd.

Renato maakte een paar vlugge schetsen; Sergio zat onwennig rond te kijken.

Een ravijnachtigen weg gingen zij dan door, kil onder afbrokkelende muurstompen, waarvan klimop in huisterige grotten afhing, vol van oud spinrag. Brandnetels groeiden tusschen het steengruis en giftige winteraardbeziën lokten met haar gluipend rood tot een noodlottigen beet.

‘Hoor!’ zei Sergio, eensklaps opgelucht, ‘wat is dat?’

Door het gefluister der olijven, die wiegden in den zeewind, scheen een zoet en klagelijk fluiten door te klinken.

‘’t Zal Pipo zijn’, veronderstelde Niccòla, ‘die weer in zijn kelder zit te spelen.’

Zij liepen verder. Dan klonk het pijpen van dichterbij. En plotseling, onder de lage takken van een laurier, schemerde de opening van een spelonk, waar wat grijze rook uit wegtrok.

‘Hé, Pipo! Pipo!’ riep Niccòla.

‘Hola!’ galmde een verwonderde stem uit het onderaardsche.

Een oogenblik later verscheen tusschen de takken het gebruinde gezicht met de groote bruine oogen van een jongen herder. Hij knipperde tegen het licht en lachte beschaamd naar Niccòla heen.

‘Als de Signori soms willen binnenkomen?’ vroeg hij dan.

Hij klom naar buiten, en met het gebaar van een edelman wijzend naar het gat, waar hij juist uit te voorschijn was gekropen, noodde hij nogmaals:

‘Als de Signori soms willen uitrusten?’

Onder den rand van zijn zwarten punthoed smeulde in zijn zachte oogen een nauw merkbare spot. Of was het alleen vergenoegdheid? Hij deed de lauriertakken uiteen; de drie klauterden den langen ladder af en stonden ten leste op den bodem van een hoog tongewelf.

Midden in de grauwe ruimte spartelde een klein vuurtje van gesprokkeld olijfhout. Er stonden een oude tafel en een houten drievoet; op die tafel lagen een fluit en een homp brood. Een strooleger met een scharlaken paardedeken schemerde achterin; en aan den wand stonden een herdersstaf en een mandeflesch.

Pipo ging onmiddellijk de paardedeken bij het vuur spreiden, dat de Signori zich zouden warmen.

Sergio strekte er zich neer. Renato zat op de kruk en Niccòla hurkte aan den leemen grond.

‘Als de Signori soms dorst hebben?’ kwam Pipo weer en hij droeg de mandeflesch aan. Toen namen eerst Renato en daarna Niccòla en eindelijk Pipo zelf, zoo uit de tuit, een broederlijken slok. Sergio had bedankt.

Zij zaten zwijgend een tijdje bij het kleine vuur. Renato vertelde, hoe deze bodem hier het niveau van de stad moest zijn geweest; dat hadden geleerde heeren, die ook Massano bezochten, hem verteld. Ze dienden heel den heuvel af te graven, wilden zij de stad bloot leggen. Dit zou dus een zaal zijn geweest en geen kelder, en zoo zouden er wel veel meer zijn....

Nog eenmaal ging de mandeflesch van mond tot mond. En na een tijdje klauterden zij de spelonk weer uit. Van onder den laurier staarde de herder hen na. Sergio haalde zijn kodak uit en kiekte hem.

En toen zij kort daarop, te paard weer, dit vreemde kerkhof eener gansche beschaving verlieten, klonk vaag door de fluisterende olijven het zoete geklaag van de fluit.

Sergio vond het net een gedicht van Pascoli. En met schrik dacht hij aan de hellende rotsplaten, waarover zoo meteen de paarden, glitsend op het ijzer hunner hoeven, omlaag zouden stappen.

Zij sliepen in het hoefje van Niccòla op Montemarino, en den volgenden dag zouden Renato en Sergio een tocht doen door de bosschen en prairieën naar de vroegere schaapskooi aan den rand der tenuta Niccolini, waar zij Paolo konden vinden. Een jonge bestiaio zou met hen meegaan tot over den stroom.

De nacht had wind gebracht, en het was wapperig zonneweer met opzettende buien. Vaalbruin, in hun eindeloos wisselende glooiïngen, lagen de Maremmen uit naar de verte der rosse bergen; en in het Westen, op de felblauwe zee, waarover de bijna zwarte schaduwen der regenluchten schoven, spookten de witte koppen van kwaad weer.

En op een gegeven oogenblik, onderlangs een steilen heuvel komend, zagen zij plots, in de hoogte, de blanke vormen van een kudde buffels tusschen de struiken. De veehoeder riep iets achterom, dat Sergio niet verstond, en in een roekeloozen durf bestormde hij eensklaps die helling, die onbesteigbaar had geleken. Het was één getrappel van bliksemende hoeven, onder paardebillen die omlaag schenen te moeten storten; - Sergio stokte de adem in de keel. Woeste kreten verklonken van boven en dwars door het struikgewas kwam heel de kudde verderop den heuvel omlaag gedraafd, de bestiaio in een vermetelen galop luid schreeuwend er achter aan! Het was als een tafereel uit den oer-

tijd, en Renato keek tersluiks en verheugd naar zijn leerling.... Iets mooiers en geweldigers leek hem niet denkbaar.

Dan reden zij door bleeke distelvelden, waar wat naakte boomen huiverden bij een beek.

Toen zij echter na een poos aan den Ombrone kwamen, was het een heel ding, Sergio ertoe te bewegen, de gezwollen rivier over te steken. Toch bleek die aanvankelijk, zoolang zij het zandig oeverwater doorwaadden, effen en ondiep; maar plotseling, bij de eigenlijke bedding, plonsden de paarden bijna tot aan den buik in den woelenden stroom; en Sergio, alhoewel van het eigen rijbeest af de bestiaio het zijne gemoedelijk bij den teugel leidde, had een bange vijf minuten. Hij zag doodsbleek en zei niets; doch hij vloekte bij zichzelf over dezen onwijzen tocht. - Die ruïne gisteren, toegegeven, die was interessant geweest; en dat stukje rijkunst daarstraks ook wel; maar deze kale wildernissen en deze ellendige rivier!.... dien middag, op den terugweg, zouden ze er nog eens door moeten.... En die Paolo, een exbrigant....!

Doch als zij daarna, en met hun tweeën nu, kwader dan het wilde water, een kamp van wilde runderen hadden te passeeren, verzette Sergio zich formeel tegen verder gaan.

‘Vooruit!’ zei Renato kortaangebonden; ‘je

hebt toch gehoord, dat ze menschen te paard nooit iets doen....'

De jongen ergerde hem meer dan hij kroppen kon, deze twee dagen. Hij had zich voorgesteld, dat de macht der natuur den weerspanneling overwinnen zou. Maar het leek wel, of hij 't zelfs niet eens zag, meneer de Artiest, de overweldigende grootschheid dezer wintersche landen. Zijn bangigheid kon hij nog minder zetten.

En Sergio, gedwongen zijn angst te verduren voor de vervaarlijke dieren met hun dreigend gespitste horens en hun onheilspellende oogen, geraakte voor heel den verderen tocht in een stemming van wrangen onwil. Hij haatte Renato op dat oogenblik; hij haatte de taaiheid en het koppig doorzetten van dezen ouderdom.

- Focardi mocht dan een groot schilder zijn, hoonde hij bij zichzelf, maar die groote schilder was toch feitelijk altijd nog een boerenman gebleven....

Vol verzwegen wrok reden zij naast elkander voort.

De morgen vorderde; zij kwamen langs een smal pad door lage boschjes, waar de atmosfeer zoel en vochtig was van de regens der vorige dagen; de zon deed de takken en twijgen glinsteren. Tusschen de dorre blaren aan den boschberm

ontsprong hier en daar het eerste spruitsel van men zag nog niet welke bloemen.

Het wegje verwijdde zich tot een weiland, dat, effen als een groene rivier, temidden van dicht hakhout uitlei; en daarboven zagen zij al van verre een soort punthoed uitsteken, fluweelig bruin aan den blauwen hemel. Dat was de vroegere schaapherdershut, zei Renato. En naarmate zij naderden, raakte Sergio benieuwder. Zulk een voorwereldlijk gevaarte had hij nog nooit gezien. Uit de lage bouwsels der vervallen schaapskooien verrees het, een zuivere kegel, wel vijftien meter hoog, geheel van riet opgetrokken, zonder vensters noch schoorsteen. Den donker-rieten top ontsteeg een vage rook, doorzichtig als trillende zonnelucht; en op de punt zelf hing scheefgezakt een houten kruis met de blikkering van een kleinen windhaan.

Gewaarschuwd door den stap en het gebriesch der paarden, dook een zwarte kerel uit het deurgat te voorschijn; in zijn blauwig getinte, bruine facie lachten de witte tanden, en de zwarte oogen begonnen te schitteren, toen zij den schilder herkenden. Het was Paolo, de opzichter der kolenbranders.

Renato sprong van zijn brave Esempio, en Sergio liet zich niet zonder moeite van de makke, oude Ofelia zakken. Men schudde handen van welkom, en de jongste bezoeker werd daarbij terdege opge-

nomen. Het bleek, dat Paolo juist van een morgenrondgang was teruggekomen om de polenta te draaien; natuurlijk werden de twee reizigers aanstonds te gast genood.

Zij traden den duisteren rietkoepel binnen, waar een vuur rookte in een holte, uitgekapt in den leemen vloer. Een stelling van palen was er overheen gebouwd, en daarvan-af hing, aan een ijzeren ketting, de polenta-emmer boven de brandende rijzen. Paolo zette zich weer op den schabel erachter, klemde met den voet het koperen vat tegen den rand van den vuurkuil, en draaide zijn stok door de zware brij. Zijn blauwig-bruine tronie werd grillig beschenen door den weerschijn van het invallend zonlicht en door de roode flakkeringen uit het vuur; de sterke oogen vonkten.

‘Jammer, dat ik mijn schilderkist niet bij mij heb’, zei Renato. ‘Dan maar een schets!’

En Paolo, terwijl een glimlach van gevleidheid zijn gespannen wangen plooien deed, poseerde, al roerende zijn polenta.

Sergio bekeek ondertusschen een dier zonderlinge, zelfgemaakte herdersleunstoelen - net een paardje, dacht hij, of een voortvarend insect! - een langwerpig plankje met vier uitstaande pooten eronder, en boven het einde een halfronde leuning op drie stokken. Hij probeerde het ding; 't zat heel genoegelijk.... dan, lui gestrekt, hing hij met een

laatdunkende nieuwsgierigheid alles rond zich heen op te nemen.

Hij keek den vijftien meter hoogen kegel in, den geheimzinnigen, verren top, geheel volgezogen van den rook, die, opgewalmd uit het vuur, zich daar verdichtte en dooreendreef en dan langzaam door het riet vanzelf scheen weg te trekken. Laag langs de wanden scholen de drie ruw-houten bedsteden, met de luttele bezittingen van kleeren aan spijkers ernaast gehangen. Dan, lichtelijk verontrust, bedacht Sergio, hoe het mastodontisch palenstel, waarvan aan zijn ijzeren ketting de koperen emmer omlaag hing, wel een galg geleek, de beul ernaast. Want dat vervaarlijk heerschap zat nu wel als een huismoeder de polenta te draaien, maar toch was *hij* degeen, die driemaal in 't gevang had gezeten wegens manslag en straatroof....

Kort daarop kwamen nog twee zwarte duivels thuis van hun werk. Te paard over de houten leuning-krukken, hingen zij begeerig toe te zien, hoe in de pot de gele koek gaaf en gaar werd.

Toen Sergio zijn kodak ging uithalen, om van de schilderachtige groep een kiek te nemen, gaf Renato hem een wenk. Paolo had veelzeggend de lang niet makke wenkbrauwen gefronst; maar het verbod van Renato bracht hem weer in zijn humeur. - Wat drommel, zulke vrijpostigheden,

hier op zijn domein.... van broekjes, die nog niet droog waren achter hun ooren....

Als de polenta uit den emmer op tafel was omgekeerd, sneed Paolo met zijn kapmes die in vijf rechtvaardige deelen, en Sergio, opvallend meegaand, at tot het laatste kruimpje de portie, die hem was toebedacht. Op de paar vragen, die elk der twee zwarte duivels hem stelde, antwoordde hij zeer gedienstig.

Maar Renato werd met een groote onderscheiding behandeld; hij alleen kreeg den wijn te drinken uit een glas, het eenige dat voorradig bleek; en Sergio onderwierp zich aan den slok, om beurten met de anderen, uit den hals van de flesch.

Na den maaltijd ging Paolo met hetzelfde kapmes, naast twee kerven in een balk, er nog een derde zetten: de derde maal, dat de professore hem de eer aandeed, zijn lustverblijf te bezoeken.... De vorige keer was hij heel alleen gekomen, te voet, vertelde Paolo niet zonder trots. Goedwillig zette hij zich nog eens, den voet tegen den ledigen polenta-emmer, en de stok ter hand, dat Renato zijn schets kon voltooien.

Dan strekten zij zich over hun harde leunstoelen rond het smeulende vuur en staken hun pijpen op. Sergio probeerde sigaretten aan te bieden, doch die wilden zij niet.

‘Ga jij je gang maar’, zei Paolo achteloos.

Renato wist ongemerkt het gesprek te brengen op Tiburzi, den laatste der groote briganten, die, jaren geleden nu al, zelf het hachje erbij had ingeschoten.

- Zijn jonge vrind had niet willen gelooven, zei hij, dat hun gastheer werkelijk dien ‘Koning der Wouden’ gekend had.

‘Gekènd!’ stoof Paolo op. Dan zweeg hij, en hij keek zoo vervaarlijk, dat zelfs Renato maar niet verder vroeg, en gauw een paar aardige anecdotes over de legendarische Maremmen-figuur ten beste gaf. Tiburzi was, zoo goed als de schrik der rijken, de toeverlaat der armen geweest.

‘Tiburzi was een Signore’, zei eindelijk Paolo; en met zijn zwarte oogen Sergio recht aankijkend: ‘hij had nog kleiner handen dan u, en hij was zes voet lang.... Hij had een huid zoo blank als een vrouw.... op zijn borst geen haartje.... en een haviksneus, heel wat voornamer dan de rooie voorgevel van den markies.... met alle respect voor mijn tegenwoordigen patroon.’

‘Tiburzi heeft mijn vader eens honderd lire geleend, toen ze hem uit zijn huis wouën zetten, omdat hij de huur niet betalen kon’, zei de oudste der twee kolenbranders, die Paolo erg naar de oogen scheen te kijken.

‘En nooit terugbetaald gekregen’, gromde Paolo; ‘ik weet dat.’

Zij zwegen allen.

‘Tiburzi was de rechtvaardigheid in persoon’, zei Paolo na een tijd weer. ‘Wee den lafaard, die een armen kerel of een vrouw aanviel, of die onnoodige wreedheden beging. Eens vond hij een scharenslijper zieltogend aan den weg naar Massano liggen. Hij had een schot in zijn buik. 't Had niet doodelijk hoeven te zijn, maar hij was niet meer in staat geweest te loopen en zoo had hij al uren liggen doodbloeden. De vijfentwintig lire, die hij dien dag beurde, waren hem door den aanrander afgenomen; dat kon hij nog beduiden. Tiburzi was woedend. Al de bentgenooten werden ondervraagd, net zoo lang tot het uitkwam, dat een zekere Spadini het gedaan had....’

En Paolo, zijn verhaal onderbrekend, spuwde op den grond, alsof hij hem daar voor zich neerspoot, den ellendeling!

‘'t Was aan een avondmaal, in net zoo'n hut als deze. Tiburzi, omdat hij te laag aan tafel zat naar zijn zin, had een stapel geweren onder zich. Eerst zei hij niets, en Spadini dacht al, dat het nog wel los zou loopen. Maar na den maaltijd haalt Tiburzi doodkalm zoo'n geweer van onder zijn achterste te voorschijn en schiet Spadini recht in zijn buik. Die deed nog een paar stappen, zakte dan in elkaar; maar dood was hij niet, en hij kermde zoo erbarmelijk, dat iedereen er beroerd

van werd. “Nou”, zei Tiburzi, “is het prettig om zoo te liggen? Maar nou wil ik jou leeren, vóór je naar ons Lieven-Heer gaat, wat edelmoedigheid is. Ik zal vijfentwintig missen voor je laten lezen... vijfentwintig.... heb je het gehoord? En maak er nou maar een eind aan!” - Fioravanti, Tiburzi's neef, nam zijn ponjaard en maakte hem af met een stoot in het hart, zooals de wilde zwijnen worden afgemaakt, als ze gewond zijn. Zoo leerde hij aan zijn trawanten wat menschelijk was en rechtvaardig.’

Sergio werd het wel wat wonderlijk te moede, in deze eenzaamheid, tegenover een geweldenaar, die naar omstandigheden zelfs een moord rechtvaardig vond.

Doch Paolo, sterk in het bewustzijn van hoe een ‘fatsoenlijk man’ hoort te wezen, trok met overtuiging opnieuw het vuur in zijn pijp.

En Renato glimlachte onder zijn knevels. Hij hield van Paolo in diens rudimentaire maar rechte moraal, en hij dacht aan hun laatste ontmoeting, op de Mercatura van Niccolini, toen deze zelfde man zijn minachting op den bodem had gespuwd bij het hooren van de onridderlijkheid der communistische wandaden.

Dan keek hij op zijn horloge. Het werd hun tijd om terug te rijden, wilden zij nog den autobus van vijven voor Massano treffen.

‘Alle tijd’, zei Paolo; ‘en als je nou de Selva Nera neemt en dan afslaat bij 't eerste hek, dan kom je langs den Romito, waar mijn huis staat, en zoo op den Ombrone terug. Dat is bijna nog korter, en je ziet meteen mijn bruid eens en mijn bende.’

Paolo was nog trotscher op zijn vrouw en op zijn kinderen dan op zijn vroegeren patroon, en hij had het nooit anders dan over zijn bruid en zijn bende.

- Goed, dat was afgesproken. Renato had plotseling een geweldigen lust, die ‘bruid’ te zien, en die negen kinderen.

Er werden dus weer handen geschud, de paarden werden beklommen en langs de Selva Nera aanvaardden zij den terugweg.

Na een uurtje kwamen zij aan den Romito, en daar, achter een kleinen akker, lag het oude boerenhuis. Zij zagen al een paar bruingebrande dreumessen uit de bovenraampjes hangen; en op de stoep zat de ‘sposa’, een donker bedonsd kopje aan de zware borst. Het was een loome, prachtige vrouw, zooals zij daar breeduit, als op een troon, gezeten was. Glanzend zwart haar glooide langs het laag maar zuiver voorhoofd, en over haar warme wangen scheen uit de geloken oogen een gloed neer te zeven naar den kleinen drinker. Een ander kind stond aan haar schoot en wees naar de

ruiters, die naderreden. Benieuwd zag zij op, doch zij kwam niet overeind. Op Renato's verhaal van hoe zij bij Paolo te gast waren geweest, begonnen haar donkere oogen te lachen en de lippen plooiden zich welgevallig.

Dan riep zij namen; verscheidene jongetjes en twee meisjes kwamen naar buiten gestormd, bleven dan verlegen staan, alsof er een foto van hen genomen moest worden, - 't geen Sergio echter niet deed. Het was anders een groep, die de moeite waard zou geweest zijn, want de eene rakker was nog klassieker mooi dan de andere, en de kleine meisjes leken wel ondeugende engelen, die van den Hemelschen Vader een standje krijgen en hun lachen niet kunnen houden.

Renato monsterde de reeks. ‘Ik zie maar zeven stuks’, zei hij.

‘De twee oudsten zijn naar school’, antwoordde de vrouw, ‘die kunnen niet voor half vier thuis zijn....’

Zij namen afscheid en reden verder, terwijl de vrouw weder de oogen look naar het donkere kopje aan haar groote, bruine borst.

Renato was wonder in zijn humeur geraakt.

‘Prachtig’, zei hij zacht voor zich heen, ‘prachtig....’

‘Ja’, zei Sergio, ‘mooie exemplaren van kinderen. Maar, wat een konijnenhol vol!’

‘Nou, konijnenhol,....’ weerde Renato af.

‘Ik bedoel niets kwaads met konijnenhol’, verdedigde zich Sergio; ‘konijnen zijn unieke dieren, maar.... díe vruchtbaarheid....!’

‘De vruchtbaarheid, die in de natuur ligt; in de natuur van onbedorven menschen ten minste.’

‘Wat zouden we in de stad met zulke gezinnen moeten aanvangen?’ vroeg Sergio lachend.

‘Dat klopt. De stad, dat is de on-natuur.’

‘Kom, professore! onnatuur! U heeft toch ook maar twee kinderen gehad.’

‘En zijn er geen andere willen komen, caro mio’, zei Renato simpelweg. ‘Ik had er wat graag meer om me heen gezien.’

‘Hoe kunt u dat zeggen, professore? Hoe kan een kunstenaar nu in zijn kunst opgaan, met al die eigenzinnige beestjes, die rond zijn beenen scharrelen? en die eeuwige zorgen.... al dat getob.... Nee, u mag van geluk spreken; een kunstenaar heeft zijn vrijheid noodig.... een kunstenaar kan niet gebonden zijn! Eigenlijk moest een kunstenaar heelemaal niet trouwen.’

Renato bleef even stil. Had hij wel veel recht van spreken, hij, wiens twee zoons in Florence zaten, en met wie hij het maar slecht vinden kon? Dan dacht hij ook: als de moeder niet zoo vroeg was gestorven, zou alles heel anders zijn geloopen.

In 'n van diep-uit opwellenden vloed van herinnering zag hij eensklaps die gelukkige jaren, de jonge Silvia met haar twee lieve bengels! Het leven kon wel bitter bederven, - maar toch zou hij voor niets ter wereld de werkelijkheid willen missen van wat eens zijn bloeiend gezin was geweest.

‘Wat je daar zegt, beste jongen’, antwoordde hij ernstig, ‘is heel aardig geredeneerd; zoo aardig, dat het onweerlegbaar lijkt. Zeker, geldzorgen, ziekten, en van alles meer, die maken het een kunstenaar niet gemakkelijk. Maar waarom zou een mensch het ook altijd gemakkelijk hebben? Als je kunst niet tegen wat moeite zou kunnen.... En zonder liefde ben je een half mensch!’

‘Ah, liefde!’ riep Sergio, ‘accoord, professore! Voor liefde voel ik alles! En een kunstenaar, meer dan iemand anders, heeft liefde noodig... Sublieme passie's, die hem opzweepen en hem later weer des te ellendiger achterlaten. Dat hebben alle grooten gehad. En alle groote kunst is er uit ontstaan. Maar kinderen....’

‘Houdt jij maar eerst eens goed van een meisje, het meisje met wie je zou verlangen te trouwen, dan praat je wel anders. Dan spreekt het instinct, vadertje!’

‘Ik zou nooit kinderen willen hebben’, zei Sergio beslist, en met een onverholen afkeer in zijn stem.

Renato voelde zich driftig worden; en als hij driftig was, werd hij giftig. Het gesprek hinderde hem van 't begin af aan.

‘Een mensch, die geen kinderen *wil* hebben’, zei hij scherp, ‘heeft net zoo'n volledig leven als een gecastreerde.’

‘Dank u!’ antwoordde Sergio gebeten; ‘van een gecastreerde heb ik anders gelukkig niet veel.’

Renato zweeg. Wat liet hij zich altijd weer meesleepen door zijn ergernissen. Hij ergerde zich aan zichzelf.

‘Prettig trouwens voor alle getrouwde menschen, die geen kinderen krijgen’, kwam Sergio nog.

‘Neen, dàt is wat anders’, zei Renato met overtuiging. ‘Als de natuur je geen kinderen géèft... dat is héél wat anders! Wie naar kinderen verlangt, maar ze niet krijgt, of niet krijgen màg, die bezìt immers het kind.... in zijn verlangen? Maar wie moedwillig kinderen weren, die snijden het mooiste uit hun menschelijk leven weg. Want kinderen hebben is iets prachtigs. En de kunstenaar, die dat niet gekend heeft, of er althans niet oprecht naar heeft verlangd, die is een onvolledig mensch, en dus ook een onvolledig kunstenaar.’

Sergio antwoordde niet meer. Hij had een vaag gevoel, ergens gewond te zijn. Maar zijn verstand overreedde hem te vinden: dat Focardi nu eenmaal

een doordrijver was, en wèl een beetje huisbakken ook....!

Hijzelf voelde zich zoo mannelijk in zijn geestdrift voor de sublieme passie's, dat hij, zonder er veel van te merken, de gezwollen Ombrone terug overstak.

En toen zij weer op het droge waren, hield hij de teugels in één hand, - en die hand aan den zadelkam, voor de zekerheid -; de andere zette hij elegant in de zijde.

Een kwartier voor de postauto langs kwam, vonden zij bij den brievenbus in den hollen boomtronk den bestiaio van dien morgen, om de paarden weer mee naar boven te nemen.

Sindsdien scheen het wel, alsof, zoo dikwijls Renato en Sergio bij elkaar waren, oneenigheden onvermijdelijk werden.

Iedere maal verweet Renato het zich; maar meer nog gevoelde hij, dat de blijvende verwijdering hem verdriet deed. Hij merkte, dat hij van Sergio had gehouden, méér dan hij zich daarvan toenmaals rekenschap gaf. Vreemd, dacht hij, want al héél gauw toch had hij bevroed, welke eigenschappen in den jongen hem tegenstonden. Het was natuurlijk zijn eenzaamheid geweest, het ongeweten verlangen naar iemand, die hem begrijpen zou, waaruit deze genegenheid was voortgekomen.

En die genegenheid te zien beschamen, dat was wrang.

Maar ook Sergio ondervond een bittere teleurstelling. Hoe had hij den grooten Focardi verafgood! En zeker, een buitengewoon schilder bleef hij; en om te zien, buitensporig genoeg ook! Als hij nog bellen aandeed, net een nar! Je moest hem langs de wegen zien loopen onder die groene boerenparaplu, rond zijn middel gesnoerd, - een tentje, dat beenen zou hebben!

Maar in uiterlijkheden zat het hem niet... En, de natuur! de natuur! jawel, maar van lesgeven was bijna geen sprake geweest. En wat een driftkop! Nee, hij zou hem niet lang meer lastig vallen.

Toen, plotseling, den 28sten Februari, 's avonds, kwam er een telegram uit Florence:

‘Bom Piazza Antinori. Lorenzo gewond. Geen levensgevaar.’

Renato ontstelde hevig. Lorenzo gewond, door een bom? Wat was er in godsnaam gaande? Geen levensgevaar, stond er; maar wat dan wel? In elk geval vertrok hij onmiddellijk naar Florence. Den volgenden dag nog.

Sergio verklaarde, dat hij meeging.

‘Maar ik denk niet lang weg te blijven, als het niet noodig is,’ had Renato tegengeworpen; ‘als

je dat nieuwe ding vast wilt gaan opzetten, in 't atelier ken je den weg....'

Nee, nee, had Sergio gedrongen, hij wilde den professore niet alleen laten trekken; hij ging zeker mee....

Den ochtend daarop stond de courant vol van den bomaanslag in Florence. Een studentencorporatie, een honderdtal jongens en een paar meisjes, die hun nieuwe vaandel hadden afgehaald en, begeleid door carabiniers, in optocht door de stad trokken, werden op de Piazza Antinori door communisten van uit een steeg verraderlijk beschoten; in de daarop ontstane verwarring was door een onbekende een bom geworpen, die een carabinier had gedood en zesentwintig personen gewond. Men vreesde voor ernstiger onlusten.

Renato was juist bezig zijn koffertje te pakken. Sergio had het zijne al gereed. Maar hij bleek eensklaps van inzicht veranderd.

- Er was die dagen in Rome een tentoonstelling van Mastropieri, zei hij. Rome was nu zoo dichtbij. Hij dacht den post-auto tot Orvieto te nemen en naar Rome te gaan....

'Zooals je wilt,' zei Renato, ietwat pijnlijk verwonderd.

Om elf uur bracht Sergio hem naar zijn autobus, verzocht vele groeten aan Ottavio, en aan de Signora Aurora!

‘En het beste met Lorenzo....’

Toen hij zelf een half uur later de andere richting uitraasde, dacht hij:

- Wat zou hij zich in die troebelen van Florence gaan steken? Hij deed toch veel beter met naar Rome te gaan! Ottavio had niet voor niets zijn Matteo-kop zoo goed en zoo gauw verkocht...! En Focardi, poveretto! de oude baas, - nee, per slot van rekening was hij toch niet de sublieme kunstenaarsnatuur, die hij zich gedroomd had!

Zevende hoofdstuk

RENATO stond op zijn dak-terras, en zag met afwezige gedachten de wijde avond-schoonheid zijner Maremmen aan.

Het was juist een jaar geleden, dat hij hier ook stond en zijn zoons uit Florence verwachtte. Nu was hijzelf, een paar dagen tevoren, vandaar teruggekeerd.

Hij fronste de zware brauwen, en zijn lichte oogen doken treurig weg in hun kassen. Hij aanschouwde weer de verwoeste barricaden in den Borgo San Frediano, de steenhoopen en den onherkenbaren warrelklomp van planken en stukken meubel en prikkeldraad; en hij zag de plekken geronnen bloed, - het schandebloed van den broedermoord.

En nog sterker zag hij het afschuwlijk visioen, dat hij *niet* met eigen oogen had gezien: den gewonden jongen man, die zwijmelend zich nog krampte aan den buitenrand van de brug, waar zij hem afgedrongen hadden, totdat een ijzerbeslagen hak hem de vingers verpletterde, en hij met den stervenskreet ‘Moeder!’ omlaag tuimelde in de rivier. 't Was de achttienjarige Giovanni Berta geweest, de zoon van

'n industrieel, die op de fiets de stalen Arno-brug bij de Cascine passeerend, door een bende communisten was overvallen. Moedig had hij bekend fascist te wezen, en getracht hen van het lijf te houden door te dreigen met zijn revolver. Toen was hij van achteren overvallen, ontwapend, gewond, en zoo, bloedende, door zijn belagers tusschen de bruggespijlen doorgeduwd. En weer waren het de wijven geweest, die schreeuwden: Trap hem erin! Schop hem naar beneden! - waarop de gespijkerde zool 'r beulswerk voltrok.

Een paar dagen later, voorbij een herberg komende, had Renato het heldenfeit vroolijk hooren bezingen:

> ‘Vermoord is Berta de fascist,
> De zoon van 't geld der schande!
> Lang leve de communist,
> Die trapte 'm op z'n handen!’

Een hel was Florence geweest. Onheilspellend klonk het geratel der mitrailleurs, waarmee de opstandelingen - wie had hun van al dat oorlogstuig voorzien? - de roode wijken hadden verdedigd, en overal elders in de stad het wilde knallen van geweren of revolvers, het ontploffen der handgranaten. Geblindeerde auto's donderden door de nauwe stegen. Als in barbaarsche eeuwen had het volk de kokende olie uit de ramen gegoten. In de verte

dreunde kanongebulder: dorpen in oproer, Scandici, Legnaia, die beschoten werden. Hijzelf, aan den Arno staande, zag tram 22 aankomen, - de eerste sinds dagen, want er was algemeene staking. Plotseling een schot, de voorruit sprong in stukken, en de wagenbestuurder, het gezicht verscheurd door kogel en scherven, zakte ineen. - En in het hospitaal van Santa Maria Nuova had hij aan het bed gezeten, waar Lorenzo lag, klam en bleek, met verbonden hoofd en arm... Gelukkig zat de jongen nu weer op, 't gevaar leek geweken.... Maar zijn nieuwsgierigheid, dien onheilsdag, zou hem toch levenslang een geteekende laten.

En hier, voor hem neer, lagen de mildgroene wijdten der Maremmen uit tot aan de zachtblauwe strook der zee; en daar weer achter, teeder en nog teerder violet, rezen de berg-silhouetten van Elba en Corsika. Van het heuvelland dichterbij begloorde de rood-dalende zon de tallooze kammen en toppen, terwijl de welige valleien in een dampige schaduw waasden; en vlak onder zijn oogen vlijde zich een koperen gloed door het peinzend grijs en het smeulend rood van zijn vroeg bloeiende anjers.

Wat was het hier stil! En hoe zoel was de lentelucht in den avond! Zoo had hij ook gestaan, een jaar geleden, met Lorenzo en Ottavio, trotsch op zijn uitzicht, en innerlijk fier op den eenvoud van

zijn vrije leven, in de afzondering dezer groote natuur.

En nu - stak hem een brok in de keel; nu gaven diezelfde pracht en diezelfde zuivere rust hem geen vrede.... Het was, of hij naar Florence terug wou.... Het was er een hel geweest, en hij wou ernaar terug; hij kon het zich niet verklaren.

- Empoli.... Empoli! Dat was voor hem, nog eens te meer, het wreede raadsel van het menschdom. - Toen de ‘roode week’ in Florence woedde, had de regeering, weinig vertrouwend op het leger, matrozen uit Livorno laten komen; in camions, want de treinen liepen niet, en zouden trouwens geen matrozen hebben vervoerd. Langs Empoli komend, was een dier vracht-auto's vanuit een hinderlaag overvallen; de chauffeur, verscheidene matrozen, werden gedood, andere gewond; nog andere trachtten te vluchten; zij werden achterhaald in het veld en door het gepeupel op de ontzettendste wijze verminkt en afgemaakt.

Den jongste van hen, die zieltoogde aan den weg, - hij was nog geen twintig jaar! - werden door een oud serpent de kleeren van het lijf gerukt en de kern van zijn jeugd afgesneden.

Arme, arme menschheid! Je kon het niet bevatten! Je wìst dat niet, welke misdadige instincten er in haar verborgen lagen. Wie zou het ooit hebben willen gelooven van de ruw-lachsche kerels, die

goedmoedig naar hun werk trokken, van een grappig wijf, dat appelen verkocht aan een kar, van een schoenmaker in zijn winkeltje, van een pakjesdrager aan den trein, allemaal heel gewone menschen, die hun slechts hebben, en ook hun goeds, - dat die erger dan wilde dieren, dat die duivels konden worden!

Wat ging de zon daar prachtig onder, dofroode bol, in de verre, staalblauwe zee.... In een ademloos verwachten voltrok zich het onafwendbaar natuurgebeuren, langzaam, langzaam, dan al sneller en sneller, totdat nog één laatste droppel vuurs verzonk in het eenzaam achterblijvend water, donkerblauw als van de kou des doods.... Hoor, daar kwam een vredig muildier het trappenstraatje afgekloefd; op het pleintje praatten een paar vroolijke stemmen.

Hoe kòn het wezen? wroette Renato in zichzelf, - hoe kòn er in die welgezinde menschen ooit iets misdadigs op de loer liggen? Hij zuchtte. Zijn pijp, sinds lang al uitgegaan, zat in den mondhoek vastgezogen onder de lange, grijze knevels. Zijn oogen doken smartelijk weg in hun zwaar-overborstelde kassen.

Dan trok opeens een zachte glimlach zijn wangen omhoog. Hij nam de pijp uit den mond, klopte die peinzend leeg op den terras-rand.

- De klein Silvio! Silvio, het onwetend jon-

getje, wat was hij lief geweest! Pips kereltje, maar met zulke heldere vraagoogen, de oogen van Silvia!

‘Grootvader!’ ‘Grootvader!’ Het kind had hem eigenlijk te voren nog nooit bewust gezien, en toch dadelijk vertrouwelijk tegen zijn knie. Dat deed je góed, meer dan iets anders ter wereld. - En een drukke bedoening met zijn ‘postzegelverzameling’.... zeker van grootere kinderen afgezien... In den catalogus van een warenhuis had hij ze geplakt, allemaal schots-en-scheve rijen van roode tien-centiemers en groene vijf-centiemers.... en een gewichtigheid erover! Schat van een ventje!

Alleen, dat gedurig verbieden en dreigen-zonderdoen van Aurora, en de overdreven aanbidding, door de onbillijkste driftbuien afgewisseld, van Ottavio.... Een geprikkelde atmosfeer hing er in dat huis....

De zon was lang al onder. Het werd koel op het terras. Renato deed zijn pijp in zijn jaszak glijden, bleef dan bewegeloos de wazige wijdheid der Maremmaansche landen overzien; maar diep daardoorheen, helder en lokkend, zag hij de vragende oogen van een kind.

Renato, in die dagen, gevoelde zich ontwend aan het leven, dat hem altijd bevredigd had. Van Sergio had hij niets meer gehoord. Domenica zei hem, dat de Signorino geen enkel voorwerp had achtergelaten

in zijn kamer. Zou hij niet van plan zijn, terug te komen? dacht Renato. Hij had het dien laatsten morgen vaag aangevoeld, maar was toen van te veel andere zorgen vervuld geweest... Had de jongen dat niet ronduit kunnen zeggen? Of vergiste hij zich? Het stak hem dieper, dan hij zich bekennen wilde. Toch was zijn eind-overlegging, en hij meende het: beter maar zóó misschien....

Met een verwoeden werkijver wierp hij zich andermaal op zijn nieuwe Veestempeling, het doek van den toornigen jongen stier, door de vermetele heerschersgestalte, op zijn steigerend ros, aan den lasso geslagen. 't Was of hij vocht met dat werk, als moest hij zichzelf boven al zijn onvreê uitvechten. Maar hoe verwoeder hij arbeidde, hoe minder hem beviel, hetgeen hij deed. 't Was, of zijn tè gespannen wil alles verstroefde, daar op het doek vóór hem.

‘Als ik zoo doorga, wordt het nog dooier dan het eerste’, zei hij ontmoedigd op een morgen tegen zichzelf. Hij riep Domenica en samen beurden zij het gevaarte van den ezel en zetten het achterste voren tegen den wand. Hij wou het vooreerst niet meer zien.

Toen trok hij verscheidene dagen met zijn tax en zijn schetsboek op tochten rond Massano uit. Hij wandelde meer dan hij teekende, en het was of hij dat vooruit geweten had, want zijn groene

regenscherm had hij thuisgelaten. Het loopen vermoeide hem, en omdat hij zich niet gewonnen wou geven, liep hij er tegen in, en kwam 's avonds bek-af thuis.

Eindelijk, op een middag, toog hij naar Don Pompeo. Hij verloor er twee partijen schaak, en, wat hem anders nooit overkwam, het verlies maakte hem kribbig. Maar Don Pompeo was extra hartelijk, blij in het vooruitzicht, zijn ouden vriend weer voor zich alleen te hebben; hij raakte zelfs in een overmoedig humeur door zijn twee prachtig verloopen partijen, en begon opnieuw een redetwist, dien zij enkele weken te voren niet tot een goed einde hadden gebracht.

- Natuurlijk, de communisten... accoord!... maar hij kon toch ook het optreden van die fascistische heertjes niet goedkeuren! Als er moest worden opgetreden, dan waren er de daartoe gestelde machten: de politie, en de karabiniers, en het leger; maar niet een willekeurige groep nauwelijks volwassen jongens! Hij begreep niet, dat de regeering het dulden kon, en dat het parlement het er de regeering niet lastiger over maakte.

‘Het parlement!’ minachtte Renato.

‘O ja, jij wou laatst het heele parlement afschaffen, dat is waar ook!’ hoonde Don Pompeo terug.

‘Natuurlijk’, kwam Renato korzelig, ‘een parlement van minderwaardigheden, zooals wij hier

sinds jaar en dag hebben - en hoe zou het eigenlijk ook anders: het wordt immers door de méérderheid gekozen! - zoo'n parlement kan net zoogoed thuisblijven. En een parlement, waar bij ongeluk eens wat fut in zit, doet weinig anders dan regeeringen omver gooien, met het gevolg, dat er óók niets tot stand komt.'

Hij rees overeind. Hij voelde zich niet gestemd tot een hunner gewoonlijke vernufts-toernooien. Maar de beste Don Pompeo, die er nog lang niet genoeg van had, stelde voor, hem een eindweegs naar huis te brengen. En nauwelijks op weg, hervatte hij het in den steek gelaten gesprek:

'Dus jij zou eigenlijk tot het despotisme willen terugkeeren?'

'Voor mijn part!' Renato haalde de schouders op. 'Een flink despoot is zeker beter dan het belabberd liberaal bestuur, waar wij nu mee zijn opgescheept!'

'En onze vrijheid dan?' stoof verontwaardigd de geboren Massaner op. 'Onze duurgekochte vrijheid?'

Renato meesmuilde.

'Vrijheid!.... Wie is er vrij in het leven? Mooie vrijheid, moet ik zeggen, met het stel vermogens en eigenschappen, dat je bij je geboorte meekrijgt.... En later.... later zijn we nog veel vrijer! - gebonden aan het geld.... of aan het

geldgebrek; een man aan zijn vrouw; een celibatair aan zijn maîtressen; ouders aan hun kinderen; een priester aan de kerk! Allemaal loopen we, op alle manieren, in het gareel! Wat kan dan die ééne vrijheid schelen, om meê te mogen praten over staatszaken, waar we toch geen verstand van hebben...?'

'En jouw fascisten dan?,' dacht Don Pompeo hem te vangen, 'die mengen zich zeker nìet in alles Wat hun niet aangaat?'

'Die fascistische jongens', zei Renato, 'of ze dan gelijk hebben of niet, zijn prachtkerels! Ze hebben wat alléén de jeugd heeft: den moed tot het schijnbaar onmogelijke! Met hun drieën of vieren - meer dan eens is 't gebeurd! - trekken ze ìn op een heele horde.... en winnen het ook! En natuurlijk winnen ze het, omdat het gepeupel enkel voor materieele belangen strijdt, die geen waarde meer hebben, als zij dood zijn, en daarom zijn ze bang voor hun hachje; terwijl die jongens roekeloos hun leven veil hebben voor een ideaal! Je kunt nu wel zeggen: de regeering mòest.... Maar de regeering doet niets! Als het zóó had moeten doorgaan, was Italië eenvoudig naar de communistische kelder geweest!'

'Nou, nou'.... suste Don Pompeo.

'Ja, hier in Massano is alles rustig gebleven', hield Renato vol, 'maar in Florence zou je wel anders hebben gepraat.'

'En wat de communisten betreft', kwam hij

even later, ‘och, je kunt er ook wel weer inkomen, dat het volk eindelijk zegt: “jullie hebt nu zoolang in overvloed gezwolgen, - nou is de beurt eens aan òns!” Het is alleen maar, met al dat rooven en moorden, zoo'n ellendig léélijke beurt.’

‘Dus de fascisten zijn goed, en de communisten zijn eigenlijk óók goed!’ voer onredelijk de kanunnik uit.

Renato had genoeg van de altercatie. En daar zij juist langs het winkeltje van den zadelmaker kwamen, zei hij plotseling:

‘'t Spijt me.... ik moet hier even wezen....’ Hij wist, dat de kapittelheer, als hij kon, een ontmoeting met den verminkte vermeed.

Don Pompeo ging dan ook niet mee; maar met een zegevierenden glimlach reikte hij hartelijk de hand ten afscheid.

‘Denk maar eens na over de zonden in je logica’, zei hij goedertieren.

Toen Renato binnenkwam, zat, tot zijn verwondering, de mismaakte man zachtjes voor zich heen te zingen, terwijl hij bezig was, met korte plofjes van een kleinen hamer een lap leer murw te slaan. 't Licht was al aan in het laag gevensterd vertrek op de nauwe straat; en bij het schrille schijnsel van dat naakte peertje leek afzichtelijker nog dan bij den dag het blauwrood doorkerfd en weggevreten gezichtsdeel, waarvan eens de helsche granaatscherf

het oog uitgroef en het jukbeen versplinterde.

Dan zag Renato, hoe in den hoek bij het raam een jongetje van een jaar of drie aan een omgekeerd tonnetje stond te spelen met reepjes leer-afval, die hij in een eindeloos geduld probeerde aan elkaar te knoopen. 't Was een prachtig jongetje, zuivertjes blank en sterk. Soms zei hij in alle onnoozelheid: verdikkeme, of: potverdorie, als 't werk niet vlotte.

‘'n Kind van mijn zuster’, vertelde de zadelmaker boven zijn hamergeklop uit; ‘dat brengt ze hier 's middags vaak... Altijd zoet met z'n oom... probeert nou, leidsels voor z'n paardje te maken... Die heeft mijn kapot geschoten voorpui nog nooit met z'n weten gezien, geloof ik.... Maar ik denk wel eens: wanneer zal die ook de schrik voor me beetkrijgen?.... de meeste kinderen moeten me niet.... begrijp je wel.... ze zijn bang....’

Renato bleef naar het jongetje kijken, zooals dat, verzonken in zijn gewichtig werk, het blossig ronde wangetje over de onvast-frutselende handjes gebogen, hoorde noch zag wat er om hem was.

‘St!’ wenkte hij den zadelmaker, en met een paar fijne lijntjes en wat dunne schaduwtoetsjes legde hij het lieve van dat figuurtje in zijn schetsboek vast.

‘Potverdikkeme’, mompelde het jongetje weer, toen een knoop hem maar niet lukken wou.

De zadelmaker liet zijn hamer rusten. Hevig nieuwsgierig loensde het ongeschonden, maar pijn-

lijk vertrokken oog naar de teekenende vingers.

‘Als je *mijn* aanvalligheid ook eens vereeuwigen wil.... tot je dienst hoor....’, grapte hij nog. Maar Renato zag wel, hoe begeerig hij naar het krabbeltje was. Hij stak hem het schetsboek toe. Schuin het ophoudend voor dat zielig loenzende oog, zei de verminkte eerst niets. Dan knikte hij:

‘Precies, hoor.... precies, zijn lekkere wangetje.... en zijn lekkere, donkere kijkertjes....’

‘Precies hoor!’ kwam hij verteederd nog achteraan. Hij kon er niet genoeg van krijgen.

Renato voelde plotseling een nog veel grooter medelijden dan hij altijd al gehad had voor dezen ongelukkige, dien een gruwelijke oorlog alle kansen op wat eenvoudig menschengeluk had ontnomen. Een oogenblik dacht hij, het blad uit zijn schetsboek te scheuren en het den man te laten. Dan nam hij zich voor, hij zou het nog eens overteekenen, wat uitvoeriger.... het kereltje er nog eens op aankijken.... En dat beloofde hij hem toen.

- Kon ik hem maar vragen, als wedergift die sinistere aardigheden over zijn ongeluk achterwege te laten, overlegde Renato. Hij maakt er me zoo beroerd mee.... Maar hij begreep, dat hij dien wensch moest voor zich houden; - 't was het eenige verweer, dat hij nog tegen zichzelf had, de arme drommel!

Maar verscheidene dagen lang vergat Renato zijn

belofte. Er lag, toen hij thuiskwam, een brief van Lorenzo.

Ontslagen uit het hospitaal en op zijn kamer teruggekeerd, had hij gevoeld - schreef die - nog niet genoeg te zijn aangesterkt voor den tweemaaldaagschen uitgang, vier trappen op en af, naar het restaurant, en des te minder voor zijn werk op het atelier. Hij logeerde nu bij Ottavio, maar dat bleek heusch geen pleziertje. Ottavio was in een humeur....! En Silvio lag weer te bed met een soort griep. Aurora had een moeilijk leven, en 't was dubbel lief van haar, nog tijd te vinden voor gastvrijheid. Hij bewonderde Aurora. En hij eindigde met nogmaals vele groeten van Aurora, zonder die van Ottavio over te brengen.

De brief verontrustte Renato op alle manieren. Vooral Ottavio gaf hem zorg. Gingen de zaken niet goed? Hij had toch heel wat verkocht den laatsten tijd! Verscheidene doeken van hèm, en ook wel van anderen.... Hoe was Ottavio dan zoo dwars? Ging dat huishouden wel goed? Hij had daar al meer over getobd....

- Ja, die vrijheid van Don Pompeo! Vrijheid was iets, dat niet bestond. Niemand was er vrij. Niemand was vrij om gelukkig te zijn of om ongelukkig te zijn, om slecht te zijn of om goed te zijn. Was Ottavio vrij? was Aurora vrij? was Lorenzo vrij? Was de onhebbelijke Sergio vrij, de ‘vrijge-

vochten artiest', die eigenlijk de.... gevangene was van zijn eigen 'subliemheid'? - En was hijzelf vrij, die de vrijste mensch ter wereld leek? Hij zag opeens heel duidelijk, hoe alle menschen door duizend onzichtbare en slechts gewelddadig stuk te rukken draden aan elkaar en aan zichzelf en aan oneindig veel omstandigheden waren vastgelegd, verstrikt in een zacht en meedoogenloos netwerk, waaruit geen ontkomen mogelijk was.

Wat bazelden ze dan nog van vrijheid? - Vrijheid voor allen! Wat een leugen!

En gesteld dat je aan één mensch eens de volkomen vrijheid kon geven, te doen en te laten al wat hij wou, - wie zou er sterk genoeg zijn, om díe vrijheid te dragen? Zou die ook maar begeerlijk wezen? Zou zij voor de meesten geen volkomen steunloosheid beteekenen? Was gebondenheid niet feitelijk een zegen? Was zij niet eerder dan een verstrikkend netwerk, het regelende, richtende en stuttende samenstel van krachten, waardoor een persoonlijkheid werd gevormd en in al haar verhoudingen en plichten bestemd?

Ach, allemaal valsche leuzen! Leege phrases! Vrijheid! Democratie! Wat had nu in vijftig jaar democratie, het volk ooit voor werkelijk aandeel gehad aan de regeering? Wat had het zelfs maar geweten van wat er in waarheid omging? - De 'volkswil'! - Renato lachte hardop. - De wil

van de meerderheid.... die natuurlijk altijd ongelijk heeft, en die zoo weinig een *wil* heeft, dat het ‘democratisch’ gesjacher met holle woorden en portefeuilles net zoolang was voortgesukkeld, tot het land er bijna mee naar de weerlicht gesukkeld was!

Lorenzo schreef niet meer over fascist worden... Hij had zeker genoeg aan die bom, al had die hem maar bij ongeluk getroffen....

Renato dacht aan de voortvarende pelotons zwarthemden, zooals hij ze vol bijna baldadigen overmoed door de straten had zien rukken. Jonge, bezielde koppen, oogen stralend van wilskracht! Heel ànders waren zij, dan hij en zijn makkers in hun mooiste jaren op den Monte Labbro waren geweest. Zij leefden ook in een heel anderen tijd. Maar één groot ding hadden zij gemeen: het loutere ideaal; het idealisme, dat niets voor zichzelf verlangt; dat geloof heeft en toewijding; dat met enthousiasme zich onderwerpt aan de tucht, en bereid is tot elk offer, zelfs tot den dood.

Ja, móói waren zij, die jongens....

Een der volgende dagen, heel vroeg nog, terwijl hij in de keuken de groote kop heete melk-koffie te genieten stond, die Domenica hem iederen morgen maakte, kwam de loopjongen van den Albergo Nazionale met een beschreven visitekaartje aangezet: - iemand, die expresselijk voor hem uit Florence

was gekomen en straks met de post weer wegging, vroeg hem te spreken.

‘Mamma mia!’ schrok Renato, en sloeg zijn stoffige werkplunje af.... 't was een Commendatore*)..... en Domenica, die zijn eetkamer aan 't uithalen was!.... hij moest hem wel op zijn atelier ontvangen....

Een kaalhoofdig, gewichtig heerschap; een druk en opdringerig en joviaal mensch. Renato haatte hem bij voorbaat. Stuursch luisterde hij naar de vleiende tirades, die aanstonds loskwamen over zijn tentoonstelling in den Borgo Ognissanti.

- Een pracht van een tentoonstelling, buitengewoon geslaagd.... maar men moest nooit alles op één kaart zetten.... een kunstenaar was aan zichzelf verplicht, zich te vergewissen, of hij wel altijd de hoogste markt voor zijn werk kreeg....! Als hij niet onbescheiden was, - hoeveel procent bracht Signor Ottavio hem in rekening?

‘Hij brengt mij niets in rekening’, zei Renato kortaf, ‘ik geef hem zijn deel.’

Maar de Commendatore was er zeker van, dat hijzelf met minder tevreden zou zijn.... Och, hij kon dat doen!.... het was voor hem meer een liefhebberij.... En Signor Focardi in Florence stond.... nu ja, een beetje bekend voor zijn hooge

*) Commandeur eener ridderorde, in 't Italiaansche dagelijksche leven ook met dien titel toegesproken

provisies! Maar er was zelfs geen sprake van onderkruipen! Integendeel! artiesten waren dikwijls de dupe van hun goedheid, en een gezonde concurrentie werkte altijd zuiverend op de atmosfeer, zoo goed in de kunst als in andere takken van handel...

Renato werd woedend. Wat let me, gistte het in hem op, of ik gooi den schobbejak het atelier af!

'Ik heb niets te koop', snauwde hij.

Maar precies even vleiend-joviaal praatte de ander door.

- 't Was ook niet heelemaal.... eerlijk, tegenover het publiek, kwam hij ten leste. - Een familie-onder-onsje, een familie-regeering, grapte hij; 't schaadde ongetwijfeld aan een zuivere waardeering van het succes, al was dat nog zoo groot....

Met omzichtig-insinueerende zinnetjes praatte de bezoeker, tot hij eindelijk zich vierkant voor de 'Morgen in de Maremmen' posteerde:

'Nu? welken prijs heeft uw zoon genoemd? Zal ik u den mijne zeggen?'

Maar Renato, buiten zichzelf geraakt, liet hem niet langer uitspreken.

'Sacripante!' schreeuwde hij, 'versta je Italiaansch of niet?'

Een uur later liep hij nog te lachen over het malonthutste gezicht van den kaalkop, en over de waardig-beleedigde houding, waarmee de gewichtige man plotseling het atelier was uitgeschreden.

Maar den heelen verderen dag was Renato het werken onmogelijk, en toen hij dien avond het land zat te hebben over zijn verloren tijd, herinnerde hij zich, hoe onbetaalbaar Pimpia zoo een ‘kunstluis’ wist aan te vatten, al naar gelang van omstandigheden...

Hij zat in zijn eetkamer aan tafel. Hij voelde zich moe en klopperig, zooals hem dat meer overkwam, als hij zich driftig had gemaakt. De tax lag aan zijn voeten. Pimpia's pijp rustte in zijn saamgevouwen handen.

- Kordate Pimpia! Hoe had hij altijd genoten van 'r leukheid, die nooit om een kwinkslag van haar volkshumor verlegen was. Hadden zijzelf geld noodig, met wat een fijn lachje kon zij dan op 't atelier komen: ‘Je zult nog eens een haantje moeten slachten, prof essore....’ Bij zulke gelegenheden noemde zij hem: professore! En dan haar grappige verontwaardiging, als hij volgens haar meening zijn dingen te laag aansloeg. Zij had zoo'n bewondering voor hem.... Goeie Pimpia... En dat haantje... Gek, dacht hij, verbeeldt je, dat Ottavio of zelfs Lorenzo zooiets zei! Waarom mocht Pimpia het dan wèl zeggen? Als zij het zei, vroeg hij niet eens verder.... dat open, gulle gezicht zou niet hebben kunnen veinzen.

En al mijmerend dreven zijn gedachten van Pimpia weer weg, nog verder het verleden in. - Vreemd, dat hij altijd zoo aan het behoud van zijn

werk gehangen had.... Of, vreemd? Een schrijver, een componist, die hield het zijne levenslang bij zich; een schilder moest zich afscheuren van zijn kinderen, ja, kínderen, meer dan lichamelijke kinderen ooit zijn, want zij zijn het beste van jezelf, en ze verloochenen je nooit, al hebben ook zij hun eigen leven; de ontrouwe was je zelf, je kende ze nauwlijks meer. Wist hij nog precies, hoe dat wonderlijke ‘groene hekje’ was, vóór dien schemerigen tuin vol vage rozenkleuren, dat klein paneel, waarvan hij zoo gehouden had? Of dat groote stuk, dat naar Amerika ging, die kudde wilde koeien op een heuvel boven de zee, in de verte een klein wit huis, en een veehoeder op zijn galoppeerend paard komt aangerend, - dat doek, waarin je de zee-en-graslucht rook? Of die kleine Arno-studie, die Silvia eens had verkocht, terwijl hij niet thuis was? Zij hadden het toen zoo arm, dat hij een week te voren veertien olieverfschetsen tegelijk naar de Via dei Servi had gebracht, naar het verkooplocaal. Honderdtachtig Lire had hij ervan gebeurd. Den morgen daarop was Silvia hem op de trap tegemoet gekomen. En zoo verheugd! In de portiersloge had zij een vreemdeling ontmoet, die met haar mee was gegaan, en ze had hem dat studietje van den Arno verkocht voor tweehonderd Lire! Ze straalde van geluk! 't Was hem onaannemelijk voorgekomen: honderdtachtig Lire voor veertien sigarenkistplank-

jes, en tweehonderd Lire voor één studie.... Hij was jaloersch geworden.... en hij had haar verboden, ooit weer iets buiten zijn weten te verkoopen. En zij had geschreid, poverina.... Een beetje bullebakkig was hij altijd wel geweest.

Het hoofd was hem op de borst gezakt. - Silvia! Hij beleefde weer dien lente-avond, hoevele jaren nu al geleden, dat de zon zoo zoel door het open venster naar binnen scheen; hij zag nog de doorlichte wingerdbladen, die het raam omrankten en een heldergroene schemer maakten door de kamer, waar in het oude trouwe ijzeren ledikant, dat heel hun huwlijk wist, Silvia lag te sterven. Hij zag haar weggeslonken, wasbleek gezicht, met de branderige vlekken onder de gesloten oogen. En plotseling sloeg zij die op; spreken kon zij niet meer. Zij sloeg de oogen op, en haar stervende blik gloeide van een eindeloos verlangen naar het leven, een wereld van onuitsprekelijke liefde en onuitsprekelijke smart, hem en hun kinderen te verlaten voor altijd. Diep pijlde die blik zijn ziel binnen, alsof die zich daarin voor altijd vásthouden wou. En langzaam zonken de oogleden toe, en zij zouden zich nooit meer openen.

En opeens had hij bemerkt, dat het goudgroene licht verdwenen was uit het vertrek; alle dingen werden koel en verstorven; de zon was ondergegaan. En hij boog zich over haar en luisterde. Geen

ademhaling was meer te hooren. En met een heftigen schrik legde hij zijn oor aan haar nog warme hart... het klopte niet meer. Silvia!! had hij geroepen, maar aan de holheid van zijn eigen stem had hij gehoord, dat hij alléén was. En op zijn knieën was hij bij haar neergezonken en zijn oogen had hij uitgedoofd aan dat ontzielde lichaam, dat hij zoo zelfverloren had liefgehad.

Toen waren de jongens thuis gekomen, die hij dien mooien voorjaarsmiddag uit wandelen had gestuurd. Stakkerds van kinderen, hoe zielig hadden zij gehuild! En vreemd, den volgenden dag speelden zij weer, luidruchtig als altoos, niet begrijpend, welke slag heel hun verdere leven in andere banen had geslagen.

Zijn arme jongens. Hij mocht wel wat meer geduld met hen hebben, dan hij, driftkop, ooit had.

En de dagen, die volgden, naar de foto's die Lorenzo hem had gezonden, schilderde hij een nieuw klein portret van Silvia. Hij schilderde het beneden, in zijn slaapkamer. Hij kon het niet schilderen in het atelier, waar het glorieuze portret van Pimpia hing te lichten.

Dagenlang verdiepte hij er zich in, en de ademlooze aandacht van den schepper herschiep dat teere, bleeke kopje, zoo argeloos mooi, het zwarte sluiertje over de blonde haren, en die bedwelmende kracht

in haar zachte oogen.... En in de kleinere afmeting werd het nòg fijner, nòg inniger doordroomd, dan het oude, prachtige portret was geweest. Een verstilde droefenis kwam er geslopen in den parelgrijzen achtergrond, die het ànders maakte dan wat hij eens geschilderd had in de heftigheid zijner smartelijke liefde. En zijn oude hart was vol van menigerlei berouw.

Toen hij na een week weer op het atelier kwam, vond hij daar de teekening van het jongetje. Dien middag toog hij naar den zadelmaker. Maar het jongetje was er niet. En met moeite overwon zich Renato en lichtte het blad uit zijn schetsboek.

De zadelmaker nam het aan met voorzichtige vingers. Hij was zoo blij of hij een onverwachte schat thuis kreeg.

‘Er moet een mooie lijst om’, zei hij, ‘ik hang 't boven mijn bed.’

En Renato dacht aan den kleinen Silvio, zijn eigen kleinzoontje, daar verre in Florence! Waarom liet hij toch de kostbare seizoenen, dat hij dit kind zou kunnen zien leven en groeien, in deze eenzaamheid voorbijglijden? Hij benijdde bijna den verminkte, die zoo dikwijls hij wilde de genegenheid van het neefje om zich had....

Sinds zijn laatste bezoek aan de stad, die sombere revolutie-weken, waarin de kleine Silvio als een bevend lichtje wonk, - had hij geen vreugde meer

aan zijn Maremmen. Hij kon de gedachte niet van zich afzetten, dat die veelgeroemde vrijheid van hem een ballingschap beteekende buiten het groote leven, buiten de wereld vol duisternis en misdaad, maar waar ook een nieuwe heldenmoed in de jonge harten was opgestaan, en waar, ergens boven in een donker huis, het innigst-eigene hem riep, het bloemetje van Silvia!

Want de kleine Silvio zou wel zijn eenig kleinkind blijven. Hij zag er Ottavio en Aurora op aan, dat zij verder geen kinderen meer wilden. En Lorenzo zou wel niet trouwen.

Herhaaldelijk reeds had Renato zich ook afgevraagd, wat er toch zijn zou met Sergio. En juist dienzelfden avond kwam er een brief uit Rome. Hoffelijk en zwierig verontschuldigde zich het jongemensch, dat hij door allerlei oorzaken niet eerder van zich had kunnen doen hooren. Op de sublieme tentoonstelling van Mastropieri had hij den meester zelf ontmoet, en nu hij toch eenmaal in Rome was, zou Renato het wel billijken, dat hij ook eens een tijd onder Mastropieri's leiding werkte. Een fenomenale figuur! - Maar voor Renato's lessen en wenken zou hij altijd diens schuldenaar blijven. Met oneindigen dank en genegenheid teekende hij zich Sergio Murati.

Renato glimlachte, een beetje bitter. Met welk een sierlijk gemak maakte die jongen zich van hem

los! En hij bemerkte, dat het hem zeer deed, voor den jongen zelf nog het meest.

Hij zocht in zijn teekenportefeuille en vond Sergio's portret, het portret, dat enkel hoofd was. Hij herinnerde zich dat keurige geruite pakje, dat keuriggestrikte dasje, en dat zijden flipje uit zijn borstzak, - hij had geen lust gehad, er dat alles bij te teekenen. Nu leek het hem een bedoeling te hebben! - een hoofd alleen. En met zijn eigenaardig, als gebeeldhouwd schrift zette hij eronder, en in zijn satirieken lach verschool zich een fijne pijn: - *De jonge Artiest*.

Toen verscheurde hij den brief, zonder hem te hebben overgelezen. Doch van de enveloppe plukte hij eerst, voor Silvio, den postzegel af. Zijn besluit was genomen.

Den morgen daarop verweet hij zich: hij was sentimenteel; hij moest niet toegeven aan invallende gevoelens. Hij woonde hier nu eenmaal, sinds twintig jaar.... hij had hier gewoond, alleen, met Pimpia, en weer alleen.... Wat ging hij dan nu als oud man voor kuren uithalen? Het stadsleven haatte hij immers? Hij was te zeer vergroeid met de natuur en de natuur-menschen, dan dat hij ergens anders zou kunnen aarden. Oude boomen moest je niet verplanten. In Massano had hij geleefd, en in Massano wou hij sterven.

En om de lokstemmen van zijn oude hart tot

zwijgen te brengen, gooide hij zich opnieuw in het heroïsche doek der Veestempeling, en binnen een paar weken van alvergeten arbeid voltooide hij het vervaarlijke werk.

Langen tijd zat hij ernaar te kijken, den avond dat hij, als laatste penseelstreek, zijn naam eronder had gezet. Het was koud voor eind April, en daar hij niet meer stookte, had hij zijn scaldino mee naar het atelier genomen.

Met dien scaldino tusschen zijn beenen zat hij. 't Was een van de meest trieste uren van zijn leven. - Voor jaren al, toen Pimpia er nog was, had hij begeerd dit doek te schilderen. Hoeveel had hij niet gewerkt en gezocht, om het te bereiken! En hier stond het nu vóór hem, en het was, wat het was. Illusies erover kon hij zich niet maken, zooals een componist, een romanschrijver over hun arbeid, dien zij nooit zoo gaaf vermogen te overzien. Hij, bij elken oogopslag, aanschouwde het schilderij in heel zijn naaktheid. En hij wist niet meer, of hij het goed vond of niet. Hij kon niet meer beoordeelen, wat het in waarheid tot uitdrukking bracht. Leefde het? Of leefde het alleen in het gevoel van den maker?

Diep doorpeilde Renato het betrekkelijke en ontoereikende van alle menschelijke pogen en willen.

‘En wat zal ik nú weer eens gaan schilderen?’

De gedachte viel in zijn hoofd met een hoonenden bijklank.... Hoe leeg en doelloos lag de tijd voor

hem uit, hier in de eenzaamheid dezer vergeten landstreek! Hij twijfelde aan zichzelf, en aan alles wat hij ooit had voortgebracht.

‘Wat zal ik nu weer eens gaan schilderen?’ herhaalde hij schamper, hardop. ‘Wat zal het zijn? een Etruscische ruïne, of een ouden herder, of Sor Agostino?’

En plotseling kwam het over hem, hoe daarginds, in Florence, het volle leven in barensweeën van een nieuwen tijd wentelde en worstelde, en sterk ging het besef in hem open, dat dit groote leven hem riep, en dat die roepstem onweerstaanbaar was.

Hij wilde zijn laatste jaren te midden der strijdende menschheid zijn; en bij zijn zoons; en bij den kleinen Silvio.

Wat had hem naar Arcidosso gedreven? Vóór hij zijn leven in Massano opbrak en voorgoed naar Florence vertrok, had hij het dorp zijner jeugd willen weerzien. Sinds zijn vaders dood, nu meer dan dertig jaar geleden, was hij er niet geweest. Zijn getrouwde zuster in Roccalbegna, die hij nog wel eens had opgezocht, was voor twaalf jaar gestorven, en van zijn broer uit Argentinië, die daar een groot gezin moest hebben, hoorden zij al in vele jaren niets meer. Leefden er nog neven van hem in Arcidosso, of vrienden uit zijn jeugd? Hij wist het niet.

Een onoverwinnelijke schuwheid had hem altijd verre gehouden van het oord, waar hij zijn vroegeren meester had zien vallen onder de kogels der karabiniers.

Renato, dien eersten avond, deed een wandeling door het duisterende oude bergoord, waar hij elken steen kende; niets was er veranderd, - op enkele winkels in de hoofdstraat na. Maar van de vele wandelaars, dezen zoelen Meinacht, kende hij niemand. In de werkplaats van zijn oom was de dorpelijke cinema gekomen.

Hij zette zich voor een klein café en dronk er een zwarte koffie. Aan de jonge vrouw, die hem bediende, vroeg hij, of er nog iemand op het dorp afwist van den Heiligen David....

- O zeker, was het antwoord, op den Monte Labbro stonden steeds de ruïnes van den toren, en van de ermitage, en van het kerkje.... En de dochter van Lazzaretti hield het postkantoor.

- Of die nog geloofde in den profeet? - Dat dacht zij niet, want de Signora Rachele sprak nooit over haar vader. Maar er waren nog wel een paar van zijn volgelingen in leven....

‘Wie zijn dat?’ vroeg Renato begeerig.

‘Spini’, zei de vrouw, ‘en Pratolini, de groote Filippo.’

‘Spini? Leeft Vittorio Spini nog?’ riep Renato uit. Vreemd zijn oude hart begon waarachtig

te bonzen door de nabijheid van dezen jeugdvriend, den meest extatischen geloover van hen allen, - en den meest belangeloozen *doener* ook! Want de Spini's waren zeer welgestelde menschen geweest, en àlles wat zij bezaten hadden zij weggegeven aan de gemeenschap der Christelijke gezinnen. - En Pratolini, die brave Filippo, was die er ook nog?

- Ja, maar Filippo zat niet in Arcidosso. Die woonde op zijn hoefje halfweg den Monte Labbro.

Renato keek op zijn horloge. 't Was half tien. Spini zou naar bed zijn. Den volgenden morgen vroeg ging hij hem opzoeken.

En dien volgenden morgen vond hij hem in zijn huis, achterin een bochtig berg-straatje. Een meisje, dat zijn kleindochter bleek, bracht Renato de trap op naar een kleine kamer; en daar stond hij vóór hem, een gebogen mannetje, met pluizig wit haar, en een lief, bleek, gladgeschoren gezicht vol slappe rimpels, maar daarin, helder en kinderlijk, de verwonderde, grijze oogen.

Renato ontroerde sterk over dezen teederen bouwval van wat ééns een lichtende jonge-man was geweest. En dien jonge-man, hij herkende hem onmiddellijk, onverwoest, binnen in dit zuiver oudemannen-gezicht.

‘Vittorio!’ riep hij, ‘ken je me niet meer?’

‘Focardi? Renato Focardi?’ stamelde Spini,

en al zijn trekken, plotseling, openden zich in een groote vreugde. Hij kwam op hem toe met uitgestrekte armen, en hij omhelsde Renato, en hij kuste hem heftig op zijn beide wangen.

‘Broertje! broertje!’, zei hij, ‘hoeveel jaar is dat geleden? En hoe maak je 't? Jòng zie je eruit! Veel jonger dan ik, zoo bruin en zoo krachtig! Ja, ik heb over je gelezen in de courant, van je schilderijen! Je “Madonna della Conferenza” was al zoo mooi!.... Dat vond onze Goddelijke Meester ook....’

‘De Madonna della Conferenza, bestaat die nog?’

‘En of die bestaat! Die heeft onze Filippo, daarboven. Wij gaven die aan hem, ter vergoeding voor het ongeluk met zijn dochter.’

‘Je weet toch’, vervolgde hij stil, ‘dat die een van de kinderen der gezangen was en dat zij van schrik krankzinnig is geworden, den dag dat het lichaam van den Meester werd neergeschoten?’

‘Ja’, sprak nog inniger Spini voort, ‘en Filippo is gelukkig, want zij is nog altijd als een kind, en zij wacht, dag en nacht, dat de Meester wederkomt....’

Opnieuw vatte hij stevig Renato's hand:

‘Maar, jongen, wat een vreugde, dat je er bent....’

Doch als Renato, pijnlijk getroffen over wat hij gehoord had, benepen vroeg:

‘Geloof jij dan óók, dat David....’ antwoordde Spini:

‘Ach, ik weet het niet.... Maar wat *wij* niet weten, is soms den kinderkens geöpenbaard....’

Renato keek rond zich heen. Door het open venster zag hij, over een kleinen moestuin, de ongerepte groene bergwereld, met in de verste hoogte de kale top van den Monte Labbro, door een paar grijze brokjes beblokt.... Aan den muur hing alléén, vergroot, het van ouds bekende portret van David Lazzaretti, - de melancholieke kop met den langen zwarten baard, de zachte, doordringende oogen, en, in vreemd contrast daarmee, de boersche gekleede jas.... Maar op de tafel zag hij vele boeken en stapeltjes brochures, roze, gele, blauwe.... Het leek de schrijftafel van een geleerde, neen, eerder de achterwinkel van een boekhandel.

‘Zie je’, zei Spini, die zijn kijken gevolgd was, en zijn eigen blik ging vol liefde de tafel over, ‘ik heb de taak, die onze goddelijke Meester ons naliet, tot nu toe voortgezet, zoo goed en zoo kwaad als ik kon. Hier heb je het ‘Credo’, en hier ‘Het boek der Hemelsche Bloemen’, en hier ‘God ziet ons en oordeelt ons’, - en op alle boekjes, onder den titel, zag Renato David's stigma, het kruis met de beide C's - ‘die laat ik drukken, als ik eens een

kleinigheid over heb, en die verspreid ik onder de broeders.'

'Zijn er dan nog andere broeders in leven?' vroeg Renato schuw.

'Niet velen', zei Spini, als schaamde hij zich, 'maar alle menschen zijn onze broeders, en de waarheid van onzen Goddelijken Meester zal immers zeker zegevieren?'

Dien middag togen zij samen naar boven, Renato en Spini, op twee goede muilezels; en het zotte veulen van de eene was hun wegbereider. Het droste op een schichtig drafje vooruit, de korte manen te berge gerezen, en deed de malste sprongen.

Het was een prachtige Mei-avond, te warm bijna, maar een koel westewindje, over de Maremmen van uit zee aangevaren, gaf hun zachte klapjes in het gezicht.

Wonderlijk was het Renato om het hart, hier na veertig jaren te rijden dienzelfden weg, waarlangs hij op dien achttienden Augustus 1878 zijn vroegeren meester met de kruisdragende legerscharen van den Heiligen Geest had zien afdalen, den dood tegemoet. En het oude mannetje, daar op het muildier naast hem, was een van de discipelen, die in hun vermiljoenen mantel en de ziel één laaiende vlam hunnen Messias waren gevolgd in blind geloof, -

een geloof, dat hem nooit had begeven, een menschenleven lang.

En naarmate zij hooger aan den berg geraakten, werd de avond stiller en stiller, en de enkele geluiden, die opklonken uit het dal, de roep van een herder, het zoele bulken van een rund, het pafje van een schot, met heel zwak hondengeblaf achterna, maakten de stilte nog wijder....

Toen zij het bosch waren binnengereden, waar alle bladeren zwegen in het ademlooze uur, ontwaakten de vogels, eerst een enkele, en allengs meer en meerdere, en hun gekwinkeleer werd hoe langer hoe geestdriftiger, als moesten zij zich haasten voor het vallen der schemering. Door de boomen zag Renato, omhoog, warm-rood in het avondlicht, den kegel van den Monte Labbro.

Dan, bij een wending van het pad, was daar het hoefje van den grooten Filippo; het ezelsveulen draafde vooraan. En opeens bleef het staan, als verdwaasd, den borstel der manen steil op de kam van zijn hals overeind; - achter de ijzeren traliën van een klein raam, zagen zij een bleeke vrouw uitspieden met groote, fel-blauwe oogen vol van een onuitsprekelijke smart. Zij leek nog jong, hoewel lijdend, en rond het smetteloos voorhoofd hingen de haren wit.

‘Dag Rita!’ riep Spini met een stem zoo lief, als waarmee men een kind roept. Doch de vrouw

knipperde alleen schuw met de wimpers en bleef onbeweeglijk uitstaren achter het getraliede raampje.

Een hooge mannengestalte verscheen in de deur. Het was Filippo. Renato had hem maar weinig gekend. Hij was een Maremmaan, die zich bij de Eremieten had aangesloten, toen Renato al in Campiglia woonde. Later was hij een der twaalf apostelen geworden. Hij verwelkomde de twee, meende wel, zich den gast te binnen te kunnen brengen.... Maar toen hij plotseling begreep, dat de vreemdeling de schilder was van het heiligste uit zijn huis, vatte hij nogmaals Renato's handen in de groote, harige knuisten en bracht den zwaren baard en knevel aan Renato's gelaat, tot den ruigen broederkus. Dan omarmde hij Vittorio Spini.

Renato geraakte nog sterker onder den indruk dan dien morgen. Een waarlijk apostolisch gelaat had Filippo, met dat verheven voorhoofd, waaronder dezelfde groote, blauwe oogen van zijn dochter, maar veel zachter van uitdrukking, rustig uitschenen. Zijn lange, dichte baard was nog kastanjebruin, doorzilverd van enkele grijze glinsters; de neus was fijn en edel gevormd; maar binnen zijn open hemd schemerde de trouw van zijn gebronsde, zwart-bekroesde borst, en uit zijn opgestroopte mouwen staken, dierlijk behaard, de gespierde armen.

De muildieren werden vastgebonden. Het veulen

stak aanstonds den kop onder de pooten zijner moeder en zocht met zijn bewegelijke lippen den zwarten tepel.

Boven de deur zag Renato, uitgebeiteld in den steen, het stigma van den Profeet.

Zij traden binnen in een groot vertrek, waar het gezin om de tafel zat, Filippo's vrouw, een nog mooie oude, met den langen neus en de smalle Seneesche oogen in het mager-bruin gelaat, en drie jonge kinderen van den gestorven zoon. De boonensoep, in een witte bak, dampte, en de schoondochter was juist bezig, op te scheppen. Vanuit de schouw dreef er wat wittige rook, en door het lage venster vergulde de ondergaande zon een vage baan met haar roze goud.

De kinderen keken begeerig in hun nog leege borden, en Filippo noodde de gasten, mee aan te zitten.

Als zij bijna gereed waren met het eten van de soep, klonk van verre uit het dal het angelus. Allen knielden bij hun stoel. Filippo's donkere stem zei de gebeden, en de kinderen antwoordden met hun helder-vroom geprevel. Renato zag Spini's teer gelaat met het vlossige witte haar, de ernstige schoonheid der vrouwen, het argeloos-innige der gebogen kinderhoofden; het was een tafereel als in de eerste Christen-tijden, en het zoete vogelgerucht van hun ‘Heilige Maria, bid voor ons’ vloog tel-

kens door zijn hart met een vlaag, die hem schrikken deed van een wonderlijke ontroering.

Renato was mede geknield, maar hij zweeg. Bevreemd, met een zachten blik, keek Filippo hem aan.

Toen zij na den maaltijd in den schemer buiten zaten op de bank, zei hij:

‘Geloof je niet meer in onzen goddelijken Meester?’

‘Het geloof is hem al afgenomen, vóór de Meester stierf’, zei Spini gelaten.

‘En toch zijn al zijn profetieën uitgekomen’, dreunde zacht Filippo's donkere stem. ‘Is de tweede zondvloed niet gekómen, zooals Hij voorspeld heeft, de zondvloed van vuur en van bloed?’

Het was stil.

‘En is het Rijk van den Heiligen Geest niet in armoede en verdrukking geboren, evenals het Rijk der Genade?’

‘Ik droomde kort geleden’, zei Spini zacht, ‘van een ivoren hemelstad met drie en dertig torens, en elke toren droeg den naam van een van ons....’

Hij zweeg, beschaamd, vreezend dat de anderen hem zouden verdenken van trotsche gedachten.

‘En de Madonna della Conferenza?’ vroeg Renato.

‘We moeten Rita niet storen’, antwoordde Filippo, ‘ze zou bang zijn.’

Hij stond op, zag door het raampje naar binnen,

en wenkte Renato, een vinger op den mond.

Renato, door de tralies, zag een klein altaar, waarboven bij het licht van twee kaarsen een schilderstuk van terzijde te zien was, - een voorstelling zoo onbeholpen als men op kermistenten ziet en heel anders dan zij stond in zijn herinnering. Op een stoel ervoor geknield, de starre oogen erin verloren, lag biddend de krankzinnige dochter met het fijne, jonge profiel, en de zilverig-witte haren.

Renato kon zich niet losmaken van het vizioen. Hij voelde zich bevangen in een angstigen, en toch schoonen droom.

Hij dacht plotseling aan Florence, waar hij over enkele dagen heenging; aan de moderne stad, roezend binnen de barre, eeuwenoude muren, op welker steilste voorhoofd geschreven staat, dat Jezus Christus de Koning is.

En een groot medelijden greep hem aan met de arme, dolende, worstelende menschheid, volgend het flakkerend maar onbluschbaar licht van haar begeerend hart.

EINDE VAN HET EERSTE BOEK